

Kobiece utopie w działaniu

100 lat praw wyborczych kobiet (1918-2018)

Kraków, 21-22 września 2018

Książka abstraktów

Logo Konferencji Kobiecte Utopie w Działaniu

Logo Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Logo Polskiej Akademii Nauk

Logo Działu ds. Osób Niepełnosprawnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Logo miasta Krakowa

Logo Domu Norymberskiego

Logo TA Fundacja

Logo projektu Gender Equality and Quality of Life. How gender equality can contribute to development in Europe. A study of Poland and Norway

Logo projektu Transfam – Doing family in transnational context. Demographic choices, welfare adaptations, school integration and every-day life of Polish families living in Polish-Norwegian transnationality

Spis treści

Komitet Naukowy.....	6
Komitet Organizacyjny.....	7
Wolontariuszki / Wolontariusze	7
Wydarzenia towarzyszące	9
Ramowy program konferencji.....	10
SESJE PLENARNE.....	12
#metoo.....	12
Kobiece utopie w działaniu	13
SESJE TEMATYCZNE	15
Atrakcjonizm kobiecego ciała – przejawy oraz strategie oporu	15
Ciągłość, zmiana, zerwanie?	19
Determinanty społeczne a trendy w zdrowiu fizycznym i w zdrowiu psychicznym kobiet.....	22
Feministyczne studia o niepełnosprawności	28
Feminizm w działaniu/praktyce - codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich.....	34
Gender w porządkach religijnych, religie w reżimach płci.....	38
Genderowe aspekty zaradności społecznej- między ideą a praktyką społeczną.....	42
Gospodarka przyszłości: równość, opieka, redystrybucja	46
Intymne oraz seksualne obywatelstwo kobiet w sferze prywatnej i publicznej.....	48
Intymność i ekonomia – „wrogie światy” czy przenikające się sfery?	54
Kobiety - obywatelki w perspektywie pokoleniowej. Pomiędzy sferą prywatną a publiczną	56
Kobiety w sztuce.....	59
Mężczyźni na rzecz równości	62
„Mniejszość w mniejszości” – kobiety a dyskryminacja wielokrotna	67
Nowe oblicza walki z patriarchatem.	71
Feministyczne działania oczami młodego pokolenia	71
Pamięć, niepamięć i gender – reprezentacje i ograniczenia pamięci kobiet i o kobietach.....	74
Polskie #metoo.....	77

Prawne instrumenty wyrównywania szans kobiet – teoria a praktyka.....	79
Równość płci w akademii – utopia?.....	82
Siła Migracji Kobiet.....	86
Sprawiedliwość reprodukcyjna – utopia czy świat możliwy	90
Strażniczki nierówności? O roli kobiet w utrwalaniu podrzędnego statusów rodzinie.....	96
Utopie i dystopie w literaturze kobiet	99
Walka o równość w polskich rodzinach – procesy egalitaryzacji a upodmiotowienie	105
WYDARZENIA TOWARZYSZĄCE OPISY.....	110
Dyskusja panelowa „Bunt jest naszym obowiązkiem. Strajk RON strajkiem kobiet?.....	110
Dyskusja panelowa „Czy kobiety potrzebują państwa?”	111
Kobieca walka o przestrzeń! - spotkanie z Shaną Penn	111
„Mieszczanki / mieszkanki ”	111
Cieszyn Cieszynianek - kulturowy obraz miasta w literackich narracjach	
Edith Schmettan-Demel i Bronisławy Uher	111
Władysława Spiżewska - wyemancypowana pionierka bydgoskiej fotografii	
zawodowej początku XX wieku	112
Zamieszkiwanie miasta. Kobiety w przestrzeni Krakowa początków XX wieku	112
Projektantki i performerki osiedla Żoliborz w międzywojennej Warszawie	112
Notesy z Łukowa – spotkanie z mieszkankami Ośrodka dla Cudzoziemek	112
Pokaz filmu „Lejla. O sytuacji kobiet w Bośni i Hercegowinie”, reżyseria Saša Peševski	113
Spotkanie wokół kultury / literatury / słów „darcie pierza darcie książki”	
wokół książki Naomi Alderman „Siła”	113
Śniadaniowe oprowadzanie kuratorskie: finisaż wystawy TA Keymo Demko Womanspreading	113
Wernisaż: Utopie Kobiece	113
Wystawa TA Keymo Demko Womanspreading	114
Wystawa Agaty Stępień Body Games/Gry Ciała.....	115

Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet

Konferencja organizowana przez Komitet Socjologii PAN

i Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

Termin i miejsce konferencji: 21-22 września 2018, Kraków

W imieniu organizatorów i organizatorek konferencji zapraszamy środowisko naukowe, studentki i studentów, doktorantki i doktorantów, instytucje naukowo-badawcze oraz organizacje pozarządowe do zgłaszania propozycji sesji referatów koncentrujących się wokół tematu „Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet.”

Konferencja zainspirowana została setną rocznicą wywalczenia przez kobiety praw wyborczych i jest wyrazem aprobowanej przez organizatorki i organizatorów potrzeby jej upamiętnienia. Rocznicą ta stanowi dobrą okazję do socjologicznego namysłu nad zjawiskami i procesami równościowymi toczącymi się na przestrzeni wieku.

Celem konferencji jest refleksja nad miejscem i rolą kobiet w społeczeństwie, ich aspiracjami i dążeniami. Debaty osadzone zostaną w perspektywie diachronicznej i intersekcyjnej, uwzględniając wymiar ekonomiczny, polityczny, kulturowy, religijny. Specjalną uwagę chcemy poświęcić potransformacyjnym procesom i zjawiskom mającym wpływ na podmiotowość kobiet, ich sprawczość oraz działania na różnych poziomach struktury społecznego świata. Kobiety posiadają prawa polityczne, dostęp do edukacji, jednak ciągle ich pozycja na rynku pracy, w polityce i wpływ na decyzje bezpośrednio kształtujące ich życie są niedostateczne. Brak łączności między tym co polityczne i prywatne na przestrzeni lat nadal rodzi pytania o sposoby włączenia kobiet w szeroko rozumiane obywatelstwo i możliwości formułowania przez nie własnych utopii – wizji równościowego świata. Przyjrzymy się oporowi kobiet wobec nierówności, który ze zmienną dynamiką manifestuje się w różnych sferach życia. Interesuje nas to, jak w Polsce, Europie i poza nią, kształtują się sposoby myślenia i działania na rzecz praw i wolności, alternatyw dla przyszłości, włączania do społeczeństwa grup marginalizowanych.

Konferencja ma służyć przenikaniu bogatej wiedzy naukowej dotyczącej kwestii kobiet do jak największej rzeszy odbiorców: środowiska badaczy i badaczek (w kraju i za granicą), studentów i studentek, przedstawicieli i przedstawicielek instytucji publicznych, instytucji międzynarodowych, lokalnych i samorządowych. Mamy nadzieję, że konferencja przyczyni się do odkrywania, naświetlenia i upowszechniania wiedzy na temat partycypacji kobiet w budowaniu demokratycznego społeczeństwa.

Konferencja ma być okazją do podsumowania osiągnięć badaczy i badaczek w zakresie badań nad płcią, a zarazem docenieniem socjologii i innych dyscyplin naukowych refleksyjnie włączających płęć do badań. Mile widziane będą zatem zgłoszenia wychodzące poza stricte socjologiczną perspektywę, wnoszące ujęcie transdyscyplinarne problemu.

Komitet Naukowy:

Prof. dr hab. Krzysztof Frysztański, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Komitet Socjologii PAN

Prof. dr hab. Małgorzata Fuszara, Uniwersytet Warszawski

Prof. Øystein Gullvåg Holter, University of Oslo

Prof. Sigrid Metz-Goeckel Technische Universität Dortmund

Prof. dr hab. Anna Michalska, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Prof. dr hab. Janusz Mucha, Akademia Górniczo-Hutnicza, Komitet Socjologii PAN

Prof. dr hab. Jacek Raciborski, Uniwersytet Warszawski, Komitet Socjologii PAN

Prof. dr hab. Grażyna Skąpska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Komitet Socjologii PAN

Prof. dr hab. Krystyna Słany, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Komitet Socjologii PAN

Prof. Ann Snitow, New School for Social Research NY

Prof. dr hab. Wielisława Warzywoda-Kruszyńska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej,
Komitet Socjologii PAN

dr hab. Beata Kowalska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr hab. Marcin Lubaś, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr hab. Marcjanna Nóżka, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Sandra Hanson, The Catholic University of America

dr Ewa Krzaklewska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Justyna Struzik, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Magdalena Ślusarczyk, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Marta Warat, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Komitet Organizacyjny:

prof. zw. dr hab. Krystyna Slany, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie,
członkini Komitetu Socjologii PAN

dr hab. Beata Kowalska, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr hab. Marcjanna Nózka, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Ewa Krzaklewska, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Justyna Struzik, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Magdalena Ślusarczyk, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

dr Marta Warat, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

mgr Ewelina Ciaputa, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

mgr Agnieszka Król, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

mgr Anna Ratecka, Instytut Socjologii, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wolontariuszki / Wolontariusze

Studentki i studenci Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i Wydziału Humanistycznego Akademii Górniczo-Hutniczej, doktorantki Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz wolontariuszki i wolontariusze z Fundacji Camposfera.

Profesor Anna Titkow

Drogie Koleżanki, Drodzy Koledzy,

Serdecznie dziękuję Pani Profesor Krystynie Slany za zaproszenie, które pozwala mi przesłać tych kilka zdań z okazji Konferencji: „KobiECE utopie w działaniu. Sto lat praw wyborczych kobiet”.

W roku 2018, w stulecie uzyskania przez polskie kobiety praw wyborczych pojawia się pytanie, do jakiego stopnia hasło: „Chcemy całego życia”, sformułowane przez Zofię Nałkowską w 1906 roku **miało i ma status utopii**.

Program Konferencji pozwala oczekiwać, że wyczerpującą odpowiedź na powyższe pytanie znajdziemy w treści prezentacji, wystąpień, paneli, dyskusji, które będą toczyć się tutaj w Krakowie w ciągu najbliższych dni.

Przy takich oczekiwaniach warto również mieć nadzieję, że dzięki zaangażowaniu i sprawczości Profesor Slany, Jej Zespołu, Komitetu Organizacyjnego Konferencji otrzymamy bardzo potrzebną i oczekiwaną publikację, która – między innymi – będzie również zapisem tej odpowiedzi.

Chciałabym jeszcze podkreślić, że waga i atrakcyjność programu przebiegu tej interdyscyplinarnej Konferencji, jak również przyszłej publikacji poświęconej: aspiracjom, samorealizacji, kondycji, usytuowaniu społecznemu; sukcesom i klęskom polskich kobiet powstaje w określonym kontekście. Na dwie jego formy pragnę zwrócić uwagę.

Pierwszą z nich jest specyfika tożsamości polskich kobiet. Baumanowska koncepcja płynnej tożsamości jako zjawiska elastycznego, kształtowanego w relacjach z ludźmi, modyfikowanego w ciągu całego życia tutaj nie wystarcza. Wyniki wielu badań i analiz sugerują, że wspomnianą koncepcję należy uzupełnić o charakterystykę, która odwołuje się do struktury puzzli. Odnosi się bowiem wrażenie, że duża część polskich kobiet buduje swoją tożsamość głównie dzięki indywidualnemu procesowi twórczego i krytycznego przepracowania ogromnej liczby elementów różniących się swoim znaczeniem, statusem oraz tym, jaki jest nacisk społeczny na ich uwzględnienie. Czyli, jest o czym mówić i jest, o co się spierać.

To, co powiedziałam o tożsamości polskich kobiet, jest możliwe dzięki drugiej formie wspomnianego zaplecza. Jest nią powstały w Polsce na przestrzeni 25-30 lat ogromny, interdyscyplinarny dorobek badawczy poświęcony kobietom, ich historii, płci kulturowej, feminizmowi, kobiecym ruchom i aktywnościom społeczno-politycznym. Dla porównania powiem tylko, że w roku 1995 przygotowana na prowadzone wspólnie z profesor Małgorzatą Fuszarą seminarium: „Kobiety – nowe tendencje w teorii i praktyce społecznej” w Szkole Nauk Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii PAN, dostępna w języku polskim interdyscyplinarna lista lektur obejmowała **13 publikacji**.

Należy się zatem cieszyć z bogactwa sygnalizowanych w programie Konferencji wątków i ujęć. Ale należy również pamiętać, że kryje się za nim ogrom pracy wykonanej w wielu ośrodkach badawczych, wykonanych przez wiele osób i wspartej działaniami wielu kobiet aktywnych w sferze publicznej.

W tych dziedzinach Kraków ma dobre tradycje. Wystarczy wspomnieć o organizowanych przez Sławkę Walczewską na Uniwersytecie Jagiellońskim dorocznych sesjach feministycznych (pierwsza w roku 1987), czy o kierowaniu przez Profesor Krystynę Slany w Instytucie Socjologii tego samego Uniwersytetu programu gender studies.

Trudno uniknąć oczywistych życzeń, które brzmią: owocnych obrad! Nie muszę chyba jednak dodawać, że płyną one z mojego głębokiego przekonania, że tak właśnie będzie.

Serdecznie pozdrawiam,
Anna Titkow

Wydarzenia towarzyszące

28 sierpnia

Notesy z Łukowa – spotkanie z mieszkankami Ośrodka dla Cudzoziemek

Czas i miejsce: godz. 17:00, Spółdzielnia Ogniu, ul. Paulińska 28

8 września

Wernisaż wystawy TA | Keymo | Demko | Womanspreading z udziałem Artystek

Dyskusja panelowa „Czy kobiety potrzebują państwa?” z udziałem Sławomiry Walczewskiej,

Beaty Kowalskiej oraz Lany Dadu. Prowadzi Anna Chromik,

Czas i miejsce: godz. 18:30, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

13 września

Spotkanie wokół kultury / literatury / słów „darcie pierza | darcie książki” wokół książki

Naomi Alderman „Siła”

Czas i miejsce: godz. 18:00, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

20 września

„Kobieca walka o przestrzeń!” spotkanie z Shaną Penn. Prowadzi Anna Chromik

Czas i miejsce: godz. 18:00, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

21 września

Wernisaż: Utopie Kobiece

Czas i miejsce: godz. 13:30, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

Pokaz filmu „Lejla. O sytuacji kobiet w Bośni i Hercegowinie”, reżyseria Saša Peševski

po pokazie lampka wina i poczęstunek,

Czas i miejsce: godz. 19:15, Goethe-Institut Krakau, Rynek Główny 20

22 września

„Bunt jest naszym obowiązkiem”. Strajk RON strajkiem kobiet? – Dyskusja z udziałem Alicji Jochymek,

Kamili Albin, Anny Sikierskiej-Lohner i Katarzyny Żeglickiej. Prowadzi Agnieszka Król

Czas i miejsce: godz. 17:00, Instytut Socjologii, ul. Grodzka 52, sala 81

[Debata będzie tłumaczona na Polski Język Migowy]

23 września

Śniadaniowe oprowadzanie kuratorskie: finisaż wystawy TA | Keymo | Demko | Womanspreading

Czas i miejsce: godz. 11.00, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

„Mieszczanki / mieszkanki”

Czas i miejsce: po Śniadaniowym oprowadzaniu kuratorskim, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

28 września

Wernisaż wystawy Agaty Stępień BODY GAMES „Gry ciała”

Czas i miejsce: godz. 19:00, Galeria Off-Frame, ul. Krakowska 41

Czas trwania wystawy: 28.09.2018 - 19.10.2018

Ramowy program konferencji

21 września (piątek)

miejsce: Collegium Novum, ul. Gołębia 24, sala 52

9:00-9:30 Otwarcie

9:30-11:00 Sesja plenarna: #metoo [sesja tłumaczona na Polski Język Migowy]

11:00-11:30 Przerwa kawowa

11:30-13:00 Sesja plenarna: Kobiecte utopie w działaniu [sesja tłumaczona na Polski Język Migowy]

miejsce: Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

14:30-16:30 Sesje tematyczne

Sprawiedliwość reprodukcyjna – utopia czy świat możliwy (Sesja 1), s. 81

Polskie #metoo, s. 61

Genderowe aspekty zaradności społecznej – między ideą a praktyką społeczną (Sesja 1), s.55

Intymne oraz seksualne obywatelstwo kobiet w sferze prywatnej i publicznej (Sesja 1), s.60

Gospodarka przyszłości: równość, opieka, redystrybucja, s. 114

Walka o równość w polskich rodzinach – procesy egalitaryzacji a upodmiotowienie (Sesja 1), s.111 [sesja tłumaczona na Polski Język Migowy]

Gender w porządkach religijnych, religie w reżimach płci, s.118

Utopie i dystopie w literaturze kobiet (Sesja 1), s.106

16:30-17:00 Przerwa kawowa

17:00-19:00 Sesje tematyczne

Sprawiedliwość reprodukcyjna – utopia czy świat możliwy (Sesja 2), s.81

„Mniejszość w mniejszości” – kobiety a dyskryminacja wielokrotna, s. 61

Genderowe aspekty zaradności społecznej – między ideą a praktyką społeczną (Sesja 2), s.55

Intymne oraz seksualne obywatelstwo kobiet w sferze prywatnej i publicznej (Sesja 2), s.60

Pamięć, niepamięć i gender – reprezentacje i ograniczenia pamięci kobiet i o kobietach, s.114

Walka o równość w polskich rodzinach – procesy egalitaryzacji a upodmiotowienie (Sesja 2), s. 111

Utopie i dystopie w literaturze kobiet (Sesja 2), s. 106

22 września (sobota)

miejsce: Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

9:00-11:00 Sesje tematyczne

Feministyczne studia o niepełnosprawności (Sesja 1), s. 81 [sesja tłumaczona na Polski Język Migowy]

Determinanty społeczne a trendy w zdrowiu fizycznym i w zdrowiu psychicznym kobiet (Sesja 1), s. 61

Nowe oblicza walki z patriachatem. Feministyczne działania oczami młodego pokolenia, s.55

Intymność i ekonomia – „wrogie światy” czy przenikające się sfery?, s. 60

Równość płci w akademii – utopia?, s.114

Kobiety - obywatelki w perspektywie pokoleniowej. Pomiędzy sferą prywatną a publiczną, s. 111

11:00-11:30 Przerwa kawowa

11:30-13:30 Sesje tematyczne

Feministyczne studia o niepełnosprawności (Sesja 2), s. 81 [sesja tłumaczona na Polski Język Migowy]

Determinanty społeczne a trendy w zdrowiu fizycznym i w zdrowiu psychicznym kobiet (Sesja 2), s. 61

Atrakcjonizm kobiecego ciała – przejawy oraz strategie oporu, s. 55

Feminizm w działaniu/praktyce – codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich (Sesja 1), s. 60

Strażniczki nierówności? O roli kobiet w utrwalaniu podrzędnego statusu w rodzinie, s. 114

Siła migracji kobiet (Sesja 1), s. 111

Utopie i dystopie w literaturze kobiet (Sesja 3), s. 106

22 września (sobota)

miejsce: Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

14:30-16:30 Sesje tematyczne

Kobiety w sztuce, s. 81

Prawne instrumenty wyrównywania szans kobiet – teoria a praktyka (Sesja 1), s. 61

Ciągłość, zmiana, zerwanie? Podmiotowość i sprawczość ruchu kobiecego w XX i XXI wieku (Sesja 1), s. 55

Feminizm w działaniu/praktyce - codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich (Sesja 2), s. 60

Mężczyźni na rzecz równości (Sesja 1), s. 114

Siła migracji kobiet (Sesja 2), s. 111

Utopie i dystopie w literaturze kobiet (Sesja 4), s. 106

16:30-17:00 Przerwa kawowa

17:00-19:00 Sesje tematyczne

Prawne instrumenty wyrównywania szans kobiet – teoria a praktyka (Sesja 2), s. 61

Ciągłość, zmiana, zerwanie? Podmiotowość i sprawczość ruchu kobiecego w XX i XXI wieku (Sesja 2), s. 55

Mężczyźni na rzecz równości (Sesja 2), s. 114

19:00 Book Party– promocja książki Ann Snitow i wspólne świętowanie 100 lat praw wyborczych kobiet

Miejsce: Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52, II piętro

SESJE PLENARNE

#metoo

Magdalena Grabowska, Marta Rawłuszko

Akcja #metoo zainicjowała jedną z najbardziej burzliwych debat w ramach ruchu kobiecego ostatnich lat: debatę, w której przenikają się wątki dotyczące stosunku feministek do przemocy seksualnej, z dyskusją na temat władzy, reprezentacji i tożsamości. W dyskusji tej, rozmowie o kwestiach takich jak: zaufanie do kobiet ujawniających przypadki przemocy seksualnej, możliwość egzekwowania praw kobiet w ramach dostępnych porządków prawnych, instytucjonalnych i społeczno-kulturowych, towarzyszą rozważania na temat podmiotowości i sprawczości kobiet, a w kontekście ruchu feministycznego, kwestii takich jak: feministyczne pokolenia, konflikt w ruchu kobiecym, czy feministyczne spory dotyczące seksualności. Dla polskiej debaty na temat #metoo kluczowa była publikacja artykułu "Papierowi feminiści", który ukazał się na łamach Codziennika Feministycznego. Wywołał on lawinę głosów wspierających autorki, przede wszystkim kierujących się zasadą "ufam kobietom" i powołujących się na doświadczenia organizacji pozarządowych działających na rzecz przeciwdziałania przemocy i istniejące badania dotyczące skali (nieujawnionej) przemocy seksualnej wobec kobiet. Z drugiej strony pojawiły się wątki dotyczące domniemania niewinności, "linczu" nad sprawcami, czy "nowego purytanizmu"; głosy te przenosiły środek ciężkości debaty z kwestii związanych z przemocą seksualną, na kwestie dotyczące skuteczności polskiego prawa, możliwości budowania instytucjonalnych narzędzi walki z przemocą, tożsamości polskiego feminizmu (np. jego "opóźnienia wobec zachodu), czy wreszcie "radykalizmu" akcji #metoo. Do panelu otwierającego konferencję "Kobiece Utopie" zaprosiłyśmy działaczki i aktywistki na rzecz walki z przemocą seksualną i badaczki feministyczne aby wspólnie zastanowić się nad przebiegiem akcji #metoo w Polsce. Spróbujemy poszukać odpowiedzi na pytania o to jak #metoo wpisuje się w historię budowania kobiecych utopii w Polsce i jak akcja ta zmieniła ruch kobiecy; wskazując z jednej strony na głębokie podziały dotyczące pojmowania podmiotowości i wiarygodności kobiet, z drugiej ujawniając różnice w opiniach na temat skutecznych rozmaitych strategii feministycznych.

Panelistki:

Inga Iwasiów – prof. dr hab. literaturoznawczyni, pisarka, kieruje Zakładem Literatury XX i XXI Wieku w Instytucie Polonistyki, Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa Uniwersytetu Szczecińskiego. Członkini KNOL PAN, SPP oraz PEN Clubu. Jurorka Nagrody Literackiej „Nike” (2009-2013). Prezeska Polskiego Towarzystwa Autobiograficznego. Autorka m.in: Kresy w twórczości Włodzimierza Odojewskiego. Próba feministyczna (1994); Opowieść i milczenie. O prozie Leopolda Tyrmanda (2000); Gender dla średniozaawansowanych. Wykłady szczecińskie (2004, 2008); Parafrazy i reinterpretacje. Wykłady z teorii i praktyki czytania (2004); Rewindykacje. Kobieta czytająca dzisiaj (2002); Granice. Polityczność prozy i dyskursu kobiet po 1989 roku (2013); Bambino (2008); Ku słońcu (2010); Na krótko (2012); Blogotony (2013); Umarł mi. Notatnik żałoby (2013); W powietrzu (2014); Pięćdziesiątka (2015); Dziecko (2016).

Magdalena Grabowska – socjolożka, absolwentka Wydziału Women i Gender Studies Rutgers University. W latach 2010-2014 była stypendystką European Commission, Marie Curie International Re-Integration Fellow na Uniwersytecie Warszawskim. Współzałożycielka Fundacji na rzecz Równości i Emancypacji STER. Autorka książki Zerwana genealogia. Działalność społeczna i polityczna kobiet po 1945 roku a współczesny polski ruch kobiecy (2018).

Anna Ratecka – socjolożka, absolwentka Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, studiowała w Antioch College USA oraz Oxford University. Obecnie kieruje projektem badawczym Mobilizacja społeczna na rzecz praw kobiet świadczących usługi seksualne w Polsce w kontekście transnarodowym.

Marta Rawłuszko – socjolożka, feministka, absolwentka Instytutu Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu w Exeter, współzałożycielka Funduszu Feministycznego. Obecnie pracuje w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Współautorka publikacji Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej Fundacji na rzecz Równości i Emancypacji STER (2016).

Maja Staško, działaczka feministyczna, krytyczka literacka, doktorantka interdyscyplinarnych studiów na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM. Autorka ebooka *Gwałt to przecież komplement. Czym jest kultura gwałtu?*

Kobiece utopie w działaniu

Krystyna Slany

W sesji plenarnej oddajemy głos uczonym, badaczkom, aktywistkom, przedstawicielkom instytucji państwowych, które wypowiedzą się na temat aktualnej sytuacji kobiet w Polsce, ich walki o szeroko rozumiane prawa obywatelskie, a także odniosą się do roli i miejsca feminizmu, dalszych jego celów w społeczeństwach pravicowych. Prelegentki zaprezentują ważne tematy z perspektyw własnych badań, doświadczeń i praktyk.

Między utopią a antyutopią – walka kobiet o własne miejsce

Małgorzata Fuszara

Małgorzata Fuszara - wybitna uczona, polska prawniczka i socjolożka, które specjalizuje się w zagadnieniach równości płci, socjologii polityki i prawa, socjologii mniejszości etnicznych. Była Pełnomocniczką Rządu ds. Równego Traktowania.

Feminizm niepewności

Ann Snitow

Dziś w Polsce, w kraju, który stara się powrócić do „normalności”, feminizm jest aberracją. Normalność oznacza m.in. powrót do świata, który kiedyś znaliśmy był to świat patriarchalny. W tym świecie nierówność kobiet to normalność. To normalne, że kobiety są obywatelkami drugiej kategorii, że mniej zarabiają, że wykonują większość robót domowych itd. Z tego punktu widzenia feminizm nie jest naturalny. Jest groteskowy, absurdalny, bo domaga się zmiany w normalności, jest przeciw temu, co codzienne, przeciw normalnej zupie i kanapkom. Feminizm chce rzeczy, których nie można znaleźć w żadnej mitycznej przeszłości. A więc nie wiadomo, co myśleć o zmianach, które są tak nieznane, a takie ważne. I to niepokoi. Nie ma prostej ideologii, która wskazałaby drogę na skróty do przebudowy relacji między płciami. Jak wyglądałoby społeczeństwo, w którym istniałaby równość płci? Kiedy kobiety domagają się czegoś, czego dotychczas nie chciały, drżą mury naszego miasta.

Ann Snitow – amerykańska feministka, profesorka literatury i gender studies w New School for Social Research w Nowym Jorku. W latach 90. założyła Network of East-West Women – organizację wspierającą ruchy i organizacje feministyczne w Europie Środkowej i Wschodniej.

Feminism in Illiberal Times

Shana Penn

This presentation looks to the past and present to understand the predicament in which feminists find ourselves today in Poland -- and in the United States, where I live -- as we are all called upon to defend not only women's rights but the rule of law and in fact, our respective societies' entire democratic infrastructures. In the year marking Poland's centennial of women's voting rights and months shy of the 30th anniversary of the country's 1989 democratic "refolution" -- and most importantly, in preparation for the next political campaigns -- what opportunities can advantageously shape a feminist politic? At the very moment when democracy is most vulnerable and national elections are quickly approaching, this paper considers strategic

feminist priorities and goals as part of a broader progressive platform, making recommendations drawn from the successes and failures in feminist theories and of activist agendas over the last 100 years, the contemporary analyses of constitutional law and political experts, and other pertinent sources.

Shana Penn – American author of books in Polish and gender studies e.g. *Sekret Solidarnosci* (Grupa Foksal 2014) and *Gender Politics and Everyday Life in State Socialist Eastern and Central Europe* (Palgrave MacMillan 2009).

Lista spraw Sylvia Spurek

Ponad 100 lat temu pierwsze feministki mówiły: „Chcemy całego życia”. Teraz, w 2018 roku, roku 100-lecia wywalczenia przez Polki praw wyborczych nadal musimy domagać się równych praw i szans w wielu obszarach życia, co więcej - nadal musimy interweniować w sprawach elementarnych: przemocy we własnym domu, opresji przy porodzie, gorszych zarobków tylko z tego powodu, że ktoś jest kobietą. Od kilku lat mam taką listę, którą na bieżąco aktualizuję o nowe problemy, a czasami – za rzadko – odhaczam sprawy załatwione. To lista spraw oczywistych, a jednocześnie niezłatwionych dla polskich kobiet, lista spraw, bez których nie można sobie wyobrazić w pełni normalnego, demokratycznego i obywatelskiego państwa. To moja lista spraw ...

Sylvia Spurek – radczyni prawna, legislatorka, od września 2015 r. Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich.

SESJE TEMATYCZNE

Atrakcjonizm kobiecego ciała – przejawy oraz strategie oporu

Julita Czernecka

julita.czernecka@uni.lodz.pl

Współczesne społeczeństwo nadal reprodukuje kult bycia atrakcyjnym fizycznie, kult młodości, bycia szczupłym i „fit”. Wizję tę wzmacnia się poprzez nadawanie ludziom wyglądającym młodo pozytywnych cech, atrakcyjności seksualnej, witalności, przypisuje im się sukcesy w życiu prywatnym i zawodowym. Ponadto we współczesnym społeczeństwie atrakcyjność fizyczna jest coraz ważniejszym składnikiem kapitału ludzkiego, współistniejącym z takimi „klasycznymi” elementami jak wiedza, umiejętności czy zdrowie. Wygląd staje się również obszarem pogłębiających się nierówności między kobietami, bo przecież nie wszystkie jesteśmy i/lub możemy być atrakcyjne według obowiązującego kanonu piękna m. in. ze względu na cechy dziedziczone takie jak kształt sylwetki czy rysy twarzy, niepełnosprawność, starzenie się. Poza tym różni nas także kapitał kulturowy, postawy i gusty dotyczące preferowanego wyglądu. Inwestycje w kapitał estetyczny wymagają także określonych nakładów finansowych, nie wszystkie kobiety stać na transformowanie ciała, jeśli nawet by tego chciały.

Presja związana z wpisywaniem się w obowiązujący kanon piękna jest wzmacniana dziś przez media społecznościowe. W ostatniej dekadzie, kiedy to bardzo pręźnie zaczęły się rozwijać m.in. Facebook, Instagram, Youtube - stały się one nowymi narzędziami wpływającymi na kreowanie określonych wizerunków ciała (np. moda na bycie „fit-mamą”). Da się jednak zauważyć, że same użytkowniczki mediów społecznościowych zaczynają się buntować przeciw transmitowaniu opresyjnego, idealnego wizerunku kobiecego ciała. Umieszczają zdjęcia ciał po porodach, operacjach, ciał starzejących się. Również w tradycyjnych środkach masowego przekazu, powoli rodzi się trend promowania różnorodności: ciał dojrzałych i starych, ciał „plus size”, niepełnosprawnych, ciał zmieniających się w trakcie choroby czy podczas ciąży.

Z jednej strony podczas sesji będą prezentowane referaty pokazujące przejawy i konsekwencje tego „atrakcjonizmu” czy „beautizmu” dla kobiet, nie tylko dziś, ale też w perspektywie historycznej. Z drugiej strony, warto rozmawiać o strategiach oporu wobec nich, na przykład w obszarze mody, wizerunków scenicznych gwiazd, kampanii społecznych i komercyjnych, które promują różnorodność wyglądu, wieku, koloru skóry, walczą przeciw uprzedmiotawianiu kobiecego ciała.

Przedstawienia kobiet w prasie rozrywkowej na przestrzeni ostatnich 20 lat

Daniela Dzienniak-Pulina, Uniwersytet Śląski

Celem referatu będzie pokazanie na ile stosunek do kobiecości i kobiecego ciała uległ zmianie na przestrzeni ostatnich 20 lat w prasie rozrywkowej adresowanej do kobiet. Czy stereotypowe przedstawianie kobiet i ich cielesności zostało w jakiś sposób przełamane czy utrwalone, a jeżeli tak to w jakich sferach. Na ile prasa rozrywkowa jest nadal bastionem tradycyjnie rozumianej kobiecości a na ile propagatorką zmian. W swoim referacie posłużę się wynikami prowadzonych przeze mnie od 20 lat badań i obserwacji obrazów reklamowych i czasopism kobiecych. W analizie zawartości skupię się na pokazaniu na ile zmieniło się podejście najbardziej poczytnych czasopism do sfery kobiecej cielesności i seksualności oraz społecznych ról związanych z pracą i sferą domową, ale także podejście do wieku kobiet. W ostatnich latach można bowiem zauważyć silną segmentaryzację czasopism pod kątem wieku kobiet. W analizie semiologicznej obrazów reklamowych będę się skupiać na pokazaniu na ile zmienił się i czy zmienił się sposób przedstawiania kobiecego ciała (nawiązywać będę do kampanii Dove oraz społecznej akcji przeciwko anoreksji modelek prowadzonej przez Oliviero Toscaniego).

Vlogerzy i ich rola w kształtowaniu wybranych dyskursów o ciele. Analiza wybranych przykładów **Agnieszka Maj, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego**

Jedną z charakterystycznych cech naszej współczesności jest przywiązywanie szczególnej uwagi do kwestii dbałości o piękno, sprawność i zdrowie ciała. Tendencja ta dociera także do Polski, na co może wskazywać chociażby fakt, że według badań przeprowadzonych przez CBOS odsetek badanych dostrzegających symptomy dbałości Polaków o zdrowie zwiększył się w ostatnich czterech latach aż o 13 punktów procentowych (Raport 138/2016).

W swoim wystąpieniu chciałabym przyjrzeć się bliżej roli społeczności internetowej w kształtowaniu dyskursów na temat obowiązującego wzorca ciała. Przedmiotem mojej analizy będą treści wybranych polskich vlogów poświęconych prowadzeniu zdrowego stylu życia. Idąc za myślą Magdaleny Szpunar (2011), która twierdzi, że w dzisiejszych czasach produkcja wiedzy nie jest już dziełem jednostek, ale raczej „cyfrowych społeczności”, chciałabym zastanowić się nad tym, w jaki sposób dyskurs na temat zdrowego, sprawnego a przede wszystkim szczupłego ciała jest odtwarzany i przekształcany przez społeczność internetową, tj. vlogerów/ki i ich publiczność – czy jest on utrzymany w tonie konformistycznym, nakazującym podporządkowanie się dominującemu ideałom, czy też dopuszcza odstępstwa? W jaki sposób wokół dyskursu na temat atrakcyjnego ciała udaje się vlogerom/kom zbudować zainteresowanie swoich odbiorców? Jak oni/one sami/e wykorzystują swoje ciało jako swój „znak rozpoznawczy” w przestrzeni internetowej? To główne pytania, na które postaram się odpowiedzieć w moim referacie.

Stare ciało w modzie. Streetstylowe fora i blogi w mediach społecznościowych **Mariola Bieńko, Uniwersytet Warszawski**

W kulturze euroamerykańskiej obsesja na punkcie młodzieńczego, pięknego wyglądu stała się powszechna. Ubranie jest zarówno intymnym doświadczeniem ciała, jak i publicznym sposobem jego prezentacji. Publiczny wizerunek starszej osoby, strój i inne formy dekoracji ciała czynią je „kulturowo widocznym” (Twigg 2013). Problematyka ubioru w wieku senioralnym, a szczególnie podążanie za modą przez osoby, uznawane za „stare”, pomijana jest na ogół milczeniem lub wręcz piętnowana. Stereotypowo przyjęło się uznawać, że wraz z wiekiem człowieka jego potrzeby związane z odczuwaniem i realizowaniem własnej atrakcyjności zewnętrznej zanikają, a senior postrzegany jest jako istota aseksualna. Wobec wyzwania jakim jest starość, nowe pokolenia seniorów ucieleśniają zmiany wyrażające się w dążeniu do utrzymania pozytywnej oceny swojej fizyczności w dziedzinie wyglądu. Agencje stylistyczne wskazują na przesuwanie się granicy wieku na światowych wybiegach. Coraz większą popularność zdobywają siwowłose modelki, przedstawicielki „alternatywnego modelingu” w wieku 80+, zachęcające do eksperymentowania z modą.

Celem wystąpienia jest przegląd streetstylowych forów i blogów 60+ w mediach społecznościowych (m.in. advancedstyle.blogspot.com; fashion50plus.pl/.) oraz medialnych prezentacji „alternatywnego modelingu” jako zjawisk legitymizujących niszową w kulturze cielesność starzejących się kobiet.

Atrakcjonizm starzejącego się ciała seniorki – utopia czy rzeczywistość? **Emilia Kramkowska, Uniwersytet w Białymstoku**

Atrakcyjność ludzkiego ciała ma ogromne znaczenie. Jest to prawda, której byli świadomi nasi przodkowie, ludzie nam współcześni też ją znają i prawdopodobnie przyszłe pokolenia też ją odziedziczą. Wygląd fizyczny jest pierwszym zespołem cech, jakie są dostrzegane w momencie poznawania się i które decydują o uznaniu kogoś za atrakcyjnego lub nieatrakcyjnego adresata naszych komunikatów – werbalnych lub niewerbalnych. „Uroda fizyczna jest jedną z ważniejszych zalet zaliczanych do składników statusu społecznego” (Nęcki, 1996), ale jest też tą zaletą, która z wiekiem przemija.

Panujący współcześnie kult ciała i młodości oraz możliwości jak najdłuższego „konserwowania” atrakcyjności ciała, kształtują społeczne oczekiwania w odniesieniu do cielesności człowieka, niezależnie od tego, w jakim jest wieku. Dotyczy to również ciała seniora. W kontekście różnych zachowań składających się na zjawisko

nazywane juwenalizacją (odmłodzeniem) kultury, rozpowszechniają się praktyki dotyczące odmłodzenia starości. Współcześni 60-70-latkowie wyglądają dużo młodziej niż ich rówieśnicy sprzed kilkudziesięciu lat. Ubierają się modniej, bardziej kolorowo czy gustownie. Widok babci w chustce na głowie to dziś rzadkość, choć oczywiście i takie osoby można spotkać na ulicy. Otwartym pozostaje pytanie: czy współczesne zorientowanie na młodość i atrakcyjność ciała stanowi presję, której ulegają seniorzy, czy może podejmowane przez nich działania na rzecz podniesienia atrakcyjności starzejącego się ciała są dla seniorów czymś naturalnym, niezależnym od społecznych uwarunkowań.

W proponowanym referacie zostaną przedstawione wyniki badania (sondaż diagnostyczny) przeprowadzonego w roku 2018 wśród ludzi młodych (studentów) i wśród seniorów (osób w wieku 60 lat i więcej). Na podstawie odpowiedzi osób badanych (ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedzi kobiet), które wypowiadały się na temat atrakcyjności starzejącego się ciała, uwarunkowań troski seniorów o wygląd (lub jej braku) itp., postaram się odpowiedzieć na pytanie postawione w tytule referatu.

Kobieta jako inny. Od lalki Barbie do żony oligarchy – współczesny mit rosyjskiej kobiety **Katarzyna Pasternak, Uniwersytet Jagielloński**

Celem przygotowanej prezentacji jest wskazanie w jaki sposób kreowany jest mit Rosjanki i jak przedstawiane są wizerunki kobiecości we współczesnej Rosji oraz zastanowienie się dlaczego wizerunek rosyjskiej kobiety jest odmienny od ogólnych wyobrażeń dotyczących europejskich kobiet. Zakładamy, że wizerunki te wpływają na normy płci, klasy i tożsamości narodowej, a także odzwierciedlają ich globalny i lokalny charakter. Opierając się na analizie dyskursu czasopism kobiecych oraz seriali telewizyjnych, które stanowią materiał badawczy niniejszej prezentacji, zostanie podjęta próba pokazania w jaki sposób w zglobalizowany post-sowiecki krajobraz kulturowy, zostały wpisane nowe wzorce rosyjskiej kobiecości. W ten sposób uda się przestawić zachodzące w rosyjskim społeczeństwie zmiany, jak i wykazać pewną historyczną ciągłość – wskazać te wzorce, z którymi mieliśmy do czynienia znacznie wcześniej.

Kobiece archetypy w czasopismach (na przykład Glamour, Elle, Cosmopolitan, które doczekały się swoich rosyjskich odpowiedników) ukazywane są najczęściej jako bajkowe księżniczki, lalki Barbie czy żony oligarchy, co odzwierciedla szerszą postsowiecką kulturową hybrydyzację i są przykładem tego, jak zachodnie czasopisma kobiece zaistniały na rosyjskim rynku i przystosowały się do jego wymogów. Podobnie dzieje się w rosyjskich serialach, często opartych na zachodnich licencjach (na przykład Krótki kurs szczęśliwego życia, Ljubow kak Ljubow).

Ponadto w trakcie wystąpienia uwypuklone zostanie niejednoznaczne podejście czytelników i widzów do postsowieckich trendów kulturowych związanych z westernizacją oraz globalizacją. W szczególności uwaga zostanie zwrócona na kwestie indywidualizmu, konsumpcji i przepychu, które bezpośrednio wpływają na to, co jest pożądane zarówno przez Rosjanki, jak i Rosjan oraz bezpośrednio wpływa na budowanie wzorca kobiecości, a zatem kreowanie wizerunku kobiety jako zjawiska obcego, posługującego się własnym językiem i kodem kulturowym, obcym także wobec innych kultur. Należy zaznaczyć, że na wyobrażenie o cielesności rosyjskich kobiet miały przede wszystkim dwa czynniki: kultura i wychowane według jej wartości społeczeństwo. W trakcie wystąpienia zostaną pokazane schematy zawarte w rosyjskich artykułach oraz rosyjskich serialach telewizyjnych oraz sposoby i motywy ich powielania w kontekście odtwarzania wybranych wzorów kultury, nie tylko na skalę rosyjską, ale i amerykańsko-europejską.

Burżujka vs. Robotnica. Modele kobiecego ciała w realizmie socjalistycznym **Anna Zalewska, Uniwersytet Warszawski**

System komunistyczny miał na celu stworzenie świata, w którym panuje powszechna równość, co łączyło się także z ideą emancypacji kobiet. Miało to miejsce we wszystkich krajach Bloku Wschodniego. W przypadku PRL ustrój gwarantował kobiecie równouprawnienie, o czym mówiła konstytucja z 1952 roku.

Omawianą emancypację odzwierciedlał wizualny kod genderowy, urzeczywistniony w realizmie socjalistycznym. Jej ikoną miała być figura Robotnicy. W duchu idei „zrównania” płci, została ona pozbawiona kobiecego kodu genderowego, którego istotnym elementem jest erotyka. Masywne ciało ikonicznej Robotnicy zostaje

jeszcze dodatkowo zniekształcone przez kombinezon. Pozbawiona w ten sposób seksualności kobieta staje się zatem nie tyle wykastrowana (jak ma to miejsce w systemie kapitalistycznym), co bezpłciowa (nie ma nawet znamion cięć kastracyjnych), a tym samym przestaje stanowić potencjalne zagrożenie dla mężczyzny. Przeciwnieństwem Robotnicy była zaś Burżujka, czego najwyraźniejszym przedstawieniem wizualnym jest obraz Wojciecha Fangora Postaci. Ten model kobiecy był w socrealizmie postrzegany jako największe zagrożenie, gdyż Burżujka nie została jeszcze pozbawiona libido. Jej erotyczny kod stanowił zagrożenie – za pomocą swojej seksualności Burżujka mogła wszak zniewolić mężczyznę.

Tym samym propaganda komunistyczna składała kobietom pewną obietnicę: mogły one podążać drogą emancypacji, ale, by to zrobić, musiały porzucić swoją własną seksualność i kod kulturowy, który może stanowić zagrożenie, przyjmując zarazem kod męski, którego musiały się nauczyć od swoich towarzyszy (pracy). W proponowanym referacie zostaną poddane analizie przykłady emancypacji socrealistycznej i jej wizualnej reprezentacji. Na warsztat zostaną wzięte dwa typy kobiece omawianej epoki - Robotnica i Burżujka - i pokazane zależności, jakie między nimi występują. Referat oparty zostanie o rozdział „Analiza socjalistycznego dyskursu emancypacyjnego” w książce „Jaką płęć ma robotnica? Analiza symboli realizmu socjalistycznego” autorki.

Ciągłość, zmiana, zerwanie?

Podmiotowość i sprawczość ruchu kobiecego w XX i XXI wieku

Anna Czerwińska, Magdalena Grabowska, Agnieszka Grzybek

anna.che.czerwinska@gmail.com, magdagrabowska@yahoo.com, grzybekagnieszka@gmail.com

Setna rocznica wywalczenia praw wyborczych stanowi okazję do namysłu nad pokoleniami kobiet, które od XIX w. zaangażowane były w budowanie w Polsce ruchu feministycznego. Proponowana sesja stworzy przestrzeń do dyskusji między przedstawicielkami i przedstawicielami różnych dyscyplin naukowych i ruchów kobiecych podejmujących badania herstoryczne odnoszące się do „płci” i „pokoleń”. Współczesne teorie filozoficzne, socjologiczne i literaturoznawcze odchodzą od synchronicznego rozumienia pokolenia (jako wspólnoty biologicznej lub wspólnoty doświadczeń), na rzecz podejścia diachronicznego (genealogicznego), opartego na dziedziczeniu, początkach i pochodzeniu (Weigel 2016). Także badaczki feministyczne podkreślają, że linearna narracja herstoryczna, oparta na zerwaniu i konflikcie pokoleń może umniejszać wartość działań „starszych feministek”, uznając je za relikwyt przeszłości, z drugiej strony obsadzając „młode feministki” w rolach niedoświadczonych radykałek, niedoceniających pracy „starszych koleżanek” (van der Tuin 2015). W polskiej dyskusji o chronologii i tożsamości pytania o przynależność pokoleniową i tożsamość feministyczną różnych grupy kobiet, w tym: sufrażystek, działaczek kobiecych okresu PRL, kobiet Solidarności, działaczek grup nieformalnych i organizacji pozarządowych czy twórczyń Manify pojawiają się od lat. Temat pokoleń był dyskutowany na łamach pism feministycznych (np. Pełnym Głosem 1997, Zadra 2007), a jego współczesną odsłoną są dyskusje wokół akcji #metoo (debata wokół publikacji „Codziennika Feministycznego”) i strategii politycznych ruchu emancypacyjnego (dyskusja wokół listu „Feministyczna Zmiana Warty”). Debaty te przenikają się z pytaniami o początek ruchu kobiecego w Polsce i jego umiejscowienie w relacji do zachodnich ruchów feministycznych. Do udziału w sesji zapraszamy badaczki(czy) i działaczki(czy) podejmujące(cych) m.in. następujące tematy:

- upłciowiona kategoria pokolenia a badania nad ruchem emancypacyjnym w Polsce;
- konstytuowanie się generacji polskich feministek w XX i XXI wieku;
- początek feminizmu w Polsce, „mit założycielski” i feministyczne „polityki historyczne”;
- upłciowiona genealogia feminizmu: figury „matek”, „córek”, „sióstr”, „ciotek” i ich funkcja w debatach feministycznych;
- konflikt pokoleń w ruchu emancypacyjnym;
- zachodnie narracje pokoleniowe (np. „fale feminizmu”) a badania nad emancypacją kobiet w Polsce;
- pokolenie jako narzędzie sporu politycznego.

Sesja 1: Początki ruchu: ówczesne problemy oraz figury matek i córek

Głos kobiet w kwestii kobiecej na łamach galicyjskiej prasy kobiecej przed I wojną światową Katarzyna Dormus, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Tytuł referatu nawiązuje bezpośrednio do tytułu zbiorowej książki autorstwa galicyjskich i królewickich działaczek kobiecych, która ukazała się w Krakowie w roku 1903, stanowiącej program i manifest ówczesnego ruchu kobiecego rozwijającego się na ziemiach polskich. Głos kobiet wybrzmiewał w tym czasie również bardzo wyraźnie na łamach ówczesnej prasy galicyjskiej tworzonej przez kobiety. Analizie poddane zostaną trzy tytuły o zabarwieniu feministycznym ukazujące się przełomie XIX XX wieku w Krakowie i Lwowie: „Przedświt” (1893-1896), „Ster” (1895-1897) oraz „Nowe Słowo” (1902-1907), których twórczyniami i redaktorkami były silne, niezależne i radykalne osobowości: Janina Sedlaczkówna, Paulina Kuczalska-Reinschmit oraz Maria Turzyma-Wiśniewska. Teksty zamieszczone na łamach tych pism ukazują proces rodzenia się oraz wzmacniania wśród ówczesnych kobiet świadomości dyskryminacji oraz potrzeby aktywnego upominania się

o swoje prawa. Lektura tekstów zamieszczanych na łamach tych pisma pozwala dostrzec najważniejsze cechy polskiego ruchu emancypacyjnego charakterystyczne wynikające z warunków życia w pod zaborami, ze wspólnoty położenia kobiet we wszystkich trzech zaborach oraz ze wzajemnego inspirowania się działaczek emancypacyjnych Galicji i Królestwa Polskiego. Akcent kładziony był m.in. na konieczność podejmowania wspólnych działań międzyzaborowych, na ich wymiar patriotyczny, położenie nacisku na kwestie związane z sprawami edukacyjnymi oraz etyczno-obyczajowymi. Analiza tekstów zamieszczanych na łamach tych pism pozwala spostrzec narodziny i rozwój galicyjskiego ruchu emancypacyjnego jako zjawiska o charakterze społeczno-kulturowym, wykraczającego daleko poza ramy ruchów politycznych.

„Błogosławiona niech będzie zacna dusza Twoja, piękna praca, droga rodzina i ta chwila, w której się zeszły drogi nasze” – wpływ pozytywistek na kolejne pokolenie polskich kobiet na przykładzie Elizy Orzeszkowej i Jadwigi Ostromęckiej

Agata Markiewicz, Stowarzyszenie Milanowianki

Idee, w społeczeństwie, w którym się rodzą, zwykle szokują swoją radykalnością, a osoby, które je głoszą są mało rozumiane przez większość sobie współczesnych. Dopiero kolejne pokolenia zaczynają przyswajać a potem wdrażać w życie te radykalne pomysły. Jednak zauważalna społeczna zmiana następuje zwykle wtedy, kiedy jej inspiratorzy lub inspiratorki we własnym środowisku ideowym mają już status osób umiarkowanie postępowych. Celem referatu jest przedstawienie, w jaki sposób idee głoszone przez pozytywistki, w szczególności przez Elizę Orzeszkową, były przyswajane przez kolejne pokolenie kobiet niezwiązanych ze środowiskiem feministek. Omawiane zagadnienie dobrze ilustruje pamiętnik Jadwigi Ostromęckiej. Autorka pamiętnika, nieukrywająca swojej fascynacji Elizą Orzeszkową, wchodziła w swoje dorosłe życie w czasach, kiedy wśród kobiet postępowych wysuwane były już dużo radykalniejsze postulaty niż te, które głosiła pozytywistyczna pisarka.

Opór jako narzędzie artystek. Matki emancypantki, córki feministki

Piotr Alojzy Sieńko, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego

W referacie zostanie poruszona problematyka twórczości kobiet zaangażowanych w walkę o emancypację. Autor odniesie się do organizowania polskiego ruchu kobiecego przez działaczki na przestrzeni dziejów. W związku z tym zostanie poruszona problematyka związana z szeroko pojętą męską dominacją w sferze prywatnej i publicznej.

Wyjściem do rozważania będzie analiza postulatów zaproponowanych przez artystki, które swoją twórczość zaproponowały ponad 100 lat temu i wpisały się w kanon historycznych rozważań na temat funkcjonowania figury kobiety i kobiecości w społeczeństwie. Dlatego też niezbędnym jest sprawdzenie w jaki sposób prekursorki walki o wolność formułowały swoje żądania. Niezbędnym będzie więc zaznajomienie się i przedstawienie twórczości takich autorek jak: Zofia Nałkowska, Irena Krzywicka czy Maria Morozowicz-Szczepkowska.

W celu holistycznej analizy autor zobligowany jest do zaprezentowania działalności artystek, które wpisują się w polski nurt prokobiecy w czasach współczesnych. Wobec tego zasadnym będzie zapoznanie się z dorobkiem takich performerek jak chociażby Żelazne Waginy, Gang Śródmieście, Maja Koman. Wreszcie autor dokona analizy porównawczej twórczości, dorobku i działalności matek emancypantek i córek feministek.

Sesja 2: Współczesne problemy

Feminizm zwykłych kobiet: pomiędzy dyscyplinowaniem ruchu feministycznego, zwrotem antyneoliberalnym i czwartą falą

Joanna Sieracka, Uniwersytet Wrocławski

Figura „zwykłej kobiety” została rozpoznana jako fantazmat służący do dyscyplinowania ruchu feministycznego oraz umacniania jego stereotypowego wizerunku jako elitarnego, wielkomięjskiego, skupionego na kwestiach obyczajowych i oderwanego od problemów większości społeczeństwa (Korolczuk 2015, Kubisa 2017). Jednak w ostatnich latach figura ta coraz częściej zostaje przejmowana przez same feministki, głoszące nadzieję „feminizmu zwykłych kobiet”, mającego diametralnie zmienić oblicze polskiego ruchu kobiecego.

Ewa Majewska łączy ową zmianę z sukcesem Czarnego Protestu, dzięki któremu „rozpoczął się w Polsce feminizm. Nie ekskluzywny ruch kobiet z klasy średniej, z wielkomięjskich elit, ale ogólnokrajowa, a następnie również międzynarodowa, mobilizacja kobiet (...) na rzecz naszych praw” (2017). Ma być on oparty na słabym oporze praktykowanym w zwyczajnych, codziennych sytuacjach i dostępnym dla wszystkich.

Z kolei autorki listu otwartego *Feministyczna zmiana warty! Czas na prawdziwą solidarność* (2018) postulują „powszechny i bezkompromisowy feminizm zwykłych kobiet i ich sojuszników” w reakcji na brak jednoznacznej solidarności środowisk liberalnych i feministycznych z uczestniczkami akcji #metoo i ofiarami przemocy.

Chciałabym prześledzić, co stoi za rosnącą popularnością kategorii „zwykłych kobiet” w dyskursie feministycznym. Wychodząc z założenia, że jest ona używana przeciwko pewnym postawom, strategiom i wartościom, przez co nie można wykluczyć, że nadal funkcjonuje jako „dyscyplinujący straszak” (Kubisa 2017), spróbuję rozstrzygnąć, do kogo się odnosi i kogo wyklucza.

Ponieważ w ostatnich latach w polskim ruchu feministycznym można zaobserwować coraz donośniejszą krytykę neoliberalizmu i feminizmu liberalnego, rozważę, czy postulat „feminizmu zwykłych kobiet” można by określić jako zwrot antyneoliberalny.

Spróbuję również odpowiedzieć na pytanie, czy – biorąc pod uwagę to, że rosnąca popularność interesującej mnie kategorii jest pokłosiem Czarnego Protestu i akcji #metoo, mobilizacji zorganizowanych według logiki connective action, przy aktywnym udziale mediów społecznościowych, odwołujących się do emocji, osobistego doświadczenia i zrywających bliskie więzy z akademią oraz kładących nacisk na elastyczność i dostępność strategii oporu – można ją uznać za polskie oblicze czwartej fali feminizmu (Munro 2013).

Zwykłe kobiety? Porównanie Ogólnopolskiego Strajku Kobiet i Porozumienia Kobiet 8 Marca. Prezentacja badań

Claudia Snochowska-Gonzalez, Jennifer Ramme, Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą i Collegium Polonicum w Słubicach

Empiryczną podstawą naszej prezentacji jest badanie przeprowadzone w 2017 roku wśród niemal 100 aktywnych członkiń Ogólnopolskiego Strajku Kobiet oraz 22 członkiń Porozumienia Kobiet 8 Marca, organizatorek warszawskich „Manif”. W naszych badaniach postawiliśmy pytanie o możliwe znaczenia i funkcje terminu „zwykły” w feministycznej polityce. Zastanawialiśmy się, co w tym kontekście oznacza różnica między tym, co zwykłe, i tym, co „niezwykłe”. Wybrane przez nas inicjatywy feministyczne porównaliśmy pod względem pochodzenia społecznego członkiń, ich motywacji do działania, krzyżujących się kategorii społecznych, na które zwracają uwagę, różnic, które uważają za znaczące, i ich podejścia do terminu „zwykłe kobiety”. Na podstawie wyników badań staramy się omówić, w jaki sposób te dwa ruchy wpisują swoje działania w aktualne napięcia społeczne: elita - zwykli ludzie, feministki - zwykłe kobiety.

Determinanty społeczne a trendy w zdrowiu fizycznym i w zdrowiu psychicznym kobiet

Beata Tobiasz-Adamczyk

beata.tobiasz-adamczyk@uj.edu.pl

Sesja poświęcona jest takim tematom jak:

- nierówności społeczne a nierówności w stanie zdrowia kobiet;
- zmiany w stylu życia, zachowania w zdrowiu i w chorobie i ich konsekwencje dla sytuacji życiowej kobiet;
- rola kobiet w medycynie – zawody medyczne i paramedyczne - postawy kobiet wykonujących zawody związane z leczeniem i opieką;
- wyzwania przed polityką społeczną związane z feminizacją wieku starszego, starzeniem się społeczeństwa i koniecznością zapewnienia opieki i pomocy społecznej osobom starszym i w zaawansowanym wieku (głównie kobietom).

Sesja przeznaczona dla socjologów medycyny, socjologów zdrowia oraz przedstawicieli innych dyscyplin socjologicznych i innych zawodów prowadzących badania naukowe koncentrujące się na szeroko rozumianych relacjach pomiędzy społecznymi determinantami zdrowia (statusem społeczno-ekonomicznym, zasobami psychospołecznymi) w perspektywie przebiegu życia a konsekwencjami w postaci ryzyka zachorowania na określone choroby, ryzyka zgonu, obniżonej jakości życia uwarunkowane stanem zdrowia. Szczególna uwaga poświęcona zostanie wpływowi kapitału społecznego (sieci społeczne, wsparcie społeczne) na stan zdrowia kobiet i wyzwaniom jakie stoją przed kobietami z racji gwałtownego starzenia się społeczeństwa. Oczekuje się, że uczestniczki i uczestnicy sesji podzielą się wynikami własnych badań tematycznie związanych z tytułem sesji.

Sesja 1

Zdrowie kobiet w przeglądach Cochrane

Małgorzata Bała, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Cochrane Collaboration to międzynarodowa organizacja, której działalność jest poświęcona wspieraniu decyzji podejmowanych w opiece zdrowotnej wysokiej jakości wiarygodną informacją pochodzącą z przeglądów systematycznych, uważanych na złoty standard jakości metodologicznej. Cochrane umożliwia także dostęp do informacji z przeglądów poprzez tworzenie podsumowań w języku niespecjalistycznym dostępnych dla użytkowników opieki zdrowotnej w wielu językach. Pierwsza baza przeglądów systematycznych będąca prekursorem obecnie istniejącej Biblioteki Cochrane dotyczyła oceny skuteczności interwencji w okresie ciąży i porodu i powstała w odpowiedzi na apel brytyjskiego epidemiologa Archie Cochrane'a, który zwrócił uwagę na brak krytycznych podsumowań badań z randomizacją przeprowadzonych w poszczególnych specjalnościach. Logo organizacji również jest związane z interwencją w okresie ciąży i porodu – podawaniem glikokortykosteroidów kobietom zagrożonym przedwczesnym porodem w celu zapobiegania powikłaniom u dzieci. Opublikowanie przeglądu w 1989 zmieniło praktykę kliniczną i umożliwiło uniknięcie powikłań u wielu dzieci. Początek działalności Cochrane wiązał się w dużym stopniu z oceną interwencji dotyczących zdrowia kobiet, czy tak jest nadal po 25 latach od oficjalnego powołania organizacji?

Potrzeby zdrowotne i społeczne kobiet w wieku 50+ w kolejnych fazach starzenia się. Wyzwania dla promocji zdrowia i opieki zdrowotnej

Zofia Słońska, Szkoła Zdrowia Publicznego CMKP

Celem wystąpienia jest prezentacja zagrożeń zdrowotnych i społecznych, które towarzyszą procesowi starzenia się kobiet w różnych jego fazach oraz możliwości przeciwdziałania tym zagrożeniom przy wykorzystaniu potencjału promocji zdrowia.

Bycie kobietą, w znacznie większym stopniu niż bycie mężczyzną, wiąże problemy zdrowotne i społeczne z fazami życia. Fazą, która, ze względu na ogromne znaczenie populacyjne, przede wszystkim skupia uwagę systemów, instytucji i rodzin jest faza prokreacji. Potrzebą chwili jest zajęcie się problemami, na które napotykać kobiety w późnych fazach życia. Argumentów, przemawiających za tak postawioną tezę, są wyniki prognozy GUS-u, wskazujące na utrzymywanie się, mimo oczekiwanego spadku, znacznej przewagi liczebności kobiet nad liczebnością mężczyzn w starszych grupach wieku. Feminizację procesu starzenia się polskiej populacji wzmacnia jego dwutorowość. Szybciej bowiem niż w przypadku osób w wieku 65+ przyrasta liczba osób powyżej 80 r. ż. W roku 2050 osoby te, będą stanowiły 10,4 % polskiej populacji co oznacza 3.5 mln osób, a udział kobiet wśród osiemdziesięciolatek wyniesie 65% w miastach i 62% na wsi. Powodów do niepokoju w związku z liczebną przewagą kobiet w starszych grupach wieku dostarcza kilka cech właściwych populacji kobiecej. Czas przeżycia w zdrowiu nie obejmuje całości życia kobiet i jest krótszy niż w przypadku mężczyzn. Przejście kobiet w fazę starości związane jest ze zwiększonym ryzykiem chorowania na choroby przewlekłe, występowania wielochorobowości, niepełnosprawności, zależności od innych, ubóstwa, marginalizacji, wykluczenia oraz przemocy. Przewidywane jest znaczne obciążenie rodzin funkcją opieki nad osobami starszymi, w tym z racji struktury osób starszych przede wszystkim kobietami. Dodatkowo problem stanowi niski poziom kompetencji zdrowotnych polskiej populacji stwierdzany w przypadku co drugiej kobiety i co drugiego mężczyzny.

Charakterystyka społeczno-demograficzna oraz elementy stylu życia jako determinanty umieralności w grupie kobiet w wieku starszym - 30-letnia obserwacja prospektywna

Agnieszka Pac, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Przez okres ostatnich kilkudziesięciu lat obserwujemy coraz szybsze starzenie się populacji. Według danych EUROSTAT Polska należy do tych państw, w których udział osób najstarszych (powyżej 80 roku życia) w społeczeństwie wzrasta najszybciej. W ostatnich latach badacze próbują znaleźć wskaźniki, które w największym stopniu będą miały wpływ na umieralność. W szczególności duże znaczenie przypisuje się, poza stanem zdrowia, charakterystyce społeczno-demograficznej oraz stylowi życia populacji.

Celem badań było określenie, czy i w jaki sposób wybrane charakterystyki społeczno-demograficzne oraz elementy stylu życia mogą wpływać na współczynniki umieralności w perspektywie 30-letniej obserwacji kohorty osób starszych, mieszkańców Krakowa.

Populacja kobiet włączonych do badania pochodzi z badań populacji osób starszych wiekiem (65 lat i więcej) zamieszkujących centrum Krakowa prowadzonych w latach 1986/87. W badaniach tych przeprowadzono wywiady z respondentami, a następnie przez okres ponad 30 lat dokonywano weryfikacji zgonów w tej grupie. Do badań początkowo włączono 1703 kobiety, dla których średni wiek wynosił 72,5 lat (SD=5,71). Do marca 2018 roku odnotowano 1643 zgony (wśród badanych kobiet), a dla 20 osób nie udało się ustalić statusu w żadnym punkcie obserwacji. Do określenia czynników ryzyka zgonu wykorzystano model proporcjonalnego hazardu Coxa.

Spośród czynników społeczno-demograficznych mierzonych w badaniu wyjściowym zaobserwowano, iż ryzyko zgonu badanych kobiet zależne było od wieku (HR=1,09; 95%PU: 1,08-1,10), natomiast nie zaobserwowano istotnie statystycznej zależności umieralności od pozostawania w związku małżeńskim, wykształcenia oraz pracy zawodowej (kiedykolwiek w życiu). W grupie kobiet, które do Krakowa przeprowadziły się po wybuchu II wojny światowej zaobserwowano ryzyko zgonu niższe o 10% w porównaniu do grupy kobiet, które urodziły się lub zamieszkały w Krakowie przed rokiem 1939. Spośród wybranych elementów stylu życia największe znaczenie miało palenie papierosów (HR=1,61; 95%PU: 1,32-1,96) oraz zwyczajowe wyjazdy na wakacje poza Kraków (obniżało ryzyko zgonu o ok. 20% - niezależnie od długości takich wyjazdów).

Ukryte wymiary nierówności – uwikłanie kobiet w rodzinne zobowiązania świadczenia opieki i wsparcia **Iwona Taranowicz, Uniwersytet Wrocławski**

Do jednych z podstawowych zadań rodziny należy zapewnienie opieki i wsparcia tym z jej członków, którzy z racji wieku lub stanu zdrowia nie są zdolni do samodzielnego funkcjonowania. Działania składające się na realizację tego zadania wpisane były w scenariusze ról kobiecych w rodzinie. Pomimo zmian wręcz rewolucyjnie przekształcających układ ról w rodzinie i oczekiwania każdej z nich przypisane, funkcje opiekuńcze nadal wykonywane są przede wszystkim przez kobiety. W literaturze zjawisko to określa się jako feminizację opieki.

Przeprowadzone wśród rodzinnych opiekunów osób niesamodzielnych z wykorzystaniem wywiadu kwestionariuszowego częściowo standaryzowanego badania potwierdziły wnioski z innych badań, zdecydowana większość rodzinnych opiekunów osób z niepełnosprawnością i przewlekle chorych stanowią kobiety. Badania ukazały także obszar pozostający poza głównym nurtem zainteresowań ruchów kobiecych rodzący nierówności. Kobiety podporządkowując swe życie potrzebom osoby chorej rezygnują ze swoich celów i potrzeb. Sytuacja sprawowania opieki, często całodobowej, nad niesamodzielnym członkiem rodziny nie pozostaje bez wpływu na ich zdrowie. Pojawiają się stany napięcia, kłopoty ze snem i różne dolegliwości somatyczne. Wiąż emocjonalna angażująca badane w relacje z chorym łączy się z silnie zinternalizowanym moralnym imperatywem nakazującym wsparcie i opiekę. Uznają one zatem rezygnację z jakiejś przynajmniej części swojego życia za coś naturalnego i oczywistego. Badania pokazują także siłę i znaczenie relacji rodzinnych. Podstawowym systemem wsparcia jest rodzina, przede wszystkim członkowie najbliższej rodziny. To pomoc i wsparcie najbliższych pozwala badanym radzić sobie z wyzwaniami, jakie stawia choroba osoby najbliższej. Badania wskazują także na rolę, jaką mogą odegrać profesjonaliści i system profesjonalnych instytucji w rozwiązywaniu problemów codziennego życia a co zatem idzie w redukcji stanów niepokoju i stresu, łagodzeniu dolegliwości somatycznych pojawiających się u kobiet – rodzinnych opiekunów osób z niepełnosprawnościami i przewlekle chorych.

Znaczenie wsparcia społecznego w życiu jednostek zepchniętych na margines społeczny (na przykładzie bezdomnych kobiet przebywających w łódzkich schroniskach)

Katarzyna Pawlak-Sobczak, Magdalena Malczewska, Wojciech Bielecki,
Uniwersytet Medyczny w Łodzi

Bezdomność jest zjawiskiem ściśle związanym z izolacją społeczną. Świat społeczny bezdomnych, choć wewnętrznie zróżnicowany, z punktu widzenia reszty społeczeństwa jawi się jako jednolity, obcy, inny, gorszy i stanowiący zagrożenie. Niesie to za sobą określone konsekwencje m.in. uruchamia mechanizm stygmatyzacji. Piętno opiera się głównie na stereotypach i błędnym lub tylko częściowym rozumieniu sytuacji napiętnowanego. Etykieta nadaje takiej jednostce nową, dewiacyjną pozycję społeczną lub tożsamość, przekreślając dotychczasową, w miejsce której pojawia się tożsamość człowieka marginesu, wygnańca, outsidera, prowadząc do spadku samooceny, poczucia odrzucenia czy bycia gorszym. Wsparcie społeczne jest kluczowym elementem w radzeniu sobie w sytuacjach trudnych, stresujących, a jego brak może prowadzić do zaburzeń w szeroko pojętym bio-psycho-społecznym funkcjonowaniu jednostki. W licznych badaniach udowodniono, iż osoby o niskim wsparciu społecznym, nie mogący liczyć na rodzinę, nie posiadający przyjaciół czy nie uczestniczący aktywnie w życiu społecznym, częściej zapadają na wiele chorób fizycznych i psychicznych (Leavy 1983, Pommersbach 1988, Bell wsp. 1982), mają obniżoną samoocenę oraz gorzej radzą sobie z problemami dnia codziennego. Wsparcie jest niezwykle istotne dla osób znajdujących się w stresie, a jego brak - sam w sobie może stanowić bardzo silny czynnik stresogenny (Gore 1978). Brak sieci wspierających powiązań wydaje się być szczególnie dotkliwy dla kobiet, których bezdomność różni się od tej męskiej nie tylko przyczynami czy sposobem przeżywania, ale także szansami na zmianę sytuacji życiowej i jest bardzo silnie powiązana z posiadanym zapleczem społecznym.

Opierając się m.in. na badaniach własnych, zrealizowanych w latach 2014-2016 wśród osób będących podopiecznymi schronisk a także wśród pracowników tych placówek w ramach projektu „Ekskluzja i marginalizacja społeczna. Socjomedyczne aspekty bezdomności kobiet i mężczyzn z województwa łódzkiego”, autorzy podkreślają wpływ zmiennej „wsparcie społeczne” na stan zdrowia (zarówno fizyczny, jak i psychiczny) bezdomnych kobiet, oraz fakt, że izolacja i brak wsparcia społecznego nie są jedynie prostą konsekwencją

bezdolności. Nierzadko brak więzi stanowi bowiem - czy to w sposób bezpośredni czy pośredni - jedną z głównych przyczyn bezdolności, a także kluczową barierę, ograniczającą możliwości radzenia sobie z jednym z najbardziej dotkliwych problemów społecznych (Przymeński 2001, Frankl 2011), powodującym wiele sytuacji krytycznych oraz przyczyniającym się do zakłóceń w funkcjonowaniu zbiorowości i grup ludzkich.

Sesja 2

Między zdrowiem, higieną i wyglądem - zachowania zdrowotne kobiet młodych, w średnim wieku i starszych

Emilia Garncarek, Uniwersytet Łódzki

Zachowania zdrowotne dotyczą wszystkich działań jednostki, które pośrednio i bezpośrednio wpływają na jej zdrowie i samopoczucie. Jak wynika z licznych badań, kobiety i mężczyźni charakteryzują się odmiennym podejściem do dbania o zdrowie i do zachowań zagrażających zdrowiu. Kobiety bardziej dbają o zasób jakim jest zdrowie niż mężczyźni. Nasuwają się jednak pytania – Czy kobiety w każdym wieku jednakowo troszczą się o własne zdrowie? Czy wraz z wiekiem sposoby dbania o zdrowie ulegają zmianom? Co warunkuje zachowania zdrowotne kobiet młodych, w średnim wieku i starszych?

W projekcie badawczym „Kulturowe koncepcje płci i wieku a postawy kobiet i mężczyzn wobec swego zdrowia i wyglądu”¹ finansowanym przez NCN, skupiono się na kulturowych uwarunkowaniach postaw wobec zdrowia – tworzonych w ramach danego społeczeństwa definicjach kobiecości i męskości (gender) powiązanych z definicjami młodości, wieku średniego i starości (gendered age). Założono, że koncepcje te zawierają społeczne oczekiwania stawiane kobietom i mężczyznom zaliczanym do określonych kategorii wiekowych, dotyczące m. in. zachowań zdrowotnych.

Z analizy uzyskanych wypowiedzi, wynika, że występują różnice w zachowaniach zdrowotnych pomiędzy kobietami reprezentującymi różne kategorie wiekowe. Wraz z wiekiem zmienia się nie tylko troska i sposoby dbania o zdrowie, także jego pojmowanie oraz powody dbania o ten zasób. Oprócz uwarunkowań biologicznych, istotne znaczenie mają również kulturowe koncepcje płci i wieku funkcjonujące w naszej kulturze.

Dlaczego płeć ma znaczenie? Kategoria zdrowia psychicznego z perspektywy gender studies

Olga Maciejewska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wystąpienie oparte będzie na twierdzeniu, że problematyka zdrowia psychicznego nie pozostaje obca obszarowi gender studies. Proponowana w jego obrębie analiza obejmuje refleksję nad zagadnieniami marginalizacji i społecznego wykluczenia wynikających z przynależności jednostki do grupy, której odmawia się pewnych praw, skazując tym samym na funkcjonowanie niejako na marginesie społeczeństwa. W pełni uzasadnionym jest zatem rozpatrywanie problematyki pracy socjalnej właśnie z owej perspektywy. W piśmiennictwie z obszaru gender studies odnaleźć można publikacje zogniskowane wokół analizy istnienia zależności między społeczno-kulturową płcią a problematyką zdrowia psychicznego i choroby. Uwzględnienie kategorii gender w badaniach z zakresu socjologii zdrowia (psychicznego), pozwala zrozumieć kluczowe mechanizmy wielu zaburzeń. Co więcej, mechanizmy te mogą dostarczać trudności interpretacyjnych, gdy przyjęta zostanie perspektywa abstrahowania od płci (tzw. gender blindness). Płeć społeczno-kulturowa jest jednym z kluczowych czynników mających wpływ na zdrowie psychiczne. W dużej mierze determinuje dostęp do socjoekonomicznych wyznaczników pozycji i statusu społecznego oraz wpływa na wzory traktowania jednostek w społecznych interakcjach. Istotną kwestią pozostaje pytanie, jakie elementy budujące społeczno-kulturowy konstrukt męskości i kobiecości uznać należy za kluczowe w procesie wzmacniania

¹ Badania miały charakter jakościowy: zrealizowano 12 sesji zogniskowanych wywiadów grupowych oraz 90 wywiadów swobodnych z kobietami i mężczyznami – zaliczanymi ze względu na wiek metrykalny do ludzi młodych, w wieku średnim i starszych, mającymi średnie lub wyższe wykształcenie, mieszkańcami dużego miasta – Łodzi. O postawach wnioskowano na podstawie deklaracji respondentek i respondentów dotyczących ich wiedzy, emocji i zachowań wobec przedmiotu postawy (tu – własnego zdrowia). Istotne z punktu widzenia badanej problematyki było także poznanie stanu świadomości kobiet i mężczyzn w różnym wieku na temat wpływu kulturowych koncepcji płci i wieku oraz upłciowionego wieku na ich przekonania, oceny i zachowania.

zasobów jednostki oraz umacniania odporności na doświadczanie zdrowotnych kryzysów. Przybliżona powyżej problematyka powinna stanowić nieodłączny element kształcenia psychologów i psychiatrów, pracowników socjalnych, terapeutów i wszystkich tych, którzy winni być uwrażliwieni na ryzyko tendencyjności rozpoznań klinicznych. Specjaliści owi – ze względu na bliskość kontaktu z Drugim Człowiekiem – powinni być w sposób szczególny wyczuleni na wspomniane kwestie.

Kobiety kontra piętno choroby psychicznej

Anna Prokop-Dorner, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Choroby psychiczne, w tym schizofrenia, uznawane są za źródło najsilniejszego piętna we współczesnych społeczeństwach europejskich. Zjawisko stygmatyzacji osób chorujących psychicznie jest tak intensywne, że związane z nim etykietowanie, stereotypizacja, wykluczanie, dyskryminacja oraz reakcje emocjonalne doświadczane przez chorującą psychicznie jednostkę, dotyczą także jej rodziny (piętno przeniesione). Materiał badawczy zebrany w ramach obserwacji uczestniczącej, analizy dokumentów, wywiadów pogłębionych i eksperckich pozwolił mi opisać zakres wpływu stygmatyzujących przekonań na temat zaburzeń psychicznych na funkcjonowanie osób towarzyszących swoim chorującym psychicznie bliskim oraz ich strategię radzenia sobie z piętnem przeniesionym. Przeprowadzone badanie jakościowe pozwoliło mi także ustalić kluczowe znaczenie kobiet – matek i córek osób chorujących – dla poprawy sytuacji osób chorujących psychicznie, manifestujące się w ich zaangażowaniu w działalność stowarzyszeń rodzin, udzielających wsparcia opiekunom rodzinnym osób chorujących psychicznie; nagłaśnianiu doświadczenia rodzin i ich bliskich; podejmowaniu działań realizujących pomijane potrzeby chorujących w ramach lokalnych inicjatyw oraz w angażowaniu się w reformę lecznictwa psychiatrycznego.

Stan cywilny a zdrowie psychiczne i poziom kohezji społecznej wśród polskich kobiet.

Analiza na podstawie badań COURAGE i COURAGE-Poland Follow Up Study

Grzegorz Wójcik, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Niewątpliwie kategorie - poziom kohezji społecznej i stan zdrowia psychicznego pozostają ze sobą w ścisłym związku ponieważ, jak donoszą badania, poziom kohezji społecznej wpływa na stan zdrowia psychicznego i odwrotnie. Celem referatu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy stan cywilny wpływa na zdrowie psychiczne i poziom kohezji społecznej wśród polskich kobiet. Innymi słowy, zasadniczym celem będzie określenie, czy bycie mężatką istotnie wiąże się, jak się wydaje, z lepszym stanem zdrowia psychicznego i wyższym poziomem kohezji społecznej w porównaniu z pozostawaniem panną, rozwódką czy wdową. Badanie zostanie oparte na wynikach badań COURAGE i COURAGE-Poland Follow Up Study przeprowadzonych w dwóch falach w latach 2011 i 2015 na losowo wybranej próbie dorosłych Polaków. Badanie przeprowadzono w domach respondentów, z wykorzystaniem ustrukturyzowanego kwestionariusza za pomocą wywiadu bezpośredniego wspomaganego CAPI. Analiza zostanie oparta o dane uzyskane od 1073 osób, którzy uczestniczyli w obu falach badania. Zdrowie psychiczne zostanie zdefiniowane jako reakcje stresowe, psychologiczny dobrostan i takie symptomy psychologicznego niepokoju jak objawy depresji czy lęku. Z kolei kohezja społeczna zostanie określona za pomocą następujących wskaźników wykorzystanych w kwestionariuszu: częstość kontaktów, poziom wsparcia społecznego, poziom zaufania, poczucie bezpieczeństwa oraz uczestnictwo/partycypacja (w różnego rodzaju wydarzeniach, eventach). W celu bardziej dogłębnej analizy zostaną wykorzystane zmienne pośredniczące takie jak wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania badanych respondentek.

Czy wybór wcześniejszej emerytury jest konsekwencją niedostatecznej motywacji dla kobiet do pozostania na rynku pracy?

Aleksandra Piłat, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum

Trendy demograficzne, takie jak malejąca liczba osób w wieku produkcyjnym i wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, wskazują na rosnącą potrzebę pozostawania jak najdłużej aktywnym na rynku pracy. Jednak brak skutecznej motywacji w Polsce skutkuje wycofaniem z rynku pracy osób przed osiągnięciem oficjalnego wieku emerytalnego, jest to trend szczególnie widoczny wśród kobiet, zarówno ze względu na krótszy czas pracy, jak i na obowiązki opiekuńcze im przypisywane. Jak pokazują analizy kobiety odchodzą z rynku pracy jeśli jest to dla nich opłacalne: mają wystarczająco dużo pieniędzy, ich partner wciąż pracuje, a co więcej, jeżeli ta decyzja nie zmieni znacząco ich standardu życia.

Analiza przeprowadzona została w ramach projektu "Uczestnictwo w zdrowych miejscach pracy i strategii integracyjne w sektorze pracy" (PATHWAYS) oraz została oparta na danych uzyskanych w przekrojowym badaniu The Collaborative Research on Aging in Europe (projekt COURAGE).

Zmiany związane z wykonywaniem zawodu położnej. Szanse na samodzielność czy uzależnienie od innych zawodów?

Patrycja Zalewska, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Zawód położnej jest jednym z najstarszych profesji. Kobiety ze względu na doświadczenia związane z fizjologią ciąży, porodu i położu sprawowały opiekę nad innymi kobietami. Dzisiaj położne a kiedyś akuszerki stoją na straży kobiecości trudniąc się zawodowo położnictwem. Coraz częściej do opieki nad kobietą dołączają inne zawody tj. lekarze i doule. Położne powinny być przygotowane na współpracę z innymi zawodami dla dobra kobiety w różnych okresach jej życia.

Cel: Omówienie zmian w kształceniu oraz wykonywaniu zawodu położnej w Polsce. Próba zastanowienia się nad przyszłością zawodu.

Materiał i Metoda: Referat został przygotowany na podstawie doświadczeń i obserwacji autorki pracującej w zawodzie położnej oraz na podstawie analizy literatury.

Regulacje prawne określają granice samodzielności położnej co daje przedstawicielom tego zawodu dość silną pozycję wśród innych zawodów medycznych.

Wyniki: Położne uzyskały nowe kwalifikacje, które mogą wykorzystać podczas sprawowania opieki nad kobietami. Medykalizacja ciąży, porodu i położu sprawiła, iż położne są jedynie realizatorkami zleceń lekarskich, nie posiadają czasu, aby wesprzeć pacjentkę emocjonalnie; także nie uważa się je za pełnoprawnych członków zespołu interdyscyplinarnego. Jednocześnie nowy zawód- doula oferuje możliwość wsparcia psychicznego dla kobiet.

Wnioski: Wysokie kwalifikacje oraz kształcenie ustawiczne sprawiają, iż położne posiadają wiedzę potrzebną do opieki nad kobietą, Jednakże są one niedoceniane wśród społeczeństwa a także pośród lekarzy. Niektóre położne ciągle nie uważają się za eksperta, który może wyrazić opinię i pomóc w leczeniu pacjentki. Wkroczenie na sale porodowe doule spowodowało niezadowolenie oraz strach przed przejęciem obowiązków należących do położnych.

Feministyczne studia o niepełnosprawności

Agnieszka Król, Katarzyna Żeglicka

a.krol@uj.edu.pl

Rozwój studiów o niepełnosprawności na arenie międzynarodowej w ostatnich dekadach wiąże się z podejmowaniem analiz o charakterze intersekcyjnym, w tym w szczególności tych dotyczących płci i seksualności (np. crip theory), a analizy feministyczne znacząco wpływają na teorie oraz prowadzone badania z zakresu Disability Studies głównego nurtu. Również w Polsce sytuacja kobiet z niepełnosprawnościami, a także genderowy wymiar opieki/wsparcia w kontekście niepełnosprawności coraz częściej stanowią przedmiot debat społecznych oraz prowadzonych badań. Jakie nowe perspektywy i wyzwania pojawiają się kiedy spojrzymy na przecięcie kategorii płci i niepełnosprawności? Czym charakteryzuje się sytuacja kobiet i dziewcząt z różnymi niepełnosprawnościami (w tym intelektualną, sprzężoną, sensoryczną)? Czy od ratyfikacji Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych możemy zaobserwować w Polskim społeczeństwie zmiany? Jakie perspektywy wnosi przyjrzenie się sprawiedliwości reprodukcyjnej z perspektywy studiów o niepełnosprawności? Czy możemy mówić w Polsce o ruchu na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami? Jeśli tak, to jakie miejsce mają w nim kobiety, w tym matki i opiekunki? Czy ruch na rzecz praw kobiet jest włączający i dostępny osobom z różnym stopniem sprawności? W trakcie sesji spróbujemy zastanowić się nad tym czym są i czym mogą być feministyczne studia o niepełnosprawności.

Sesja 1

Wieloaspektowość potrzeb kobiet niepełnosprawnych

Katarzyna Biel, Akademia Ignatianum w Krakowie

Wśród potrzeb kobiet niepełnosprawnych priorytetami stają się zapewnienie należytej opieki, rehabilitacji i edukacji, pozwalającej na aktywne życie.

Generalnie na osoby niepełnosprawne patrzy się jak na dzieci, potrzebujące opieki, pomocy i wsparcia. Dlatego też, poczucie podmiotowości wśród osób niepełnosprawnych jest szczególnie ważnym elementem, budującym w nich poczucie własnej wartości.

Na osoby niepełnosprawne rzadko patrzy się pod kątem ich płciowości czy seksualności. Temat ten jeszcze długo pozostanie w Polsce tematem tabu, a fakt zakładania przez te osoby własnych rodzin, będzie zjawiskiem kontrowersyjnym, budzącym mieszane odczucia. Nawet po uszkodzeniu rdzenia kręgowego i przy paraliżu, potrzeby seksualne nie znikają, wręcz przeciwnie, mogą być zwiększone.

Rodziny zakładane przez ludzi niepełnosprawnych nie mogą liczyć na żadne dodatkowe wsparcie od państwa ani na ulgi finansowe. Ponadto, kobiety niepełnosprawne napotykać na wiele trudności. Są one związane ze znalezieniem dobrej pracy czy godnego zaufania partnera, a niekiedy z wychowaniem dzieci.

Duża ilość różnych barier do pokonania, towarzyszy wszystkim przedsięwzięciom, z którymi muszą się zmierzyć kobiety niepełnosprawne. Są to między innymi bariery: mentalne, społeczne i zawodowe.

Według koncepcji A. Terruwe i C. Baarsa istnieją cztery podstawowe uczucia pragnienia przydatności. jednej strony występuje nadzieja i odwaga, gdy człowiek sądzi, że potrafi pokonać przeszkodę, a więc uzyskać upragnione dobro i że jest zdolny uniknąć zagrażającego mu zła, a z drugiej strony jest to rozpacz i lęk, gdy sytuacja jest przeciwna.

Możliwości aktywności zmieniają jakość życia ludzi niepełnosprawnych. Dzięki większej aktywności tych kobiet w życiu społecznym, osoby pełnoprawne szybciej oswiają się z innością i uczą się akceptacji. Każda niepełnosprawność jest inna, a co za tym idzie inne są potrzeby tych osób. Wsparcie zawsze powinno być ściśle dostosowane do ich potrzeb.

Obraz g/Głuchej kobiety w społeczeństwie

Anna Butkiewicz, Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie
Malwina Kocoń, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Szacuje się, że w Polsce żyje około 100 tysięcy osób, które mają problem ze słuchem (Czajkowska-Kisil, 2014). W skali całego społeczeństwa polskiego jest to relatywnie niewielka liczba, co może przyczyniać się do niedostrzegania i braku zrozumienia tej grupy osób oraz ich specyficznego położenia, w jakim się znajdują.

Przez większość społeczeństwa słyszącego głuchota ujmowana jest w sposób medyczny. Postrzegana jest przez pryzmat deficytów, choroby i niepełnosprawności wynikającej z uszkodzenia analizatora słuchu. Takie podejście przyczyniło się do deprecjacji i dyskryminacji zarówno tej społeczności, jak i języka, którym się posługują. Istnieje natomiast grupa ludzi, która postrzega swoją głuchotę nie jako deficyt czy niepełnosprawność, ale jako swoisty wyznacznik tożsamości społecznej, kulturowej i językowej (Dunaj, 2015, Moroń, 2011). Tę grupę stanowią osoby Głuche, których pierwszym bądź preferowanym językiem w komunikacji jest polski język migowy (PJM), a który stanowi kompletny system językowy, posiadający wszystkie cechy języka naturalnego (Tomaszewski, 2004).

Autorki w swym wystąpieniu podkreślą antropologiczny wymiar głuchoty, kulturę Głuchych i istotę ich tożsamości. W szczególności zaś zwrócą uwagę na sytuację g/Głuchych matek i kobiet w ogóle, które, w odróżnieniu od kobiet słyszących, napotykać w codziennym życiu na wielość barier, wyszczególniając zwłaszcza bariery komunikacyjne i w dostępie do informacji.

Celem wystąpienia jest nie tyle ukazanie i przybliżenie mniejszości Głuchych, sytuacji g/Głuchych kobiet w Polsce, która pozostaje głęboko niekorzystna, ale nade wszystko celem jest próba zachęcenia słyszącego społeczeństwa do odrzucenia utartych schematów, stereotypowego myślenia i odkrycia bogatego dziedzictwa kulturowego osób Głuchych.

Dostęp do praw reprodukcyjnych dla kobiet z niepełnosprawnością intelektualną w Polsce

Agneszka Wołowicz-Ruszkowska, Akademia Pedagogiki Specjalnej

Celem wystąpienia jest poszerzenie społecznej refleksji na temat dostępu kobiet z niepełnosprawnością intelektualną do praw reprodukcyjnych i prawa do życia rodzinnego.

Kobiety z niepełnosprawnością intelektualną są dyskryminowane w dostępie do praw reprodukcyjnych i prawa do życia rodzinnego, zarówno na szczeblu praktyki społecznej, jak i uregulowań prawnych. Przejawia się to między innymi w:

- podważaniu prawa do podejmowania decyzji prokreacyjnych (sterylizacje, aborcje i podawanie środków antykoncepcyjnych bez świadomej zgody kobiet)
- konstruowaniu społecznego wizerunku kobiet z niepełnosprawnością intelektualną jako niekompetentnych w wychowywaniu dzieci (społeczna obawa dotycząca możliwości zapewnienia odpowiedniej opieki dziecku)
- reglamentowaniu ich wpływu na wychowanie dziecka (zwiększona kontrola macierzyństwa, niepełnosprawnością intelektualną jako przesłanka do odebrania dziecka).

W społecznym stosunku dotyczącym macierzyństwa zauważa się podwójne standardy w traktowaniu praw kobiet z niepełnosprawnościami i bez niepełnosprawności. Od różnych kobiet w takiej samej sytuacji wymaga się różnych poziomów kompetencji i statusów. Istnieje dychotomia pomiędzy ograniczającym kobiety determinizmem nakazującym im mieć dzieci, a społecznymi mechanizmami uniemożliwiania lub zniechęcania do tego kobiet z niepełnosprawnościami.

Genderowy wymiar opieki nad dzieckiem z ASD **Julia Pawlikowska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

Autyzm uznawany jest współcześnie za jedno z najpoważniejszych i najczęściej występujących zaburzeń rozwojowych. Celem mojego wystąpienia jest przedstawienie, jak funkcjonują w społeczeństwie rodziny z dzieckiem cierpiącym na takie zaburzenie ze spektrum. Staram się wykazać, że autyzm to doświadczenie nie tylko osoby nim dotkniętej, ale także jej najbliższych i otoczenia, w którym żyje. Dziecko wpływa bowiem na wiele obszarów życia rodziny determinując zakres jej możliwości i ograniczeń. Dlatego poruszam problematykę rodziny, relacji między partnerami i potencjalnego wpływu sytuacji wychowania dziecka z ASD na jakość związku jego rodziców. Aspekty przeze mnie omawiane na podstawie zrealizowanych badań jakościowych – wywiadów swobodnych ukierunkowanych i obserwacji uczestniczącej biernej – zgodnie z założeniami teorii ugruntowanej, to:

- genderowy wymiar opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym
- podział obowiązków między partnerami relacji
- wsparcie partnerów relacji
- sytuacja kobiet wychowujących dzieci z ASD

Wychowanie dziecka ze spektrum wiąże się z wieloma wyzwaniem. W szczególnie trudnej sytuacji znajdują się kobiety dzieci niepełnosprawnych, które to w większości przypadków podejmują trud wychowania, niejednokrotnie w pojedynkę.

Systemowe i pozasystemowe metody wspierania terapeutycznego kobiet z niepełnosprawnościami. **Justyna Dubanik**

Zaprezentuję doświadczenia kobiet z niepełnosprawnościami dotyczące dostępu do wsparcia terapeutycznego, poruszę kwestię kompetencji terapeutów i terapeutek i pokażę obszary niedostępne. Chcę też zastanowić się nad strategiami rozwiązywania i radzenia sobie z określonymi barierami. Jako jedną z nich widzę pozasystemowe rozwiązania osadzone w ruchu radical-care, radical self-love. Może to jest obszar, w którym mogłyby być realizowane inicjatywy oddolne. Byłaby to partycypacyjna forma, która wzmacnia osoby mające kompetencje wynikające z doświadczenia i powoduje, że wsparcie jest nie tylko w rękach "ekspertów i ekspertek" z wykształceniem. Jednocześnie uważam, że konieczne jest tworzenie dostępności wsparcia systemowego.

Dostępność plus, kobiety minus- perspektywa płci w kluczowych dokumentach kształtujących politykę publiczną wobec osób z niepełnosprawnościami na przykładzie rządowego Programu Dostępność Plus. **Magdalena Kocejko, Szkoła Główna Handlowa**

Praktyka działań publicznych w Polsce pokazuje, że jeśli perspektywa wybranej grupy nie jest uwzględniona w dokumentach strategicznych, to problemy tej grupy nie są adresowane, a konkretne rozwiązania mające na celu rozwiązanie jej problemów nie są wypracowywane i implementowane. Taką tezę potwierdzają także badania nad intersekcyjnym podejściem do analizy polityk publicznych (Bishwakarma, Hunt, and Zajicek 2007).

Na problem braku uwzględnienia perspektywy płci w polityce publicznej wobec osób z niepełnosprawnościami zarówno na poziomie działań systemowych jak i polityk lokalnych zwrócił uwagę m.in. Komitet Praw Osób z Niepełnosprawnościami w opublikowanej w marcu 2018 liście pytań do rządu polskiego. Celem referatu jest przedstawienie wyników analizy rządowego Programu Dostępność Plus pod kątem uwzględnienia perspektywy płci w proponowanych celach, wskaźnikach i strategiach działania.

Program Dostępność Plus to flagowy program na rzecz osób z niepełnosprawnościami i osób starszych ogłoszony przez Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju w kwietniu 2018 roku. Celem programu jest zapewnienie swobodnego dostępu do dóbr, usług oraz możliwość udziału w życiu społecznym i publicznym osób o szczególnych potrzebach.

W czasie referatu udzielona odpowiedź na pytanie, czy i w jakim zakresie w Programie uwzględniono potrzeby kobiet i dziewczynek z niepełnosprawnościami? Jakich potrzeb nie uwzględniono i jakie mogą być tego konsekwencje?

Referat jest przyczynkiem do szerszej dyskusji na temat uwzględnienia przesłanek interseksjonalnych, w tym w szczególności perspektywy płci w dokumentach kształtujących politykę publiczną wobec osób z niepełnosprawnościami.

Sesja 2

(Nie)widoczna strefa - aktywizm kobiet z niepełnosprawnościami w Polsce **Katarzyna Żeglicka, Stowarzyszenie Strefa Wenus z Milo**

Podczas swojego wystąpienia chciałabym podzielić się swoimi doświadczeniami i przemyśleniami dotyczącymi działalności stowarzyszenia Strefa Wenus z Milo oraz aktywizmu kobiet z niepełnosprawnościami.

Chcę poszukać odpowiedzi na pytania:

- Jak tworzymy Strefę Wenus z Milo?
- Czemu tak mało kobiet z niepełnosprawnościami angażuje się w aktywizm?
- Dlaczego kobiety z niepełnosprawnościami są potrzebne ruchowi feministycznemu a ruch feministyczny kobietom z niepełnosprawnościami?
- Jak możemy ułatwić kobietom z niepełnosprawnościami angażowanie się w aktywizm?
- Czy aktywizm może być dla kobiet z niepełnosprawnościami pułapką?

Nic o nas bez nas: anglo-amerykańskie feministyczne studia o niepełnosprawności vs. aktywizm osób z niepełnosprawnościami w polskim kontekście społeczno-kulturowym. Nowe perspektywy i wzajemne inspiracje.

Magdalena Szarota, Lancaster University (UK) i Polska Akademia Nauk

Feministyczne studia o niepełnosprawności mają swoje korzenie w angloamerykańskich Disability Studies i nadal dotyczą głównie kontekstu krajów zachodnich tj. Australia, Kanada, USA, Wielka Brytania (i w mniejszym zakresie krajów skandynawskich). Jednocześnie w ostatnich latach badania empiryczne oraz analizy teoretyczne inspirowane feministycznymi studiami o niepełnosprawności zaczynają pojawiać się również w innych regionach świata w tym w Polsce. Dominująca pozycja anglo-amerykańskich Disability Studies (a szerzej zachodniej nauki) w procesach legitymizacji akademickiej wiedzy często przejawia się w dwojaki sposób. Z jednej strony zachodnie środowiska naukowe marginalizują nieanglosaskie zjawiska czy perspektywy. Z drugiej strony nieanglosaski badacze i badaczki miewają tendencję do 'zapożyczania' anglo-amerykańskiej teorii i metodologii – traktując je w zbyt uniwersalistyczny sposób. W efekcie dyskurs naukowy kojarzony z feministycznymi studiami o niepełnosprawności dotyczy głównie doświadczeń, historii i perspektyw wywiedzionych z anglo-amerykańskiego kontekstu – a to jak dowodzę w swojej pracy doktorskiej – ogranicza w znaczący sposób potencjał teoretyczny i epistemologiczny tej dziedziny nauki.

W swoim wystąpieniu na podstawie wywiadów z wiodącymi amerykańskimi oraz brytyjskimi akademikami kształtującymi feministyczne studia o niepełnosprawności, obserwacji uczestniczącej w wiodących

ośrodkach Disability Studies (Yale, Lancaster University, Emory University, Leeds University oraz Society for Disability Studies) oraz krytycznej analizy kluczowej anglo-amerykańskiej literatury przedstawię krytyczną analizę dominującego dyskursu naukowego wraz ze wskazaniem nowych perspektyw, które zidentyfikowałam badając polski aktywizm osób z niepełnosprawnościami (a w szczególności kobiet z niepełnosprawnościami). To podejście jak postuluję powinno być postrzegane poprzez pryzmat fundamentalnej dla Disability Studies oraz ruchu osób z niepełnosprawnościami koncepcji „nic o nas bez nas” – która powinna również dotyczyć międzynarodowej przestrzeni akademickiej w zakresie tworzenia i legitymizowania wiedzy o osobach z niepełnosprawnościami.

O doraźnym sojuszu socjolożki z matkami osób z niepełnosprawnością **Alicja Pałęcka, Uniwersytet Warszawski**

Referat dotyczy epizodu aktywistycznego podczas protestu osób z niepełnosprawnością oraz ich opiekunek i opiekunów w kwietniu i maju 2018 r. Opisując własne doświadczenie, chcę zwrócić uwagę na praktyczne i bardzo istotne problemy asystowania w aktywizmie osób wielokrotnie wykluczonych.

Kiedy w kwietniu 2018 rozpoczęła się okupacja Sejmu przez Rodziców Osób Niepełnosprawnych, kolejne grupy OzN i ich opiekunów i opiekunek zawalczyły o własną widoczność i własne postulaty. Wśród nich były opiekunki na emeryturach i rentach – wykluczone ze wsparcia socjalnego z tytułu opieki nad OzN, bez praw do świadczenia pielęgnacyjnego i specjalnego zasiłku opiekuńczego. Napisały one list do Prezydenta RP, mówiły w mediach o swojej sytuacji, a ja asystowałam im w tych działaniach.

W wystąpieniu podzielę się spostrzeżeniami dotyczącymi naszego niełatwego sojuszu. W toku działań okazało się, że moje zasoby były niezbędne dla powodzenia przedsięwzięć wspieranej grupy. Równocześnie napotkałam trudności, które określić można jako konieczność „zarządzania przewagą” (np. w dostępie do technologii). Chciałabym więc, by mój referat był głosem w dyskusji o tym, jak asystować w aktywizmie mądrze i z głębokim uwzględnieniem perspektywy interseksjonalnej.

Od adaptacji do akceptacji. Poradnictwo od sterującego do oferowanego na podstawie działalności Stowarzyszenia Równość Człowieka Głuchego **Monika Ingot-Werner, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu**

W moim wystąpieniu chciałabym przybliżyć słuchaczom organizację pozarządową jaką jest Stowarzyszenie Równość Człowieka Głuchego. Wystąpienie rozpocznę od prezentacji krótkiej historii Stowarzyszenia, jego celów i osiągnięć. Przede wszystkim chciałabym przybliżyć słuchaczom sylwetki członków organizacji, którzy są najważniejszymi postaciami w tej organizacji.

Celem mojego wystąpienia jest ukazanie działalności stowarzyszenia jako działalności poradniczej (dla jednostek, rodzin i grup społecznych). Swoją wypowiedź skategoryzuję wokół procesów poradniczych usytuowanych pomiędzy adaptacją a akceptacją. W referacie odwołam się do prac naukowych takich autorów jak Kargulowa, Kwaśnica, Podgórska- Jachnik.

Pomimo ograniczeń i trudności jakie napotykały osoby Głuche wśród członków Stowarzyszenia Równość Człowieka Głuchego zaczęli wyłaniać się liderzy organizacji, okazały się nimi kobiety, które wzięły „sprawy w swoje ręce” i wspólnie zaczęły od małych kroków, angażując się coraz bardziej w organizację wszelkiego rodzaju wydarzeń. Dziś osoba słyszająca znająca język migowy niezbędna jest w sytuacjach skomplikowanych. Głuche kobiety prężenie rozwijają Stowarzyszenie.

Na przestrzeni 5 lat działalności Stowarzyszenia Równość Człowieka Głuchego zauważyć można zmiany jakie zaszły w osobach Głuchych, a zwłaszcza Kobietach, które z początku wycofane, z brakiem zaufania do swoich możliwości rozwinęły skrzydła, uwierzyły, że mogą więcej, że mogą tak samo jak kobiety słyszące, pełnosprawne, że ich zdolności i umiejętności są równie ważne i potrzebne.

Przystępna utopia: o dobrej przyszłości z perspektywy kobiet niepełnosprawnych **Natalia Pamuła, Uniwersytet w Buffalo**

W 1991 roku wydana została antologia krótkich tekstów autobiograficznych *Pisane cierpieniem: pamiętniki kobiet niepełnosprawnych*. Niepełnosprawne autorki podejmują temat życia w socjalizmie, jak i doświadczenie przełomu 1989 roku i dzielą się swoimi obserwacjami na temat kapitalizmu. W swoich tekstach, niepełnosprawne kobiety odrzucają oba systemy, gdyż oba skazują je na wykluczenie ze społeczeństwa, przemoc i biedę. Moja prezentacja pokazuje, w jaki sposób w 1991 roku niepełnosprawne kobiety wyobrażają sobie „dobrą przyszłość”: jest to przyszłość antykapitalistyczna, jak i antysocjalistyczna. Jest to przyszłość, która jest dostępna dla osób z niepełnosprawnościami: w której świat jest zbudowany tak, że niepełnosprawne kobiety mogą się po nim swobodnie poruszać, w którym mogą się uczyć i pracować, w którym ich prawa reprodukcyjne nie są łamane, a prawo chroni je przed przemocą fizyczną i psychiczną. I, co równie ważne, przystępna przyszłość to taka, w której nienormatywne ciała i umysły są wartością.

Czy disability można (na)uczyć? Dydaktyka studiów o niepełnosprawności w Polsce. **Marta Usiekiewicz, Uniwersytet Warszawski**

Jak uczyć i badać w ramach disability studies na polskiej uczelni? Pytanie to zadałam sobie po raz pierwszy w 2016 r., kiedy wraz z dr Natalią Pamułą stworzyłam i przeprowadziłam pierwsze na Uniwersytecie Warszawskim zajęcia wprowadzające do studiów o niepełnosprawności skierowane do studentów studiów licencjackich w Ośrodku Studiów Amerykańskich, „Disability in Contemporary and 20th Century American Culture.” Prowadzone w tandemie zajęcia pozwoliły studentom zapoznać się z podstawowymi założeniami i metodologiami disability studies, w tym modelami niepełnosprawności i ich krytykami, jak również najnowszymi trendami w badaniach, np. *crip theory* czy feministycznymi badaniami o niepełnosprawności. Od tego czasu elementy studiów o niepełnosprawności pojawiały się w większości proponowanych przeze mnie kursów kulturoznawczych. Wszystkie miały też element badawczy i zachęcały studentów, w większości identyfikujących się jako osoby pełnosprawne, do otwarcia się na swój przywilej i działania na rzecz podnoszenia świadomości i inkluzywności przestrzeni, w których przebywali. Jednocześnie podczas dyskusji uczestnicy zajęć zauważają hipokryzję akademickich disability studies często uczonych w niedostępnych budynkach, niedostępnych programach studiów, a w przypadku kursów w OSA również niedostępnych językowo. Jak zatem wprowadzać w życie teoretyczne rozwiązania? Celem wystąpienia jest nie tyle definitywne odpowiedzenie na tak postawione pytanie, ale otwarcie dyskusji na temat dobrych (i złych) praktyk w pedagogice feministycznych disability studies.

Feminizm w działaniu/praktyce - codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich

Agata Teutsch

a.teutsch@autonomia.org.pl

Sesja ma być okazją do dzielenia się doświadczeniami, rozmów i refleksji na temat tego, w jaki sposób możemy być niepodległe, autonomiczne i solidarne funkcjonując w opresyjnym systemie i walcząc/przewycięzając dyskryminację i przemoc wobec dziewczynek i kobiet.

Systemy dominacji i grupy dominujące w różnych kwestiach mogą się różnić, ale zgodnie współpracują ze sobą by zneutralizować wszelkie przejawy emancypacji. Funkcjonuje szereg mechanizmów, które mają utrzymywać status quo i blokować wyzwolenie: grupy i systemy dominujące pielęgnują podziały między mniejszościami/grupami nieuprzywilejowanymi, izolują je od siebie, pozbawiają siły, jaką te grupy miałyby, działając razem, używają takich narzędzi jak tokenizm, przechwytywanie idei i języka, wykorzystują akty solidarności przeciwko uciśnionym, zagłuszają różnorodność która jest ich siłą itd.

W jaki sposób systemy/trendy polityczne, ekonomiczne i społeczne wpływają na to jak działamy?

W jaki sposób budujemy i wykorzystujemy tę wiedzę/świadomość i na ile mamy rozpoznane mechanizmy, które na nas oddziałują?

Czy i ewentualnie, w jaki sposób udaje nam się uniknąć reprodukcji patriarchalnych, rasistowskich, kapitalistycznych i in. norm i relacji, zarówno w tym co i jak robimy, jak i tego, w jaki sposób działamy, podejmujemy decyzje i rozwiązujemy konflikty?

W jaki sposób ciągłe bycie w opozycji do różnych systemów opresji wpływa na każdą z nas i na to, jak działamy w grupach i zespołach?

Co się dzieje kiedy kuszą nas media, kościół, biznes i polityka?

Z kim zawieramy sojusze i jakie to ma konsekwencje (partie polityczne, kościoły, ruchy obywatelskie, biznes, media i in.)?

Dzięki czemu udaje nam się działać 5, 10, 15, 20, 30, 40, 50 lat? Co daje nam siłę i jak może być rozumiana siła? Jakie stosujemy strategie? Co nam się udaje?

Czy są takie kwestie w praktyce emancypacyjnej/feministycznej, które nas niepokoją? Gdzie je sytuujemy?

Co i czy chcemy z nimi robić? Co postrzegamy jako wyzwania?

Sesja ma być okazją do dzielenia się doświadczeniem i rozmów na temat trudności, barier, wyzwań i sukcesów (oraz porażek) w ich przewycięzaniu. Jest skierowana przede wszystkim do tych wszystkich osób, które działając w grupach i organizacjach.

Sesja 1

Czy to był strajk? Rozważania o protestach w sprawie praw reprodukcyjnych na przykładzie Ogólnopolskiego Strajku Kobiet i Strajku Rodziców Osób z Niepełnosprawnościami **Julia Kubisa, Katarzyna Rakowska, Uniwersytet Warszawski**

W wystąpieniu przeanalizujemy Ogólnopolski Strajk Kobiet (2016, 2018) oraz strajk rodziców osób z niepełnosprawnościami RON (2018) z perspektywy strajku jako formy protestu. Co znaczy, że oba protesty nazywane są strajkami i jakie konsekwencje dla rozważań o pracy i strajku ma przyjęcie przez oba protesty tej terminologii.

W Polsce strajki stanowią zinstytucjonalizowaną formę zbiorowych sporów między pracownikami a pracodawcami w miejscu pracy. Strajk może być zorganizowany tylko przez związek zawodowy działający w miejscu pracy i dotyczyć może jedynie spraw związanych z zakładem pracy. Aby zorganizować strajk związek zawodowy musi wypełnić formalną, określoną ustawowo procedurę, w tym negocjacje i referendum strajkowe wśród zatrudnionych. W Polsce zakazane są strajki dotyczące kwestii politycznych i kwestii nie leżących w gestii pracodawcy, a regulowanych, np.: przez państwo.

Pod względem formalnym Ogólnopolski Strajk Kobiet nie był strajkiem. Jednak opierał się na zasadzie: „Nie zgadzam się, dlatego nie będę pracować”. Odrzucał podział na (zarobkową) produkcję i (nieodpłatną) reprodukcję, wskazując, że kobiety działają w obu obszarach, a ich prawa reprodukcyjne dotyczą obu sfer. Dlatego „odmowa pracy” zyskała głębsze znaczenie. Upodmiotowienie Ogólnopolskiego Czarnego Protestu Kobiet

polegało na przejęciu idei strajku i zapewnieniu włączającej przestrzeni łączącej różne działania związane z walką o prawa reprodukcyjne.

W przypadku strajku Rodziców Osób z Niepełnosprawnościami za „odmowę pracy” uznać można odmowę wykonywania jej tam, dokąd dotychczas była społecznie zepchnięta – czyli na margines sfery prywatnej. Strajkiem jest nie odmowa pracy, co wręcz odwrotnie – ostentacyjne wykonywanie jej publicznie.

Obie formy protestu interpretujemy jako strategię przejęcia i okupowania aktywności protestacyjnej zarezerwowanej dla pracy zarobkowej, zwykle kojarzącej się z „męską” aktywnością w sferze dialogu społecznego.

Paradoksem pracy domowej, reprodukcyjnej i opiekuńczej jest niemożność jej „wypowiedzenia”. Bazując na analizach przypadków pragniemy przeanalizować i wskazać nowe możliwości dyskusji o formule strajku, jego aktorach, strategiach i przebiegu, tak by można w nie włączyć analizowane przez nas protesty dotyczące pracy opiekuńczej i reprodukcyjnej.

Mężczyźni gaszą pożary, a kobiety pieką ciasta – czyli NGO na prowincji. Szkic antropologiczny Anna Barabaszy, Żywiecka Fundacja Rozwoju i grupa nieformalna „Kobiety na Żywiecczyźnie”

Czy aktywność mieszkańców prowincji ma płęć? To pytanie jest równie ważne, a może nawet ważniejsze niż wszystkie inne. Bo w nim tkwi właśnie sedno, zaproponowanego przez Hannah Arendt, podziału przestrzeni wspólnej na dziedzinę publiczną i dziedzinę prywatną.

Nie jest bowiem prawdą, że trendy na prowincję nie docierają. Wszak telewizja satelitarna i internet jest wszechobecny. Zwłaszcza w dobie 500+. Nie jest również prawdą, że kobiety nie chcą się angażować. Nie jest także prawdą, że nie mają możliwości. Co zatem powoduje taką właśnie polaryzację przestrzeni pozarządowej na prowincji, że mężczyźni gaszą pożary, a kobiety pieką ciasta? O potrzebie identyfikacji i neotybalizmie - o tym właśnie będzie ten materiał. O zaangażowanych kobietach, ich motywacjach i tym, co je blokuje na Żywiecczyźnie.

Feministyczne grupy internetowe jako kooperatywy Anna Celska, Uniwersytet Warszawski

Wystąpienie ma na celu krótkie zreferowanie historii dotychczasowego ruchu kooperatywnego ze szczególnym uwzględnieniem zmian i ewolucji jakie zachodzą w nim wraz z wejściem w XXI wiek. Narodziny i prężny rozwój nowych technologii stwarza nową, interesującą platformę dla kooperatyw, która uważnie zbadana i użyta przez te ruchy może doprowadzić nie tylko do realnej zmiany gospodarczej, ale i, a może przede wszystkim, społecznej. W tym przypadku kooperatywne ruchy feministyczne są podwójnie istotne. Po pierwsze dlatego, że są szczególnie ważne dla zmiany modelu bycia-razem w patriarchalnym społeczeństwie opartym na wykluczeniu (jak mogłaby powiedzieć Rosi Braidotti), po drugie dlatego, że okazują się one dziś wyjątkowo aktywne, o czym świadczy nie tylko działalność Dziewuch, ale także ilość członkiń i ich zaangażowanie w takich grupach internetowych jak „Gorseciary” czy „Dziewczyny wiecie więcej” – z których członkiniami przeprowadzone zostały wywiady pogłębione, stanowiące podstawę niniejszego wystąpienia. Między procesem badawczym a aktywizmem - krytyczne refleksje

Anna Bednarczyk, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Chciałabym wziąć udział w sesji „Feminizm w działaniu/praktyce – codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich” i podzielić się swoim doświadczeniem działalności pomiędzy organizacjami obywatelskimi i grupami nieformalnymi a akademią. W feministycznych inicjatywach działam już prawie 10 lat, a od 2 lat zajmuję się stosunkowo nowym dla mnie tematem badawczym: konceptem bezpieczeństwa dziewczyn i młodych kobiet w miastach. Chciałabym, na podstawie autoetnografii z procesu badawczego, zaprezentować swoje refleksje na temat prowadzenia badań feministycznych, pracy z grupami zróżnicowanymi ze względu na wiek oraz międzynarodowego wymiaru kwestii feministycznych. W swoim wystąpieniu/prezentacji/przeżyciu w dyskusji planuję zacząć od krótkiego wprowadzenia do procesu badawczego, który oscyluje pomiędzy prowadzeniem badań a działalnością w inicjatywach feministycznych, a następnie przedstawić swoje krytyczne refleksje na temat roli badaczki.

Między procesem badawczym a aktywizmem - krytyczne refleksje

Anna Bednarczyk, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Chciałabym wziąć udział w sesji "Feminizm w działaniu/praktyce – codzienna praktyka feministycznych grup nieformalnych i organizacji obywatelskich" i podzielić się swoim doświadczeniem działalności pomiędzy organizacjami obywatelskimi i grupami nieformalnymi a akademią. W feministycznych inicjatywach działam już prawie 10 lat, a od 2 lat zajęłam się stosunkowo nowym dla mnie tematem badawczym: konceptem bezpieczeństwa dziewczyn i młodych kobiet w miastach. Chciałabym, na podstawie autoetnografii z procesu badawczego, zaprezentować swoje refleksje na temat prowadzenia badań feministycznych, pracy z grupami zróżnicowanymi ze względu na wiek oraz międzynarodowego wymiaru kwestii feministycznych. W swoim wystąpieniu/prezentacji/przeżyciu w dyskusji planuję zacząć od krótkiego wprowadzenia do procesu badawczego, który oscyluje pomiędzy prowadzeniem badań a działalnością w inicjatywach feministycznych, a następnie przedstawić swoje krytyczne refleksje na temat roli badaczki.

Sesja 2

Doświadczenia Towarzystwa Interwencji Kryzysowej w pracy z kobietami narażonymi na wielopłaszczyznową opresję

Anna Lipowska –Teutsch, Towarzystwo Interwencji Kryzysowej

Towarzystwo Interwencji Kryzysowej w swoich pracach i projektach starało się otworzyć przestrzeń wolną od mechanizmów wykluczenia i podporządkowania kobiet.

Część projektów Towarzystwo współrealizowało z kobietami – przedstawicielkami migrantek, uchodźczyń, mniejszości narodowych i etnicznych.

Przedstawione zostaną warunki, które pozwalały uczestniczkom projektów na równoprawny udział, w tym – przykłady usunięcia ograniczeń i dekonstrukcji relacji władzy.

Przytoczone zostaną przykłady prac podejmowanych przez uczestniczki projektów i rezultaty tych prac. Wymienione zostaną zalecenia, które pozwoliłyby na zwiększenie prawdopodobieństwa wdrożenia wypracowanych rekomendacji.

Perspektywa uwewnętrznionej opresji kobiet zostanie zasygnalizowana poprzez przywołanie koncepcji fałszywej świadomości.

Kręgi Kobiet – nowy feminizm?

Beata Piskadło

Moim pomysłem jest poruszenie tematu kobiecych wspólnot, kręgów kobiet i edukacji w obszarze seksualności, samoświadomości i przekonań dotyczących miejsca kobiet w społeczeństwie. Głównie jednak chciałabym się skupić na kręgach kobiet, które sama prowadzę i niezmiernie fascynuje mnie ich działanie i tworzenie. Są formą autonomicznych kobiecych przestrzeni, gdzie rodzi się solidarność, siostrzeństwo, bliskość między kobietami, jako kontra do Unii Kobiet, o której szerzej pisze Dr Shakti Mari Malan w swojej książce „Seksualne przebudzenie Kobiet”. Nowa kultura. Alternatywa dla hierarchicznego świata i rzeczywistości.

W kręgu nie ma ani góry, ani dołu, żadne miejsce nie jest pierwsze, nie ma hierarchii. Głos udzielany jest każdemu, po kolei. Krąg wyklucza władzę jednych nad drugimi, nie chodzi w nim o udowodnienie jakichkolwiek racji, zaimponowanie komuś czy zrobienie wrażenia. Jego pierwszą i najważniejszą zasadą jest szacunek, który należy się każdemu. To z zasady szacunku wynika szereg kolejnych: prawdy, poufności, dobrowolności, szacunku, uważnego słuchania. Część kręgów zwoływana jest wokół określonych tematów: seksualności, ciąży, macierzyństwa, rozwoju twórczego, książek. Część nie ma narzuconego przewodniego tematu, a każde spotkanie jest po prostu okazją do wymiany myśli na ważne i żywe dla uczestniczek tematy.

Kobiety z odmiennych kultur, w różnych czasach historycznych i rozmaitych uwarunkowaniach religijnych czy politycznych, spotykały się we wspólnej przestrzeni z dala od mężczyzn. Budowały i umacniały w ten sposób silną więź płci, wspierały się w podejmowaniu życiowych decyzji, wymieniały doświadczeniami. Siostrzeństwo (z ang. sisterhood) to pradawna forma żeńskiej przyjaźni i lojalności.

Feministyczno-Queerowa Akcja Letnia jako przykład oddolnej inicjatywy feministycznej o charakterze empowermentowym
Magdalena Stoch, grupa nieformalna Ulica Siostrzana i Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Feministyczno-Queerowa Akcja Letnia (FALa) to obóz edukacyjny dla kobiet i osób trans oraz dzieci, najstarsza inicjatywa tego typu w Europie Środkowo-Wschodniej. FALę organizuje Ulica Siostrzana - nieformalna, rotująca grupa aktywistek, która działa od roku 2002. Ważnym podkreślenia jest fakt, że Ulica Siostrzana nawiązuje do tradycji ruchu feministycznego na ziemiach polskich, chociaż działa w zupełnie innym kontekście polityczno-społeczno-kulturowym. Cechy FALi to m.in.: samoorganizacja i współpraca, siostrzeństwo, oddolność, praca metodą konsensusu, dążenie do samorozwoju, podejście interseksjonalne, transinkluzywność, empowerment jako cel działań. W wystąpieniu postaram się opowiedzieć, jak ww. cechy i wartości realizowane są w praktyce, a także przed jakimi trudnościami muszą się zmierzać grupy nieformalne w Polsce.

Kolektyw Kopacze Diggers
Zofka Jabłońska, Aga Molińska, Kolektyw Kopacze Diggers

Tworzymy rewolucyjny kolektyw, który nie jest oparty na więzach krwi i relacjach romantycznych. Jesteśmy zmęczone nieustannym dekonstruowaniem norm, otaczających nas w dzisiejszym świecie. Nie chcemy żyć według zasad dyktowanych przez kapitalizm, patriarchy, alienację i współzawodnictwo. Nie chcemy dostosowywać się „na siłę”. Tworzymy piękną, różnorodną grupę osób, mamy różne tożsamości płciowe, w różnych osobach się zakochujemy, z różnymi osobami się przyjaźnimy.

Wiemy, że walki o wolność i godność krzyżują się, a grupy, które nie doświadczają przywilejów (dostępnych tak naprawdę dla garstki ludzi na świecie) mają często podobną drogę i podobny trud do przejścia. Z tego powodu tworzymy przestrzeń, gdzie można odetchnąć od trudów działania, i która jest walką samą w sobie z systemami.

O tym chcemy głośno rozmawiać!

Gender w porządkach religijnych, religie w reżimach płci

Katarzyna Leszczyńska, Katarzyna Skowronek

kaleszcz@agh.edu.pl, njskowro@cyf-kr.edu.pl

Choć w ostatnich latach badania łączące obszary płci i religii są coraz częściej podejmowane przez zachodnie badaczki i badacze, to jednak wciąż w naukach humanistycznych i społecznych (zwłaszcza w Polsce) nie są one powszechne. To powoduje, że nadal niewiele wiadomo, jak kształtują się i zmieniają współczesne praktyki i dyskursy płciowe w obrębie szeroko rozumianych pól religijnych (tożsamości, praktyk językowych, instytucji, struktur i kultur) oraz, z drugiej strony, jakie strategie wobec religii i w obrębie religii są produkowane i reprodukowane w różnych wymiarach reżimów płciowych. Chciałyśmy więc, by tematyka wystąpień mieściła się w szeroko ujętych pytaniach o wzajemne relacje między reżimami płci (w tym w obrębie porządków pracy, produkcji, władzy, seksualności, języka i dyskursu, reprodukcji itd.) a religii. Zależało nam na wystąpieniach uwzględniających perspektywę intersekcjonalną, refleksyjną i krytyczną. Tematy wystąpień podejmują następujące zagadnienia:

- religie w genderowych i feministycznych wyobrażeniach i dyskursach, feministyczna krytyka religii;
- płeć, gender, hetero - i nieheteronormatywność w religijnym imaginariu (w tym teologia feministyczna);
- ograniczenia, bariery i nierówności płciowe w instytucjach, systemach i kulturze religijnej, płeć jako kategoria różnicująca struktury religijne;
- praktyki (w tym dyskursywne, ucieleśnione), strategie działań dyskursów płciowych w polu religijnym, sprawstwo płciowe;
- rozwój społeczny, równość i równouprawnienie a religie w wymiarze makrospołecznym;
- lub inne, wpisujące się w tematykę grupy.

Katoliczki-lesbijki w działaniu: możliwości i ograniczenia

Dorota Hall, Polska Akademia Nauk

Referat dotyczy działalności cisplciowych kobiet z Grupy Chrześcijan LGBTQ Wiara i Tęcza w okresie, w którym prowadziłam w tym środowisku badania etnograficzne (2011–2014). Odniosę się do specyfiki doświadczeń nieheteroseksualnych katoliczek na tle doświadczeń osób związanych z grupą i wskażę na płeć jako na kategorię, która różnicuje poczucie wykluczenia ze społeczności Kościoła rzymskokatolickiego. Poczucie to jest mocniejsze w przypadku kobiet niż mężczyzn, co przekłada się na aktywizm katoliczek-lesbijek. Tutaj przeciwdziałanie zwielokrotnionej opresji i praca na rzecz inkluzji wymagają szczególnych strategii, takich, które podważają normy związane nie tylko z heteroseksualnością, ale także z patriarchyzmem; opowiem o tych strategiach. Wykraczają one poza przekonywanie adwersarzy do swoich racji w wystąpieniach i polemikach i obejmują działania artystyczne (realizację filmu, sesje zdjęciowe, wystawy) oraz inne akcje performatywne – jak wtedy, gdy kobiety-lesbijki pełnią funkcję ministrantek podczas mszy. Omawiając strategie działań, wskażę na ich ograniczenia, związane choćby z trudnościami w budowaniu sojuszy, a także na ich nikły potencjał mobilizacyjny wewnątrz środowiska chrześcijan i chrześcijanek LGBT.

Kategoria „duchowości” i stosunek do religii instytucjonalnej w grupach nieheteronormatywnych

Grzegorz Kubiński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN

Proponowany referat jest próbą odpowiedzi na pytanie o wzajemne relacje pomiędzy nienormatywnymi zachowaniami seksualnymi i szeroko rozumianą „duchowością” a religią instytucjonalną. O ile kwestie hete-

ronormatywności zachowań seksualnych są bardzo często korelowane z zachowaniami społecznie dominujących systemów religijnych, o tyle zachowania nienormatywne wydają się być pewną alternatywą dla religijnej i seksualnej hegemonii określonych postaw. Jakkolwiek część osób o nieheteronormatywnych zachowaniach jest niewątpliwie zaangażowana w hegemoniczne struktury religijno-ideologiczne, wydaje się również, że istnieją takie grupy osób, które wykorzystują seksualne zachowania nieheteronormatywne jako strategie subwersyjne właśnie w kontekście religijnym oraz duchowym. Analizując dostępne materiały wybranych grup – m.in. poliamorystów, osób aseksualnych czy panseksualnych – można zauważyć pewien wzorzec występowania elementów i zachowań mogących zostać określonymi jako „duchowy”. Wydaje się interesującym zbadać w jaki sposób zachowania nienormatywne kształtują lub proponują alternatywną wizję duchowości, na ile jest ona czymś już zakorzenionym we współczesnej kulturze oraz jakie mogą być jej ewentualne relacje z już istniejącymi, społecznie akceptowanymi systemami religijnymi. Materiał badawczy zawarty w proponowanym wystąpieniu obejmuje analizę treści materiałów internetowych, analizę adekwatnych fragmentów wywiadów z członkami zamkniętych grup internetowych oraz literaturę przedmiotu.

Kobiecość w perspektywie zaratusztrianizmu we współczesnym Iranie **Paulina Niechciał, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

W referacie proponuję przyjrzenie się konstrukcji kobiecości we współczesnej religii zaratusztriańskiej. W krótkim wprowadzeniu odniosę się do pozycji kobiet w tej religii i dotychczasowych, nielicznych badań tematu, odnoszących się przede wszystkim do historii (np. Choksy 2002). Następnie, w części głównej referatu, przedstawię cechy, zachowania i role społeczne, jakie obecnie przypisywane są kobietom na gruncie zaratusztrianizmu w Iranie.

Punktem wyjścia do krytycznej refleksji nad konstrukcją kobiecości w zaratusztrianizmie będzie analiza jakościowa wybranych materiałów perskojęzycznych (przemówień, materiałów prasowych etc.), które przedstawiają perspektywę promowaną przez współczesnych liderów społeczności wyznawców tej religii w Iranie – zarówno kapłanów (mobedów), jak i osób świeckich. Uwagę zwrócę na kontekst muzułmańskiego państwa wyznaniowego, jakim jest Islamska Republika Iranu. Zaratusztrianie stanowią w niej jedną z trzech uznanych mniejszości religijnych, mającą określone prawa i przywileje, ale przy tym dyskryminowaną na wielu polach życia społecznego. Kontekst ów wymusza na zaratusztriańskich liderach dostosowanie dyskursu na temat płci do określonych reguł (takich jak zakaz działań przeciwko muzułmańskiemu ustrojowi czy obrażania religii państwowej), jak też wpływa na ich postrzeganie kobiecości.

Kościół i AIDS – rozwikływanie dyskursów o epidemii w okresie transformacji **Justyna Struzik, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

Transformacja społeczna, polityczna i ekonomiczna wywołana wydarzeniami w 1989 roku zbiegła się z początkami kształtowania polityk HIV/AIDS oraz z pierwszą społeczną mobilizacją związaną z epidemią. Społecznościami szczególnie narażonymi na zakażenie w pierwszej dekadzie epidemii były osoby używające narkotyków w iniekcjach oraz mężczyźni mający seks z mężczyznami. Na początku lat 90. XX wieku rozmaite wyłaniające się dyskursy wokół HIV/AIDS prezentowały fakt zakażenia i chorobę w kategoriach moralnych (np. „winy moralnej” – prymas J. Glemp), odstępstwa od normy i obcości. Zarówno używanie narkotyków jak i wchodzenie w nieheteroseksualne i nienormatywne relacje seksualne były przedstawiane jako „choroby duszy” (M. Kotański). Z drugiej strony na poziomie praktyk polityk społecznych widoczna była także postawa „pochylania się” nad osobami żyjącymi z HIV i/lub AIDS. Kościół w tamtym czasie odegrał istotną rolę w myśleniu o HIV, choćby za sprawą ks. Arkadiusza Nowaka, zaangażowanego w pomoc osobom żyjącym z HIV od początku lat 90.

W swojej prezentacji chciałabym się przyjrzeć roli Kościoła katolickiego w kształtowaniu dyskursu wokół HIV/AIDS w okresie transformacji. Koniec lat 80. i lata 90. określam mianem „gęstego czasu” ze względu na wielość wydarzeń, przemian, aktorów, wyłaniających się i „migotliwych” dyskursów (por. Hall 2016). Chcę zbadać wpływ Kościoła (tutaj rozumianego zarówno w odniesieniu do hierarchów, jak i organizacji katolic-

kich pomagających chorym na AIDS) na rodzące się w „gęstym czasie” polityki HIV/AIDS. Szczególnie interesuje mnie wpływ na profilaktykę i metody leczenia oraz wyłaniające się z nich definicje seksualności i osoby zakażonej. Przyjrę się również refleksjom osób zaangażowanych w te polityki, dotyczącym miejsca Kościoła na mapie działań pomocowych. Swoje rozważania oprę przede wszystkim na wywiadach biograficznych¹ z aktywistami i aktywistkami, osobami reprezentującymi administrację publiczną, osobami zakażonymi i przedstawicielami Kościoła.

Religijność kobiet w Polsce - wyzwania i postulaty badawcze **Anna Szwed, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

W swoim wystąpieniu będę się koncentrować na czterech rodzajach wyzwań, przed którymi stajemy jako badacze/badaczki zajmujący się religijnością kobiet. Po pierwsze, odniosę się do ograniczeń związanych z ilościowym i opartym o parametry (Stark, Glock 1974, Piwowarski 1975) podejściem do badania religijności, w tym religijności kobiet. Choć podejście takie dostarcza pewnych wglądów w fenomen religijności kobiet, nie pozwala jednak wyjaśnić, co religia oznacza w codziennym życiu kobiet (McGuire 2012), ani też w jaki sposób kobiety interpretują, negocjują oraz intencjonalnie (lub nie) reprodukują/transformują reguły religijne. Po drugie, chcę zwrócić uwagę na obecną, zwłaszcza w badaniach prowadzonych w Polsce, tendencję do koncentrowania się na religijności o charakterze kościelnym i w rezultacie do sprowadzania badania religijności do mierzenia „odchylenia od normy” w postaci doktryny. Wskazuję, że uwzględnienie w badaniach religijności złożonej natury reguł religijnych (a więc nieograniczanie ich tylko do tego, co formalnie wyrażone, ale ujmowanie także w kategoriach reguł nieformalnych, często lokalnych i niekoniecznie dyskursywnych) może być jednym ze sposobów przełamania wspomnianego ograniczenia. Po trzecie, chcę podkreślić konieczność uwzględniania płci w badaniach nad religijnością nie tylko jako zmiennej niezależnej (por. ISKK 2015, CBOS 2009, 2015). Upłciowienie (Acker 1990) reguł religijnych, które rozumiem jako proces, w ramach którego różnica między tym, co kulturowo „kobiece”, a tym, co „męskie”, staje się częścią reguły religijnej, oddziałuje zwrótnie na kształtowanie religijności kobiet (i mężczyzn). Po czwarte, w swoim wystąpieniu chciałabym zwrócić uwagę na ograniczające, a obecne także w części feministycznych badań i refleksji nad kobietami i religiami, utożsamianie sprawczości religijnej kobiet z oporem wobec reguł religijnych. Tymczasem, jak pokazują badania (Mahmood 2005, Avishai 2008, Leszczyńska 2016), religijna sprawczość kobiet może realizować się także w podporządkowaniu regułom religijnym i niekoniecznie wyrażać w indywidualizmie i autonomii, opartych o liberalne koncepcje wolności i podmiotowości. W swoim wystąpieniu postulować będę rozwijanie jakościowego, dynamicznego, interpretatywnego podejścia do badania religijności kobiet.

Męskość i sacrum w relacji. O tym czym jest sacrum w doświadczeniach polskich migrantów **– na przykładzie mężczyzn z Polskich Misji Katolickich w Anglii** **Edyta Tobiasiewicz, Akademia Górniczo-Hutnicza i Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN**

Celem mojego wystąpienia będzie przedstawienie wstępnych rezultatów badań, które lokują się w obrębie socjologii płci, religii i migracji, a których problem badawczy ogniskuje się wokół pytania o to jaką rolę pełni religia w doświadczeniach migracyjnych polskich migrantów-mężczyzn oraz jak w tych doświadczeniach konstruowane jest sacrum. Za główny cel mojego wystąpienia stawiam sobie próbę odpowiedzi na pytanie czy migracja definiowana przeze mnie jako doświadczenie liminalne, wpływa - w świetle przeprowadzonych badań - na sposób tworzenia, kształtowania, czy też odnajdywania relacji pomiędzy męskością (jako społecznym konstruktem), a sacrum (jako czymś co jest przeżywane przez moich badanych jako transcendentne i święte). W swojej prezentacji chciałabym także omówić aspekty takie jak: sposoby przejawiania się sacrum w życiu badanych mężczyzn, reprezentacje sacrum (zwłaszcza odpowiedź na pytanie: czy sacrum może być (dla nich) przyczyną zmysłowych doświadczeń, role przypisywane „sacrum” – w codziennym życiu

---

¹Wywiady prowadzone w ramach projektu EUROPACH - Disentangling European HIV/AIDS Policies. Activism, Citizenship and Health (europach.eu).

wierzącego mężczyzny. Warto podkreślić, że wstępne wnioski płynące z wywiadów (IDI o elementach biograficznych) wskazują, że podczas migracji, osoby z Polski, szczególnie mężczyźni w średnim wieku doświadczają swego rodzaju religijnej konwersji. W historiach bardzo często pojawia się wątek pogłębienia wiary, jej odbudowania, czy np. tworzenia jej od postaw. W ostatnim z wymienionych można wyodrębnić etapy typowe dla rytuału przejścia, opisanego przez van Geneppa. Wnioski płynące z badań opierają się na jakościowej analizie treści indywidualnych wywiadów pogłębionych, przeprowadzonych w 2017 i 2018 roku. Wywiady zostały przeprowadzone z świeckimi i duchownymi polskimi mężczyznami migrującymi do Anglii. Wielu z nich aktywnie angażuje się w życie parafii, a także działania wspólnot katolickich, działających przy PMK. W prezentacji zostaną także uwzględnione wyniki badań etnograficznych polskich ośrodków misyjnych w Anglii, przeprowadzonych w marcu obecnego roku.

Genderowe aspekty zaradności społecznej- między ideą a praktyką społeczną

Jolanta Klimczak, Kazimiera Wódcz

jolanta.klimczak@us.edu.pl

Proponujemy interdyscyplinarną refleksję na temat zaradności społecznej z perspektywy kobiecej. Tytułową zaradność rozumiemy szeroko: jako –bliską naszym badaniom- resilience, odporność na kryzysy życiowe, ale także jako strategię życiową, styl funkcjonowania społecznego, kapitał społeczny, typ przystosowania, rodzaj tożsamości etc. Zachęcamy do jej opisu i analizy w skali zarówno mikro, mezo, jak i makro oraz w ramach paradygmatu interpretatywnego, jak i strategiczno-adaptacyjnego.

Interesują nas:

- dominujące i alternatywne modele kobiecości obecne w dyskursach (politycznych, naukowych, medialnych, instytucjonalnych) poświęconych zaradności społecznej;
- sposoby reprodukcji i negocjowania tych modeli oraz strategie oporu wobec nich obecne w praktykach społecznych;
- specyficzne dla różnych subkategorii kobiet postulowane i realizowane modele zaradności (zróżnicowane wiekiem, klasą społeczną, orientacją seksualną i in.).

W proponowanych rozważaniach chcemy zwrócić uwagę na zmiany, które zachodzą (albo też nie) we wskazanych obszarach oraz - w perspektywie diachronicznej- prześledzić proces (de)normatywizowania praktyk rezilientnych będących udziałem kobiet i wzorów kulturowych fundujących „zaradność kobiecą”.

Sesja 1

Od zaradności w gospodarstwie domowym do zaangażowania w sprawy kraju

– kierunek samowychowania kobiet. Wskazania Heleny Radlińskiej

Elżbieta Górnikowska-Zwolak, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Zwrot ku przeszłości, do czasu sprzed 100 lat, jest w Polsce roku 2018 w pełni uzasadniony. Obchodzimy bowiem podwójną setną rocznicę: odzyskania niepodległego bytu państwowego oraz wywalczenia przez kobiety praw wyborczych. Warto przywołać jeden z głosów wybrzmiewających w ówczesnym dyskursie publicznym, dotyczący wzoru osobowego i funkcjonowania społecznej kobiety-obywatelki. Tym bardziej, gdy autorka wypowiedzi, które zostaną wydobyte z niepamięci, jest postacią wielce znaczącą dla rozwoju jednej z dyscyplin (subdyscyplin) naukowych w Polsce; mowa o Helenie Radlińskiej, twórczyni pedagogiki społecznej. Radlińska, żywo zainteresowana przebudową społeczną i uobywatelnieniem warstwy chłopskiej, skierowała swą uwagę na kobiety – dostrzegając w nich uśpione siły społeczne, które należy rozbudzić poprzez edukację i samoedukację.

Na łamach prasy kobiecej okresu międzywojennego zwracała się do mieszkanek wsi, pierwszego pokolenia gospodarującego w wolnej Polsce, w sprawach wielkiej dla nich wagi: prowadzenia gospodarstwa, wychowania dzieci, higieny i zdrowia, rozwoju ruchu spółdzielczego. Podkreślając cechy kobiety wiejskiej: staranność, pracowitość, zaradność, w każdej z wymienionych wcześniej dziedzin dostrzegała konieczność „gromadnej roboty społecznej”, pole działań obywatelskich: gospodyni-obywatelki, matki-obywatelki, współtwórczyni spółdzielczości, uczestniczki życia samorządowego, współuczestniczki życia politycznego i kulturalnego. Przypomnienie tych wątków będzie moim celem.

O zaradności politycznej Janiny Omańkowskiej. Szkic o kobiecym patriotyzmie Małgorzata Tkacz-Janik, Stowarzyszenie Kongres Kobiet

Spółeczna i polityczna sprawczość poprzez żarliwość, heroizm, wytrzymałość i samodzielność, poprzez kobiecy spryt, wyczucie i wielką cierpliwość? Czym charakteryzuje się przedsiębiorczość/aktywistyczność kobieca w odróżnieniu od męskiej w działalności publicznej i politycznej?

Na przykładzie Janiny Omańkowskiej, pierwszej marszałkini Sejmu w Europie, uwikłanej w „kobiecy patriotyzm” stworzę studium przypadku poprzez krytyczne odniesienie się do postulatu szczególnej kobiecej zaradności. Hart, siła ducha, ofiarność, wrażliwość, wytrwałość, poświęcenie, wzniosłość – czy taki pakiet gwarantuje polityczny sukces? Czy w kontekście tych znamion działania można powiedzieć, że patriotyzm ma płęć? A jeśli tak, to dokąd prowadzi kobiety taka postawa w życiu publicznym? Czy formuły politycznego funkcjonowania kobiet ewoluują, czy niczym nie różnią się od postaw pionierek sprzed 100 lat? Czy zaradność zabija/ „upupia” kobiety w sferze publicznej, czy je wzmacnia? A może kobiece zorganizowanie się, swoista niezłomność kobiet wchodzących na polityczną drogę wynika z ich „naturalnej zaradności”? Jak realizują to w działaniach politycznych i czy w ostatecznym rozrachunku tak rozumiana zaradność jest narzędziem skutecznym, pozwalającym wygrywać i przeć do przodu, czy tylko przetrwać, bo pochodzi z innego porządku? Z innych „gier społecznych” raczej domowych/osobistych niż publicznych? I nie zdaje egzaminu jako narzędzie polityczne? Kim była w tym kontekście Janina Omańkowska?

Być kobietą, być kobietą... Wizerunek kobiet w polskich podręcznikach edukacji wczesnoszkolnej, jako przygotowanie dziewczynek do pełnienia ról w życiu dorosłym Elżbieta Mach, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Edukacja wczesnoszkolna często jest traktowana „z przymrużeniem oka”, jako czas zabawy, uczenia się prostych rachunków, pisania i czytania; a jest to przecież niezwykle ważny etap kształtowania osobowości dziecka, w którym szkoła i nauczyciel pełnią rolę wiodącą, a ich autorytet daleko przerasta wpływ rodziców czy grupy kolegów i koleżanek. Szkolne treści edukacyjne oraz feedback otrzymany od nauczyciela stanowią implikatory modelowania postaw społecznych uczniów, ich autowizerunku, kształtowania nie tylko dziecięcych zachowań, ale także ich funkcjonowania w dorosłej rzeczywistości. Wczesnoszkolny przekaz gender jest wyznacznikiem autopostrzegania dziewczynek, wyznaczania kobiecych ról w rodzinie i społeczeństwie oraz widzenia tych ról oczami szkolnych kolegów. Na tym podłożu, kilka lat później, gdy burza hormonów zawładnie ciałami i myślami, uczniowie będą układać swoje relacje w związkach partnerskich, widzieć siebie w życiu zawodowym i społecznej partycypacji, dokonywać wyborów i wyznaczać życiowe cele. I choć szkoła straci na wartości, a grupa koleżeńska stanie się liderem w każdej sprawie, to wzorce wyniesione z domu oraz postawy ukształtowane w młodszym wieku szkolnym, mimo buntu i walki z establishmentem, wciąż będą wyznacznikiem dobra i zła oraz kierunku wyboru życiowych dróg.

Tematem wystąpienia będzie analiza treści kształcenia podręczników edukacji wczesnoszkolnej oraz wytycznych Ministerstwa Edukacji Narodowej, w aspekcie równouprawnienia płci i wizerunku kobiet, ich społecznych ról, akceptowanych zachowań i stawianych przed nimi oczekiwań. Badania dodatkowe przeprowadzone wśród młodzieży klasy 4 i 5 szkoły podstawowej, wykażą sposób uczniowskiego widzenia roli kobiety w dorosłym świecie; a nauczyciele wyjaśnią, czy tematyka gender w edukacji wczesnoszkolnej jest potrzebna i czy znajduje swoje miejsce w nauczycielskiej pracy. Autorka postara się podsumować owe rozważania czyniąc rekomendacje edukacyjne dla nauczycieli i rodziców małych dziewczynek, które gdy dorosną, będą kształtować postawy własnych dzieci, partycypować w życiu społecznym i politycznym, walczyć o swoje prawa, budować nowy ład i porządek; i które jak mówi Ute Ehrhardt, dokonają wyboru „czy pójdą do nieba, czy pójdą tam gdzie chcą”.

Kobiece zaradności w powojennym mieście – przypadek wrocławianek Kamilla Biskupska, Uniwersytet Opolski

Tematem mojego wystąpienia są narracje kobiet opowiadające o życiu w powojennym, wyniszczonym i obcym kulturowo Wrocławiu. Narracje te pochodzą z lat 60. XX wieku z pamiętników zgłoszonych na konkurs „Czym jest dla Ciebie miasto Wrocław?” organizowany przez Polskie Towarzystwo Socjologiczne. Obecne w pamiętnikach strategie zaradności dotyczą zarówno sposobów oswojania obcego kulturowo (niemieckiego i mieszczańskiego) miasta, budowania życia w pojedynkę, jak i radzenia sobie w rzeczywistości socjalistycznego niedoboru.

Sesja 2

Życiowa zaradność czy nieporadność – świadczenie usług seksualnych z perspektywy kobiet pracujących w agencjach towarzyskich Izabela Ślęzak, Uniwersytet Łódzki

W literaturze przedmiotu jako jedną z głównych (lub główną) przyczynę świadczenia usług seksualnych przez kobiety uznaje się (różnie rozumiany) przymus ekonomiczny. Niektórzy autorzy zauważają, że pragnienie poprawy swojej sytuacji materialnej w momencie kryzysu lub długoterminowa strategia radzenia sobie (biorąc pod uwagę sytuację życiową kobiet, m.in. postrzegane przez nie szanse i możliwości na rynku pracy) sprzyjają świadomemu wyborowi tej drogi zarobkowania. Inni zwracają uwagę, że zła sytuacja materialna zmusza niektóre kobiety do świadczenia usług seksualnych, co jest wyrazem tak braku alternatyw jak i braku umiejętności „lepszego” pokierowania przez nie swoim życiem.

W wystąpieniu te dwie perspektywy zestawione zostaną z doświadczeniami kobiet świadczących usługi seksualne. Zaprezentowane zostaną czynniki wpływające na to czy ten sposób zarobkowania może stać się strategią życiowej zaradności czy przejawem bezradności życiowej. W przypadku kobiet, które postrzegają świadczenie usług seksualnych jako przejaw swojej zaradności, analizie poddany zostanie ambiwalentny charakter tej sytuacji, w której duma z faktu radzenia sobie w życiu splota się nierzadko z poczuciem wstydu i lęku, wynikających ze świadomości negatywnego odbioru społecznego tego zajęcia.

Bazą empiryczną referatu będą wywiady swobodne z kobietami świadczącymi usługi seksualne w agencjach towarzyskich, poddane analizie za pomocą procedur metodologii teorii ugruntowanej.

Romki polskie wobec wyzwań współczesności: między tradycyjną rolą a (wymuszoną) emancypacją Barbara Słania, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Stosunkowo niewielka społeczność romska w Polsce doświadcza wielowymiarowego wykluczenia społecznego i dyskryminacji, a znaczna jej część żyje w ubóstwie. Kultura Romów mieszkających w Polsce oparta jest na tradycyjnym podziale ról związanych z kulturowymi wzorcami płci; podział ten jest szczególnie widoczny w społeczności Polskiej Romy, w nieco mniejszym stopniu także w grupie Bergitka Roma. Sytuacja polskich Romni jest więc szczególnie trudna, gdyż doświadczają dyskryminacji zarówno ze względu na pochodzenie ze strony społeczeństwa większościowego, jak i płeć wewnątrz społeczności. Równocześnie jednak to właśnie one są osobami odpowiedzialnymi za gospodarstwo domowe, coraz częściej także w sensie materialnym, co wymusza na nich stosowanie praktyk rezyliencyjnych i zaradności w życiu codziennym, pozwalających na utrzymanie rodziny. Zaradność ta, nierzadko wymuszona okolicznościami sprawia, że Romni stają się nieformalnymi głowami swoich rodzin, a nierzadko także faktycznymi liderkami społeczności.

Prosumpcja jako forma zaradności kobiet zagrożonych wykluczeniem ekonomicznym **Dorota Nowalska-Kapuścik, Uniwersytet Śląski w Katowicach**

Problemy finansowe generują szerokie spectrum negatywnych skutków i zjawisk. W literaturze przedmiotu, jak i w dyskursie medialnym, podkreśla się ich wpływ na destabilizację gospodarki, zwiększenie stopy bezrobocia, co przekłada się na obniżenie biopsychicznej kondycji jednostek i całego społeczeństwa. W odniesieniu do poszczególnych gospodarstw domowych pojawia się konieczność reorganizacji dotychczas praktykowanych metod gospodarowania oraz wykorzystywanych wzorów zachowań konsumpcyjnych. Dokonywane zmiany wynikają zarówno z tradycji kulturowych, doświadczeń, jak i propagowanych przez środki masowego przekazu trendów i mód. Celem wystąpienia jest zwrócenie uwagi na proces formowania się zachowań prosumpcyjnych, stanowiących jeden ze sposobów radzenia sobie kobiet znajdujących się w trudnej sytuacji ekonomicznej.

Wizja kobiety w podręcznikach edukacji wczesnoszkolnej **Magdalena Kaliszewska-Henczel, Uniwersytet Łódzki**

W swoim wystąpieniu pochyłę się nad sposobem przedstawienia kobiet w wybranym pakiecie podręczników edukacji wczesnoszkolnej.

W podręcznikowych tekstach przedstawiony jest ogląd rzeczywistości, dla którego typowe jest sztywne i niezmiennie wyobrażenie obiektu „prawdziwego”, zbliżone do obrazu wzorcowego. Obecność elementu idealizacyjnego oraz myślenia życzeniowego implikuje nałożenie na realny obraz świata obrazu wyobrażonego – „tego, co być powinno”. Silna pozycja elementu przekonaniowego w powszechnie używanych podręcznikach utrwała społeczne stereotypy. W wyniku analizy tekstów można stwierdzić, że autorzy szkolnych książek umacniają specyficzną wizję świata. Miejsce kobiety w owej wizji (biorąc pod uwagę fakt przywołanego aspektu życzeniowego) jest o tyle nieprawdziwe, co niepokojące.

Reprodukująca się wizja świata (związana z kategorią przemocy symbolicznej) wraz ze wszystkimi jej konsekwencjami realizuje się za sprawą ukrytego programu (hidden curriculum), który określa nieoficjalnie propagowane i rozprzestrzeniane w szkole wizje rzeczywistości, wartości, norm, uprzedzeń, stereotypów kulturowych, przypisywania ról. Owy program rzutuje na uczniowski sposób myślenia i rozumienia świata.

Trzon wystąpienia stanowić będzie próba ukazania stereotypów dotyczących przedstawienia postaci kobiecych: córek, matek, babć w wybranym pakiecie podręczników. Istotną kwestią będzie odpowiedź na pytanie w jaki sposób w tekstach zamieszcza się sposoby postrzegania kobiet, porządkowania ich świata, przypisywania cech, zadań i ról.

„Na samą myśl o świątecznych zakupach mamę Agaty rozboleła głowa. Jest tyle pracy w domu! Trzeba posprzątać, ugotować, oporzędzić karpia, odgarnąć śnieg, a tu jeszcze sprawunki!” – to tylko jeden z cytatów określających charakter podręcznikowej matki – poświęconej całkowicie obowiązkom domowym, pozbawionej zainteresowań. To nie kobieta jest przewodnikiem po świecie, nie ona przekazuje wiedzę, nie ona operuje znacznymi kwotami pieniężnymi – choć figura matki jest najczęściej przywoływaną (oprócz figury samego dziecka) w pakiecie książek edukacji wczesnoszkolnej.

Gospodarka przyszłości: równość, opieka, redystrybucja

Zofia Łapniewska, Anna Zachorowska-Mazurkiewicz, Judyta Lubacha-Sember

z.lapniewska@uj.edu.pl, anna.zachorowska@uj.edu.pl, judyta.lubacha-seंबर@uj.edu.pl

Pierwsza oddolna organizacja kobiet oraz masowe strajki miały miejsce w fabrykach, zarówno w Anglii, jak i w Stanach Zjednoczonych na przełomie XIX i XX wieku, gdzie kobiety pracowały za stawki nawet o połowę mniejsze niż mężczyźni i powszechna była praca dzieci. Dzięki ich odwadze i podjętym działaniom, jakże inaczej wygląda praca najemna dziś (przynajmniej w pierwszym świecie). Miały one odwagę walczyć o godność, uznanie i wyższe uposażenie, tworzyć utopie, które my nadal musimy tworzyć w sferze gospodarczej. Pozostaje wiele kwestii – zarówno związanych z nieodpłatną pracą kobiet (i mężczyzn) a tym samym równowagą pomiędzy pracą a życiem prywatnym, pracą produktywną (która również diametralnie się zmieniła w Gospodarce 4.0) – gdzie nadal pensje kobiet są niższe niż mężczyzn na tych samych stanowiskach i wolniej one awansują, a także jakością życia, szczególnie w krajach ‘rozwijających się’. Czy mając jeden świat, nie powinniśmy i powinnyśmy dążyć do stworzenia ram gospodarczych sprzyjających wyrównywaniu szans wszystkich jego mieszkanki i mieszkańców?

Mając na uwadze powyższe rozważania, nasza sesja skupi się na następujących obszarach:

- nieodpłatne prace, wymiana pieniężna lub jej brak, łączenie pieniądza z wartością;
- jakość życia, rozważania nad zmianą paradygmatu gospodarki, gwarancja zatrudnienia, bezwarunkowy dochód podstawowy;
- klastry, kobiety i innowacje, nowe technologie, Gospodarka 4.0, sprawczość kobiet w sferze zawodowej;
- działania na rzecz praw i wolności, alternatywy dla przyszłości, kobiety i rozwój.

Zapraszamy w szczególności osoby reprezentujące wszelkie nurty ekonomii heterodoksyjnej, nie tylko ekonomii feministycznej.

Miejsce wymiany niepieniężnej w ekonomii – studium przypadku nieodpłatnej pracy kobiet

Anna Zachorowska-Mazurkiewicz, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Pieniądz wydaje się nieodzownie związany z ekonomią jako dziedziną wiedzy. Już na samym początku istnienia tej nauki jej obszar badawczy powiązany z wymianą rynkową, a więc pieniężną. W czasach, gdy rynek wykroczył poza wąski zakres alokacji zasobów i dystrybucji dochodów, znaczenie pieniądza jeszcze bardziej wzrosło. Spośród trzech sposobów zapewniania zabezpieczenia społecznego – przy pomocy rynku, redystrybucji i wzajemności, w kontekście współczesnych transformacji neoliberalnych, rośnie znaczenie tego pierwszego, a nadawanie wartości wydaje się być nieodłącznie związane z pieniądzem. W artykule zaprezentowano miejsce wymiany niepieniężnej w ekonomii, a w celu zobrazowania zarysowanych problemów związanych z wymianą niepieniężną wykorzystano jako studium przypadku nieodpłatną pracę kobiet.

Dlaczego kobiety rzadziej awansują na stanowiska menedżerskie? Perspektywa biznesu

Tomasz Dąbrowski, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Wystąpienie skupi się na próbie zrozumienia tego, w jaki sposób przedstawiciele największych korporacji postrzegają bariery w awansie kobiet na wyższe stanowiska menedżerskie. Celem nie jest zatem stworzenie wyczerpującego, pretendującego do perspektywy obiektywistycznej, katalogu barier, lecz uchwycenie tego, jakie bariery dostrzegają przedstawiciele biznesu i w jaki sposób je postrzegają. Na tej kanwie bowiem możliwa staje się próba odczytania tego, co jest nazywane „problemem”, „wyzwaniem”, „barierą”, a tym sa-

mym – co traktowane jest jako obszar zainteresowania firm, a co zostaje zepchnięte poza nawias. Odczytanie perspektywy biznesu pozwala też na budowanie zrozumienia dla aktywności (lub jej braku) firm w obszarze gender balance/gender equity, traktowania określonych barier, jako sfery wpływu lub nie etc.

Punktem wyjścia dla wystąpienia jest inicjatywa, podjęta przez Fundację Diversity Hub (której autor jest jednym z liderów) i Delphi, do której zaproszone zostały firmy z różnych sektorów (m.in. Delphi, HSBC, GE, Volkswagen, Pratt&Whitney), która stała się podwaliną opracowania mapy subiektywnie postrzeganych barier, określoną jako Model 4x4. W toku realizowanych badań uznano bowiem, iż choć potencjalnych dostrzeżonych czynników blokad w awansie jest dużo, to możliwe jest ich agregowanie w szersze cztery kategorie (macierzyństwo, obowiązki domowe i opieka, kwalifikacje, career mind-sets). Dostrzeżono również, iż analiza tych czynników dokonywanych przez firmy prowadzi niejednokrotnie do uproszczeń, polegających na zawężaniu perspektywy poznawczej np. tylko do poziomu samej organizacji, a w ślad za tym – do przekonania, iż aktywność firmy na określonym polu (np. wsparcia młodych rodziców) rozwiąże konkretny problem (np. powrót do pracy). Takie założenie oczywiście może być prawdziwe, niemniej doświadczenia firm pokazują, iż nie zawsze jest skuteczne. Mając to na uwadze, zwrócono uwagę na cztery poziomy wpływu na wyróżnione grupy czynników (otoczenie społeczno-polityczno-gospodarcze, firma, rodzina i najbliższe otoczenie, poziom „ja”), by na tej podstawie zadać pytania o to, gdzie zaczyna się, a gdzie kończy wpływ biznesu i jakie działania biznes podejmuje, by urzeczywistnić gender equity w kontekście awansów menedżerskich.

Idea dyskusji nad tą perspektywą została już podjęta przez autora, jako organizatora konferencji „The Power of Gender Diversity in Business” (2017, ok. 160 os. z 70 korporacji; idea całego programu konferencji, podczas której swe rozwiązania prezentowali przedstawiciele największych korporacji, została zbudowana w oparciu o powyższe badanie). Interesująca jednak wydaje się próba głębszego przyjrzenia się tematowi z punktu widzenia naukowego.

O godności kobiet w starszym wieku w schyłkowym okresie życia Małgorzata Halicka, Uniwersytet w Białymstoku

Feminizacja starości to jeden z istotnych problemów, przed którymi stają samotne (owdowiałe, rozwiedzione, nigdy niezamężne) kobiety seniorki i ich rodziny. W referacie zaprezentowany zostanie problem godności kobiet w starszym wieku w wymiarze starzenia się jednostkowego i związanych z tym problemów opiekuńczych, a także godności kobiet w starszym wieku w wymiarze społecznym i oferowanych formach wsparcia społecznego. W kontekście godności, konstruktywnej krytyce poddane zostaną strategie działań wspierających kobiety w starszym wieku w schyłkowym okresie ich życia w wymiarze jednostkowym i społecznym.

Intymne oraz seksualne obywatelstwo kobiet w sferze prywatnej i publicznej

Mariola Bieńko

mariola.bienko@gmail.com

Pytanie o intymny świat kobiet, ujmowany zarówno w aspekcie ucieleśnionym, jak i usytuowanym, znakowanym przez rozmaite zmienne, takie jak rasa, klasa, wiek, orientacja seksualna, pochodzenie etc. wyrasta z „polityki umiejscowienia” (Adrienne Rich) oraz dąży do praktykowania wiedzy usytuowanej (Donna Haraway), poszerzając ramy definiowania kobiecości o nowe byty, podmioty, mniejszości. Seksualność kobiety przez wieki była przedmiotem analitycznych publicznych dyskursów oraz praktyk (politycznych, społecznych, historycznych, językowych, erotycznych, artystycznych). W świecie kultury dyskursy te zdominowane były przez nawiązanie do seksualności jako źródła tożsamości. Obserwowanie odczuć seksualnych, fantazji, skłonności, dyspozycji i działań miało na względzie poddanie kobiet kontroli społecznej.

Idea nowego rodzaju obywatelstwa, a więc określenie swego miejsca w chaosie i różnorodności tożsamości erotycznych, przenosi się dzisiaj z marginesu opinii publicznej i znajduje w centrum uwagi wielu działaczy i działaczek, badaczy i badaczek życia społecznego. Szerzej rozumiane koncepcje „obywatelstwa seksualnego” Jeffrey Weeksa oraz „intymnego obywatelstwa” Kena Plummera będą traktowane w sesji jako pojęcia pozwalające rozpatrywać wielość publicznych dyskursów i opowieści na temat życia prywatnego i publicznego kobiet. Oba konstrukty są opisem sposobu identyfikacji, form przynależności, do której kobiety aspirują, ale także kontroli (lub nie) kobiecego ciała, uczuć, związków w przestrzeni publicznej i sferze społecznych wyborów głównie w dziedzinie erotyki i seksu.

Proponowane obszary dyskusji analiz teoretycznych i empirycznych to m.in. zmiany norm obyczajowych dotyczących intymności i seksualności, społeczne i subiektywne znaczenia praktyk seksualnych, nowe techniki reprodukcji, przemoc seksualna, nienormatywność seksualna i płciowa, edukacja seksualna, obraz cielesności i seksualności w kulturze i sztuce etc. W centrum uwagi znajdują się zjawiska społeczne związane z prawem do rozstrzygania i zarządzania własnym ciałem, wizerunkiem, tożsamością, uczuciami i relacjami, jak również pożądaniem, płcią i erotyzmem.

Sesja 1: Obywatelstwo seksualne w sferze prywatnej

Opowieści na temat życia prywatnego. O roli nagości w budowaniu seksualnej i aseksualnej intymności
Ewa Banaszak, Uniwersytet Wrocławski

Od jesieni 2012 do jesieni 2013 roku przeprowadzono wywiady swobodne na temat doświadczania nagości z siedemnastoma kobietami i dziewiętnastoma mężczyznami. Jedną z relacjonowanych przez kobiety przestrzeni doświadczania była nagość przez duże „n”, przeciwstawiana nagości praktycznej, nieuskrzydlającej niewywołującej wrażenia. Nagość ta jest pojmowana jako bliskość, więź emocjonalna, ale też jako pogodzenie się z wymiarem ludzkiej egzystencji, jakim jest seksualność. Wszyscy uczestnicy badania dość nierefleksyjnie rozdzielali sferę prywatną od publicznej oraz dzielali imperatyw łączenia potrzeby afiliacji, bliskości, intymności i seksualności w przypadku osób dorosłych i jednoznacznego wykluczenia jej w relacjach bliskości dorosłego z dzieckiem oraz możliwość zbudowania takiej więzi jedynie z własnym dzieckiem (choć nie musi to być biologiczne potomstwo). Zatem dość wyraźnie określali (bez względu na płeć) swoje miejsce w kwestii intymnych pragnień, przyjemności i sposobów bycia w świecie. Jednocześnie o wiele wyraźniej na tych wszystkich elementach odciskało swoją pieczęć macierzyństwo niż ojcostwo, choć dla obojga zadaniem pozostawało poszukiwanie form bliskości z istotą, której autonomia domaga się porzucenia prostych form komutowania więzi fizycznej w psychiczną.

Jednocześnie w żadnej ze sfer eksperyencji nagości nie udało się zobaczyć tak wyraźnej roli doświadczenia zmysłowego, wzbudzania emocjonalnej energii i budowania więzi przez ciało, jak w tej dotyczącej nagości w rozmaicie definiowanej przez informatorki i informatorów rodzinie. Udało się odstąpić uwarunkowane przez fizyczność formy uspołecznienia; interakcje, które są niesymboliczne i zarazem społeczne oraz obecne w relacjach interpretacje emocjonalne (psychiczne) i energetyczne (somatyczne); percepcję brzemienną w skutki somatyczne i emocjonalne, wyposażoną w życiowe znaczenie, zdolną wyznaczać określone sposoby bycia.

Opowieści te dają świadectwo roli nagości w wytwarzaniu więzi seksualnych i nieseksualnych między ludźmi, intymności i dystansu (również tego, będącego częścią procesów rozwojowych dziecka).

„W pułapce narzuconego wizerunku” - społeczne oczekiwania dotyczące wyglądu kobiecego ciała w opiniach Polek w różnym wieku **Julita Czernecka, Uniwersytet Łódzki**

Choć dziś mówimy o wielości modeli wyglądu kobiecego ciała w kontekście wieku, kształtu figury, koloru skóry itp., to jednak wachlarz współcześnie propagowanych wizerunków kobiecego ciała nie jest wcale tak szeroki. Kanony urody są zmienne historycznie i definiowane kulturowo, ale nadal wygląd jest jednym z głównych zasobów jej kapitału ludzkiego (a może jedynym zasobem?). Ma to ogromny wpływ na przebieg kobiecego życia.

Zarówno kiedyś, jak i dziś kobiety tkwią w rodzaju pułapki związanej z dążeniem do wpisywania się w obowiązujący kanon urody. W społeczeństwie tradycyjnym utożsamiane były z pięknem, urokiem osobistym i wdziękiem, gracją. Wówczas pozycja społeczna kobiety była silnie związana z jej wyglądem, wiekiem, bo cechy te świadczyły o jej możliwościach reprodukcyjnych, a uroda miała przykuwać uwagę mężczyzny, który dokonywał wyboru partnerki życiowej (dzięki czemu ona mogła potencjalnie awansować społecznie). Współcześnie, media wykreowały nowy rodzaj dyscypliny kobiecego ciała (choć ta dyscyplina zaczyna dotyczyć także ciał męskich). „Władza nad ciałem” zmierza do stworzenia takich modeli identyfikacji, w których główną rolę odgrywają młodość, atrakcyjność seksualna, sprawność fizyczna. Jeżeli ciało kobiet nie odpowiada „normalnemu” wizerunkowi ciała, jest ona zmuszana do zaprzeczenia własnemu „nieidealnemu” ciału. Dzieje się tak szczególnie właśnie w przypadku kobiet, które nadal tradycyjnie kojarzone są z cielesnością i silniej identyfikują się ze swoim ciałem, niż mężczyźni.

Przedmiotem wystąpienia są opinie kobiet młodych, w średnim wieku i starszych na temat społecznych oczekiwań dotyczących wyglądu kobiet oraz zmiana ich stosunku do wyglądu w ciągu życia. Interesuje mnie to, na ile w ich wypowiedziach znajdują się odniesienia do tradycyjnych cech kobiecego wyglądu, a na ile odwołują się do cech charakterystycznych dla (po)nowoczesnego modelu kobiecości. Referat powstanie w oparciu o analizę badań, które powstały w projekcie NCN „Kulturowe koncepcje płci i wieku a postawy kobiet i mężczyzn wobec swego zdrowia i wyglądu” realizowanego przez Zakład Socjologii Płci i Ruchów Społecznych Uniwersytetu Łódzkiego. Badania mają charakter jakościowy – zostało przeprowadzonych 45 wywiadów swobodnych z kobietami w trzech kategoriach wiekowych (20-37; 38-62 oraz powyżej 63 lat) oraz 6 zogniskowanych wywiadów grupowych w tych samych kategoriach wiekowych. Badanie oparte jest na kulturowej koncepcji płci i wieku.

Fazy rozwoju znajomości przedmałżeńskiej – podejmowanie współżycia seksualnego a dynamika diady **Iwona Przybył, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu**

Proces zawiązywania małżeństwa przebiegał przez wieki według ściśle określonej w prawie, religii i obyczajach sekwencji zdarzeń. Wszystkie etapy zawiązywania małżeństwa, wszystkie praktyki realizowane w tym procesie podlegały instytucjonalizacji, co z jednej strony, dawało partnerom stabilne podstawy i gwarancję wzajemnych praw i obowiązków, ale z drugiej - ograniczało ich swobodę wyboru działań, nie wspominając o możliwości kreowania tychże. Obrzędy, przekazywane z pokolenia na pokolenie, wprowadzały ład w życie i zwalniały od zadawania pytań i wątpliwości. Dzisiaj, to spojrzenie wokół siebie, a nie w przeszłość, dostarcza motywacji i kryteriów oceny. Życie ponowoczesne to zlepek różnych zmieniających się ról, wartości i pól aktywności rządzących się swoimi prawami. W miejsce gotowych scenariuszy pojawiły się zindywidualizowane wybory, rozumiane jako osobnicza wolność i kreatywna dowolność.

Przedmiotem wystąpienia będzie analiza prawidłowości przebiegu znajomości prowadzącej do ślubu – autorskiego modelu współczesnej trajektorii diady intymnej, który powstał w oparciu o rzeczywiste doświadczenia 31 kobiet i 31 mężczyzn. Badania empiryczne, przeprowadzone w 2015 r. techniką pogłębionych

wywiadów indywidualnych, dobitnie wskazują, że znajomość prowadząca do ślubu jest dzisiaj „przerywana” znaczącymi wydarzeniami życiowymi (life-events), które mają wpływ na proces obopólnej oceny partnerów i zmianę poziomu zaangażowania kobiety i mężczyzny w związek. W okresie przedślubnym pojawiają się „punkty zwrotne”, czyli momenty, w których jednostki uświadamiają sobie przemianę własnej tożsamości. Centralnym punktem analiz będzie nie tyle ponowoczesny scenariusz przebiegu znajomości, ile raczej kwestia momentu podejmowania przez pary współżycia seksualnego i próba odpowiedzi na dwa podstawowe pytania: o rolę kobiet w inicjowaniu współżycia oraz o wpływ doświadczeń seksualnych w diadzie na jej biografię.

Jakie kobiety (nie) odchodzą?

Analiza typologiczna zróżnicowania doświadczeń kobiet w relacjach intymnych

Emilia Paprzycka, Szkoła Główna Gospodarstwa wiejskiego w Warszawie, Edyta Mianowska, Uniwersytet Zielonogórski

Wystąpienie podejmuje problematykę społecznego doświadczenia miłości w perspektywie trwałości i nietrwałości związków. Koncentruje się na analizie zmian w zakresie potrzeb i oczekiwań kobiet wobec partnera i relacji intymnej w perspektywie społecznie uwarunkowanej struktury dokonywania wyborów. Wpisuje się ono w socjologiczny dyskurs na temat intymności zakładający, że różnorodność form relacji intymnych i ich dynamika są efektem współwystępowania we współczesnych społeczeństwach zarówno tradycyjnych, jak i liberalnych wartości oraz wzorów relacji intymnych. Przyjęto w nim koncepcje współlistnienia trzech modeli intymności: tradycyjnej, nowoczesnej i ponowoczesnej (Ken Plummer) oraz założenie, że współczesne związki trwają dopóki się nie rozpadną (Jean-Claude Kaufmann). Perspektywę analiz wyznaczała także konceptualizacja intymności racjonalnej – kalkulowanej, zgodnie z którą charakter relacji intymnej jest efektem spełnienia warunków ustalonych przez partnerów, a jej dynamika opiera się na gratyfikacji i nieustannym dążeniu do kompromisów między realizacją indywidualnych potrzeb partnerów, a potrzebą bezpieczeństwa jaką daje związek z drugą osobą (A. Giddens). Uwzględniając perspektywę „polityki umiejscowienia” skoncentrowano się na analizie znaczenia statusu społecznego dla preferencji kobiet w zakresie formy relacji intymnej – typu związku i warunków jego trwania. Przedmiotem zainteresowania uczyniono zróżnicowanie doświadczeń kobiet w zakresie relacji intymnych. Prezentowana w wystąpieniu analiza przygotowana została w oparciu o wyniki badań w których poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Jakie cechy statusu społecznego różnicują doświadczenia kobiet w relacjach intymnych oraz ich wybory i decyzje o pozostaniu w związku lub odejściu od partnera w sytuacjach kryzysowych? Badania zrealizowano w 2018 roku metodą sondażu na reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków. Analizy pozwoliły ustalić zależności między takimi cechami jak: wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, sytuacja materialna, religijność a doświadczeniami w związkach i preferencjami w zakresie warunków ich (nie) trwania. Na podstawie analiz skonstruowana została typologia statusowego zróżnicowania doświadczeń w związkach intymnych w ramach kategorii płci.

Nowa kobiecość w literaturze współczesnej

Małgorzata Rogowska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

W swojej pracy chciałabym zająć się literaturą współczesną, która do tematu cielesności i seksualności podchodzi w sposób szczególny. Nowym miejscem dla kobiet w literaturze jest pisanie o rzeczach, które są wstydlive, niewygodne i często przemilczane przez innych. Kobiety, które nie boją się takich tematów piszą wprost o swoich potrzebach i uczuciach. Koncentrując się głównie na kobiecości przedstawiają ją jako coś niepozabawionego erotyzmu i płci. Na podstawie wybranych przeze mnie książek (Krótka wymiana ognia Zyty Rudzkiej, Paraliż przysenny Genowefy Jakubowskiej-Fijałkowskiej i Mleko i miód Rupy Kaur), które napisane są przez kobiety, postaram się pokazać, co zmieniło się w pisaniu o kobietach, ich płci i seksualności. Ważnym tematem jest również sposób pisania o starości, jako o naturalnym etapie życia, który nie jest pozbawiony erotyzmu i chęci dbania o własne ciało. Książki które wybrałam poruszają temat starości, seksualności, kobiecości, samotności, a także różnych relacji damsko-męskich.

Sesja 2: Obywatelstwo seksualne w sferze publicznej

Braterska umowa społeczna i ideologia „standardów praworządności”

Małgorzata Anna Maciejewska, Uniwersytet Warszawski (afiliowana badaczka wolontariuszka)
i Podyplomowe Gender Studies, IBL PAN (wykładowczyni)

Carole Pateman pisała, że umowa społeczna leżąca u źródeł współczesnych demokracji to tak naprawdę pakt zawarty przez braci, którego celem jest zapewnienie mężczyznom równego dostępu do kobiet. Tę interpretację wspierają uwagi jednego z głównych teoretyków umowy społecznej, Jeana Jacquesa Rousseau, dotyczące seksualnych relacji między płciami. Filozof usprawiedliwia gwałty, a sam fakt, że kobiety mogą odmówić mężczyznom seksu, uznaje za świadectwo męskiego zniewolenia – co czyni go pokrewną duszą dla współczesnych incels, czyli mężczyzn uważających, że kobiety mają obowiązek zaspokajać ich seksualne potrzeby. Otwarte domaganie się legalizacji gwałtów wydaje się aberracją marginalnych grup wyładowujących swoje frustracje w internecie. Jednak bliższe przyjrzenie się standardom ścigania przestępstw seksualnych pozwala postawić tezę, że przekonanie o męskim prawie do używania ciał kobiet leży głęboko u źródeł naszej kultury prawnej, czyniąc kobiety obywatelkami drugiej kategorii.

Według Karola Marksa ideologia to system przekonań ukrywający za dymną zasłoną egalitarnych haseł rzeczywiste nierówności. W tym sensie retoryka standardów praworządności używana do uciszenia ofiar nadużyć seksualnych jest ideologicznym narzędziem odbierającym kobietom prawo do nietykalności i kontrolowania granic własnego ciała, ale też do swobodnego poruszania się w przestrzeni publicznej i podejmowania w niej różnego rodzaju aktywności. W słynnym artykule Reva Siegel pokazała, w jaki sposób teoretycznie neutralne regulacje przyczyniają się do utrwalania dyskryminacji. Jej zdaniem oceniając dane rozwiązania prawne musimy patrzeć nie na ich deklarowane cele czy sformułowania, ale na faktyczne skutki ich stosowania. Z tej perspektywy nie ulega wątpliwości, że zarówno istniejące standardy ścigania przestępstw seksualnych, jak i debaty dotyczące publicznego ujawniania ich sprawców prowadzą de facto do ograniczenia podstawowych obywatelskich praw kobiet, wpisując się w wielowiekowe tendencje do krępowania kobiecej seksualności i oddawania kontroli nad nią mężczyznom.

Wolność seksualna kobiet jako dobro prawnie chronione

Dominik Wzorek, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Nienaruszalność sfery wolności seksualnej człowieka stanowi jedno z podstawowych jego praw. Swoje źródło czerpie bowiem z przysługującej każdej jednostce niezbywalnej godności ludzkiej. Standardy tej ochrony zawarte są w unormowaniach o charakterze międzynarodowym. Szczególną uwagę należy jednak zwrócić na ustawodawstwo krajowe.

Warto pochylić się nad zagadnieniem wolności seksualnej kobiet i analizować je jako dobro wymagające szczególnej ochrony prawnej. Gwarancje prawne, chociażby najlepsze, nie zniwelują problemu przemocy seksualnej, jednakże stanowią podstawowe informacje o cenionych i respektowanych w cywilizowanych krajach wartościach. Nadto ustanowienie przez państwo prawnokarnej ochrony pewnych dóbr podkreśla wyjątkową wartość objętych opieką dóbr.

Zagrożenia dla sfery intymnej kobiet są istotnym problemem społecznym również w Polsce, a działania państwa w tej sferze są niewystarczające. Czyny wymierzone w sferę wolności seksualnej człowieka w przeważającej większości popełniane przez mężczyzn, a ofiarami są niemalże jedynie kobiety. Badania wiktyimizacyjne ukazują, iż skala tego zjawiska jest zdecydowanie większa niż wynika to z danych oficjalnych. Okazuje się bowiem, że 37 procent Polek uczestniczyło w aktywności seksualnej wbrew swojej woli, zaś 23 procent doświadczyło próby gwałtu, a 22 procent gwałtu.

Czy reakcja ustawodawcy na te zagrożenia jest wystarczająca?

Przedmiotem wystąpienia jest kwestia ochrony wolności seksualnej kobiet przez prawo międzynarodowe i polskie. Przedstawione zostaną najważniejsze regulacje dotyczące ochrony kobiet przed naruszeniem ich swobody do dysponowania własnym ciałem. Szczególnie uwzględniony zostanie w tym kontekście polski system zapobiegania przemocy domowej oraz przemocy wobec kobiet oraz jego funkcjonowanie.

Wizje obywatelstwa intymnego w plenarnych debatach sejmowych wokół aborcji **Katarzyna Zielińska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

Od wczesnych lat 90. XX w. aborcja jest ważnym tematem debat publicznych w Polsce. Przez ostatnich kilka dekad można zaobserwować trwający spór pomiędzy zwolennikami liberalizacji istniejącego prawa regulującego dostęp do aborcji, jego zaostrzenia lub utrzymania w obowiązującym kształcie oraz mobilizację obu stron, której celem jest (np. poprzez aktywowanie elektoratu lub polityków i polityczek) zmiana aktualnych regulacji prawnych. W szerszej perspektywie, wspomniane debaty można potraktować jako przykład dyskursywnych walk, zachodzących w różnych obszarach sfery publicznej, o kształt, a w konsekwencji również zakres intymnego obywatelstwa kobiet we współczesnej Polsce.

Celem mojego wystąpienia będzie rekonstrukcja takich dyskursywnych walk. W swoich badaniach skupiam się na jednym wycinku sfery publicznej, na formalnej sferze publicznej, w której kształtowane jest prawo czyli na Sejmie RP. Za materiał badawczy posłużą mi zapisy plenarnych debat sejmowych, w czasie których debatowano kształt lub zmiany ustawy regulującej dostęp do aborcji. Ich analiza, czyli rekonstrukcja argumentów i stanowisk różnych grup (np. anti-choice, pro-choice, opowiadających się za istniejącym „kompromisem”), posłuży mi do rekonstrukcji wizji obywatelstwa intymnego leżących u podstaw poszczególnych stanowisk. Interesować mnie będą również dyskursywne strategie wykorzystywane przez różne grupy do normalizacji/hegemonizacji poszczególnych wizji oraz pytanie o zmianę tych wizji w czasie. Do analizy wykorzystam plenarne debaty sejmowe z okresu od początku lat 90. XX w. do początku 2018.

W stronę obywatelstwa kobiet nieheteroseksualnych. Możliwości usytuowania LES-narracji w praktyce akademickiej i społecznej **Marta Olasik, Uniwersytet Warszawski**

Rolą niniejszej prezentacji jest rozpatrzenie możliwości, zakresu i sposobu uwzględnienia opowieści kobiet nieheteroseksualnych we współczesnej praktyce socjologiczno-geograficznej w Polsce. Bazując na swojej rozprawie doktorskiej, w pierwszej kolejności chciałabym przybliżyć zagadnienie mojej koncepcji podmiotowości lesbijskich (ang. lesbian subjectivities) oraz wskazać wagę interdyscyplinarności dla podejmowanego tematu. Następnie skoncentruję się na złożoności zjawiska kontroli i anty-dyskursu dotyczącego płciowych i seksualnych nieheteronormatywności kobiecych, by wreszcie zaproponować drogę dla doświadczenia lesbijskiego obywatelstwa (ang. lesbian citizenship) tak na poziomie społecznym, jak i akademickim. Choć prezentacja ma charakter koncepcyjny, kluczowe będzie wskazanie obszarów badań empirycznych, które—ze względu na dynamiczną sytuację społeczną i polityczną—powinny być zaprojektowane i zrealizowane w jak najbliższej przyszłości. W tym kontekście poczynię refleksję na temat tego, jak można interpretować kwestię intymności kobiet nieheteroseksualnych oraz w jaki sposób zapewniać jej przestrzeń ekspresji i znaczenia. Studia lesbijskie (ang. lesbian studies) to wielowymiarowe przedsięwzięcie akademickie, a jego powodzenie zależy z jednej strony od inicjatywy badaczy, a z drugiej od aktywności samych kobiet nieheteronormatywnych, przy czym aktywność rozumiem tu nie jako aktywizm, a jako prywatne/subiektywne doświadczanie emocjonalnej i seksualnej autokreacji, co miałyby szansę doprowadzić do realnej zmiany społecznej. W toku rozważań zastanowię się także nad rolą współczesnych feminizmów i nad ich problematyczną relacją z podmiotowością lesbijską. Prezentacja ma być przede wszystkim zachętą do podjęcia licznych badań empirycznych na gruncie polskim z zakresu interdyscyplinarnych studiów nad lesbijskością.

Womanspreading: o kobiecym rozkroku, rozplenianiu się i twórczej kolektywności **Anna Chromik, Karolina Harazim-Mazur, Ewa Pasternak-Kapera, TA Fundacja**

Manspreading to manifestacja kulturowo ugruntowanego przekonania, że mężczyzna ma niezbywalne prawo do indywidualnego epatowania sobą w przestrzeni. To przekonanie jest głęboko zakorzenione w kulturze patriarchalnej, a jednocześnie często nieuświadomione i wyrażane na poziomie cielesnym, zarówno przez

zawłaszczających przestrzeń mężczyzn, jak i siadające na brzegu krzesła kobiety. Na poziomie symbolicznym manspreading jest częścią patriarchalnej indywidualistycznej afirmacji ego, w której ekspresja pojedynczego podmiotu staje się ważniejsza niż wspólnotowość, współdzielenie czy wspólne dobro. Czym jest zatem womanspreading? Zdecydowałyśmy się tłumaczyć to pojęcie jako „szeroki kobiecy gest”, bo zdecydowanie zawiera się w nim więcej niż tylko siedzenie z szeroko rozłożonymi nogami. Owszem, w inicjacyjnym geście kobiecego rozkroku zawiera się sprawczy element przejścia swojej cielesności i seksualności na własnych zasadach – ten „męsko” kojarzący się „rozkrok” jest wszak krokiem w stronę świata, w przeciwieństwie do tradycyjnie „kobiecego” rozchylania nóg – chyłkiem i w biernym akcie oddawania się. Pozbawiona winy i wstydu ekspresja kobiecej seksualności jest jednak tylko wstępem do tego, co stanowi istotę szerokiego kobiecego gestu. Naszym zdaniem jest nim takie rozumienie pojęcia „womanspreading”, które wychodzi ponad poziom indywidualny i staje się „kobiecym rozprzestrzenianiem” lub „rozplenianiem”, otwierając tym samym drogę do działań siostrzanych, kolektywnych, synergicznych, będących sednem feministycznej tożsamości.

Te nakładające się na siebie znaczenia angielskiego pojęcia traktujemy jako symptomatyczne dla rozwoju twórczych działań feministycznych podejmowanych przez reprezentowane przez nas artystki. Elementem, który niejednokrotnie skłania je do definiowania własnej twórczości jako feministycznej jest właśnie odwaga podjęcia szerokiego gestu: najpierw w eksploracji własnej cielesności, dostrzeżenie kulturowych uwarunkowań i relacji władzy determinujących ekspresję płci i seksualności na poziomie jednostkowym, a następnie poprzez indywidualne ich przepracowanie i kontestację, aż po potrzebę „rozprzestrzenienia” czy też „rozplenienia się” poprzez otwarcie na wspólnotę kobiecego doświadczenia i solidarnego zagarniania przestrzeni wraz z innymi kobietami i dla innych kobiet. W naszym wystąpieniu odwołujemy się do wizualnych przykładów „szerokiego kobiecego gestu” w dwóch kolektywnych projektach współpracujących z nami artystek: duetu Keymo i Iwony Demko oraz projektu fotograficznego Siksy i Tori Ferenc przedstawionych w ramach ogłoszonego przez nas w 2017 roku Open Call. Działania te odczytujemy jako wizualne przykłady strategii transformacji indywidualnej podmiotowości, tworzenia tożsamości kolektywnych i siostrzanych oraz strategii kontestacji i oporu wobec patriarchalnego dyskursu. Takie „rozplenianie się”, pozbawione winy i wstydu epatowanie sobą – nie tylko własnym podmiotowym „ja”, ale również kolektywnym i siostrzanym „my” – można rozumieć jako mówienie pełnym głosem, zagarnianie miejsca dla siebie i innych, również tych wciąż niewygodnie skulonych, nieśmiało szepczących, śniących i zamyślonych. W tym sensie rozkrok kobiecy robi coś zupełnie innego niż rozkrok męski, choć wydawać by się mogło, że operuje tym samym ruchem. Tutaj zagarnianie przestrzeni jest opartym na kobiecej solidarności przekroczeniem jednostkowości i „rozsiewaniem” alternatywnej estetyki spoza kanonów urody, mieszczańskiego porządku, intelektualnej racjonalności. To, co się tutaj pleni, to afirmacja wolności kobiecej ekspresji, sprawczość, kolektywność, wirus sennej niesamowitości, kontestacja racjonalnego męskiego porządku i dużo żywiołowego rozrabiania.

Intymność i ekonomia – „wrogie światy” czy przenikające się sfery?

Agata Dziuban, Anna Ratecka

agata.dziuban@uj.edu.pl, anna.ratecka@uj.edu.pl

Celem sesji jest bliższe przyjrzenie się wzajemnym relacjom między sferą intymności i ekonomii oraz zjawiskom i praktykom, które pojawiają na styku tych dwóch sfer. Ekonomia i intymność nierzadko ukazywane są na gruncie feminizmu jako radykalnie (ontologicznie) odmienne obszary doświadczenia czy „wrogie światy”, by przywołać kategorię Vivianne Zelizer. Przenikanie się tych dwóch sfer traktowane jest często jako zjawisko dystopijne i niepożądane, ponieważ niesie za sobą zagrożenie alienacją, monetaryzacją czy utowarowieniem aspektów kobiecego doświadczenia, które, w tej optyce, nie powinny nigdy zostać poddane komercjalizacji lub są „z definicji” niekomercjalizowalne: intymnych relacji i więzi, troski, emocjonalnego zaangażowania czy seksu. W trakcie sesji chciałybyśmy krytycznie spojrzeć na przedstawioną wyżej perspektywę, podejmując dyskusję nad tym, na ile uzasadnione i możliwe jest rozdzielanie sfery intymności i ekonomii. Czy rozdzielanie to stanowić musi nieodłączny element feministycznego projektu politycznego? W jaki sposób konstruuje i problematyzuje ono doświadczenia, sprawczość oraz (ekonomiczną) aktywność kobiet? Chciałybyśmy podjąć próbę znalezienia odpowiedzi na te pytania przyglądając się zjawiskom sytuującym się równocześnie w polu czy na przecięciu tych dwóch sfer, takim jak choćby małżeństwo i relacje intymne, praca intymna, praca seksualna, praca opiekuńcza, praca domowa, praca reprodukcyjna (w tym surogacja) czy seksualny barter.

„Miłość jest najważniejsza” albo jak stać się pазerną byłą żoną.

Miłość, praca opiekuńcza i pieniądze a przemiany macierzyństwa i ojcostwa

Agata Chełstowska, Uniwersytet Warszawski

„Stałam się taka roszczeniowa. Zawsze starałam się być ponad to” – przekonanie, że mówienie o sprawach finansowych jest trywialne a nawet upokarzające było częste pośród rodziców (głównie matek) opiekujących się dziećmi nieotrzymującymi alimentów, z którymi rozmawiałam w ramach badań do pracy doktorskiej. Jednym z głównych pytań badawczych było: co pozwala rodzicom przełamać te przekonania i artykułować swoje przekonania na temat brakujących alimentów i na temat samodzielnego / samotnego wykonywania obowiązków rodzicielskich?

Proponuję nową ramę teoretyczną dla problemu niepłaconych alimentów: założenia feministycznej ekonomii, a w szczególności dorobek Antonelli Picchio, włoskiej filozofki i badaczki społecznej. W tym ujęciu teoretycznym główną rolę grają pojęcia pracy produkcyjnej i reprodukcyjnej oraz pojęcie pracy opiekuńczej. Przyglądam się kluczowej roli pracy opiekuńczej w rodzicielstwie, oraz sytuacji rozpadu związku rodziców, która pozostawia głównie matki w sytuacji przejęcia całości pracy produkcyjnej i opiekuńczej na rzecz dzieci (badam sytuację niepłacenia alimentów). Zadaję też pytania: W jaki sposób zastosowanie założeń feministycznej ekonomii może zmienić nasze spojrzenie na problem alimentów? Jak można by było rozwiązać kwestię utrzymania i wychowywania dzieci w utopijnym świecie, w którym opieka jest priorytetem?

W ciągu kilku ostatnich lat, alimenty na dzieci stały się w Polsce tematem licznych debat a nawet przedmiotem ważnych zmian instytucjonalnych. Bazując na badaniach terenowych, analizie zmian instytucjonalnych i analizie debaty publicznej, spróbuję przybliżyć zmieniający się obraz macierzyństwa i ojcostwa w tych debatach.

„Jesteśmy przyjaciółmi na fejsbuku z naszą surogatką”: Odtowarowanie przez uczucia i tworzenie pokrewieństwa przez wymiany komercyjne między ojcami gejami i surogatkami

Marcin Śmietana, University of Cambridge

Gdy w 1970 roku Shulamith Firestone zaproponowała utopię radykalnego feminizmu, w której technologie reprodukcyjne wyzwolą kobiety z ciężarów reprodukcji, technologie takie jak surogacja przy użyciu IVF miały dopiero nadejść - oraz równocześnie przynieść nowe formy równouprawnienia i uwypuklić stare nierów-

ności społeczne.

Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad wyłonił się nowy typ rodziny, tworzony przez homoseksualnych mężczyzn (najczęściej pochodzących z krajów zachodnich) – przy pomocy surogatek i dawczyń owocytów (mieszkających głównie w Stanach Zjednoczonych, lub w Rosji i na Ukrainie – gdzie surogacja międzynarodowa jest legalna). Transakcje reprodukcyjne wykonywane podczas budowania tych rodzin wpisują się w szerszą panoramę globalnych podróży medycznych i reprodukcyjnych, uprawianych na jeszcze większą skalę przez rodziców heteroseksualnych.

Prezentowany referat pokazuje, w jaki sposób nowy typ świadomości reprodukcyjnej wśród mężczyzn homoseksualnych tworzących nuklearne rodziny z dziećmi może być częścią szerszej zmiany społecznej. Bio-ekonomie w jakich odbywają się transakcje reprodukcyjne takie jak surogacja mogą zawierać równocześnie wymiany emocji oraz wymiany pieniędzy między rodzicami i surogatkami – lub, w języku antropologicznym, równoczesne wymiany towarowe i nietowarowe, wraz z implikacjami tych ostatnich w postaci utrzymywania wzajemnych kontaktów między surogatkami i rodzicami. Ten dwojaki charakter niektórych form nowych transakcji reprodukcyjnych kwestionuje i komplikuje prosty podział między sferą emocjonalną i sferą komercyjną.

Badania przedstawione w tym referacie pochodzą z wywiadów i obserwacji, wykonanych w latach 2015-2017 w ramach etnograficznego projektu badawczego (finansowanego przez program Marie Skłodowska-Curie) w Stanach Zjednoczonych. Badania jakościowe objęły 20 kobiet pracujących jako surogatki i mieszkających w USA, oraz 37 mężczyzn homoseksualnych usiłujących zostać rodzicami za pośrednictwem surogacji w USA, zarówno Amerykanów, jak i Europejczyków podróżujących do USA w celach reprodukcyjnych.

Gdy dotyka pielęgniarka - seksualizacja intymnego dotyku w pracy opiekuńczej i podejmowane strategie ochronne

Urszula Kluczyńska, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu

Dotyk jest stosowany w codziennej pracy pielęgniarskiej. Jest wykorzystywany w toku gromadzenia informacji o stanie pacjentek i pacjentów, czy wykonywania czynności pielęgnacyjnych, ale jest również istotnym elementem kontaktu, a także narzędziem zmniejszania lęku. Jednym z wymiarów dotyku – najczęściej stosowanym w pielęgniarstwie – jest dotyk instrumentalny, który związany jest wykonywaniem danej procedury lub procesu leczenia, a jego przykładem jest badanie pulsu, lub wykonywanie iniekcji. Istotne znaczenie ma jednak również dotyk terapeutyczny, który jest formą komunikacji, jest bowiem sposobem udzielania wsparcia, redukuje napięcie emocjonalne, daje poczucie bezpieczeństwa. Ten rodzaj dotyku może polegać na dotknięciu dłoni, ramienia i jest przede wszystkim wyrazem empatii, współczucia i troski. Częściami ciała, które są dotykane przez personel pielęgniarski są najczęściej dłonie, ręce, czoło, włosy i ramiona, rzadziej: nogi, kostki, brzuch, klatka piersiowa, przedramię, najrzadziej z kolei: szyja, uszy, usta, genitalia. W pielęgniarstwie mamy do czynienia również z dotykiem sfer określanych jako intymne, czyli związanych z aktywnością seksualną. Choć są to obszary najrzadziej dotykane, to jednak szereg codziennych czynności pielęgniarzkich, takich jak między innymi toaleta, cewnikowanie, badanie EKG u kobiet, związanych jest właśnie ze sferami intymnymi. Taki dotyk może być problematyczny i obciążony ryzykiem błędnej interpretacji intencji opiekunki lub opiekuna.

Dotyk może być różnie interpretowany przez pacjentki i pacjentów, gdyż jedne osoby mogą traktować dotyk jako komfortowy i potrzebny, inne jako niekomfortowy i uciążliwy. Indywidualna interpretacja dotyku wynika z indywidualnych cech osobowości, ale również: kultury, procesu socjalizacji, pochodzenia, a także wieku i genderu. Dotyk stosowany przez pielęgniarkę częściej łączony jest z podtekstem seksualnym, przez co mężczyźni mogą mieć poczucie ryzyka, że zostaną oskarżeni o takowe pobudki jeśli dotykają pacjentkę lub pacjenta i w związku z tym stosują strategie ochronne, by zabezpieczyć się przed takimi podejrzeniami. Dotyk kobiety jest traktowany jako „naturalny” i wpisuje się w „kobiecość opieki”. Dotyk pielęgniarki utożsamiany z matczynym dotykiem jest często traktowany jak przezroczysty, lub jest definiowany jako wyraz fizycznej i emocjonalnej opieki. Nie oznacza to, że osoby – bez względu na płeć – nie mogą odczuwać dyskomfortu wynikającego z wykonywania pewnych czynności, oznacza to, że to dotyk kobiety został zdefiniowany jako właściwy i bezpieczny. Celem referatu jest prezentacja strategii ochronnych podejmowanych przez pielęgniarki wyłonionych w toku badań własnych, a także analiza tych strategii w kontekście ugenderowania opieki i dotyku w kontekście pracy zawodowej.

Kobiety - obywatelki w perspektywie pokoleniowej.

Pomiędzy sferą prywatną a publiczną

Maria Zielińska, Beata Trzop

m.zielinska@is.uz.zgora.pl; betrzop@poczta.onet.pl

Celem sesji jest dyskusja dotycząca zmian dokonujących się w rolach społecznych i koncepcjach życia w perspektywie kilkunastu już pokoleń kobiet, które w 2018 roku uzyskały prawa wyborcze w Polsce. Przez sto lat przemianom ulegały wzory rodziny, małżeństwa, partnerstwa. Kobiety powoli zmieniały nie tylko własne położenie ale społeczną świadomość. Współczesne młode kobiety realizują swoje własne modele życia, kontrolują swoją płodność, wybierają zawody jeszcze do niedawna zastrzeżone dla mężczyzn. Zmieniły się relacje międzypokoleniowe. Jakie społeczne normy dotyczące ról kobiet występują dzisiaj w procesie międzygeneracyjnego przekazu? Jak przedstawiają się współczesne relacje kobiet w rodzinie? Jakie są dylematy młodych kobiet? Jakiego życia chciałyby dla swoich córek? Na te i inne pytania chcemy uzyskać odpowiedź podczas sesji.

Kobiety jako obywatelki, matki i pracownice w okresie PRL i NRD. Szkic do spojrzenia komparatystycznego w 4 kohortach wiekowych

Anna Wachowiak, SGGW w Warszawie, Bernadette Jonda, Polska Akademia Nauk

W naszym wystąpieniu analizie zostanie poddana zmiana trajektorii życiowych kobiet w sferze publicznej i prywatnej w dwóch pokoleniach, w rocznikach 1939–1949, 1950–1959, 1960–1969 oraz 1970–1979. Pisanie wciąż słabo obecnej w Polsce i w Niemczech historii społecznej kobiet okresu socjalizmu, czyli historiografii społecznej w perspektywie kobiecej, jest ważnym celem. Na rolę kobiet w podtrzymywaniu pamięci rodziny, jak i kobiet w rodzinie jako tych, które utrwały zarówno dzieje rodziny, jak i zanurzoną w nich wielką historię, wskazywali już historycy. Podobnie rzecz się ma w przypadku projektu Research project "Regaining the future by rebuilding the past: Women's narratives of life during communism" (NCN nr/no. 2013/10/M/HS3/00482) (2014–2018), I. Skórzyńska, A. Wachowiak, B. Jonda, C.F. Dobrze). Nasze narratorki, urodzone między 1939 i 1979 rokiem (4 kohorty wiekowe), opowiedziały nam 40 lat z własnego życia. Poruszały się w różnych perspektywach czasowych, począwszy od najstarszych, dokonujących „korekty wojny”, poprzez stalinizm, destalinizację, stabilizację, epokę gierkowską, na kryzysie lat 80. i zwycięstwie „Solidarności” kończąc.

Realizując projekt starano się odtworzyć (mówiąc językiem niemieckiego wpływowego socjologa, jak i jednego z mentorów w kwestii metod jakościowych w socjologii, F. Schutze) ich trajektorie życia czy też trajektorie biograficzne. Popularność oral history świadczy o nobilitacji pamięci indywidualnej oraz prawdy indywidualnych doświadczeń. Z drugiej strony materiały socjologiczne z zakresu mikrostruktur społecznych z tamtego okresu, dokumentujące w badaniach społecznych socjalistyczną rzeczywistość związaną z pracą kobiet oraz sferą domową, nie stanowią wobec powyższej tematyki jakby dychotomicznego ujęcia, lecz pożądaną komplementarność, dającą oczekiwany efekt synergii. Przybliżyła nas to etapami do uchwycenia bogactwa społecznej historii kobiet w Polsce i w NRD po II wojnie światowej, w okresie socjalizmu.

20 lat w biegu życia kobiet. Wchodzenie w dorosłość, wchodzenie w dojrzałość. Portrety socjologiczne Polek na przykładzie kobiet z Radomia

Paulina Smaszcz, USWPS, Warszawa

Zarówno w dyskursie publicznym, jak i w badaniach społecznych uwagę szczególnie poświęca się młodym kobietom i seniorkom. Kobiety w środku cyklu życia i w sile wieku produkcyjnego, tzn. 40+ często pozostają 'przezroczyście', niezauważone w przestrzeniach społecznych, albo traktowane są jako te, które 'wzorowo' wypełniają 'przypisane' im role społeczne, nie przyglądając się czy są autorkami swoich biografii. Spojrzenie na biografie kobiet mieszkających w byłym mieście wojewódzkim pokazuje jakie czynniki kształtują poczucie sprawstwa (agency) .

Celem referatu jest pokazanie, że biografie kobiet 40+ i portret społeczny, który się na ich podstawie rysuje, są 'zwierciadłem' przemian społecznych w polskim społeczeństwie na terenie miasta postwojewódzkiego. Schyłek transformacji jest szansą na przyjrzenie się kobietom w piątej dekadzie życia, które wciąż funkcjonują w społeczeństwie gdzie dominuje patriarchalny model rodziny. 40+ to pokolenie kobiet, urodzonych w połowie lat 70tych., które pamiętają czasy PRL, kształciły się i wchodziły w dorosłość oraz na rynek pracy w latach 90tych, kiedy miały 20+, często udowadniając sobie i innym, że są w stanie łączyć role zawodowe i rodzinne, zarówno pracować w przedsiębiorstwach, prowadząc własną działalność gospodarczą, dbając w pełni o rodzinę i siebie, jednocześnie dalej rozwijając się i kształcąc formalnie lub nieformalnie. Czy mierzą się z oczekiwaniami społecznymi i kontrolą społeczną? Czy budują swoje życie przyjmując strategie życiowe i kształtują swój indywidualny model działania na ścieżce zawodowej i pozazawodowej? Co je hamowało lub hamuje? Co mobilizuje i daje wsparcie? Jaki wpływ na ich drogę życiową ma partner, dziecko, rodzice, lokalne społeczeństwo? Czy przez 20 lat spełniły swoje marzenia i zrealizowały choć częściowo swój plan na życie zawodowe i prywatne? Czy w ogóle miały i mają plan? Czy wejście w dojrzałość jest momentem refleksji nad wejściem w dorosłość?

Podjęte zagadnienia będą omawiane w odniesieniu do ram teoretycznych paradygmatu struktury i podmiotowego sprawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem spoiwa między nimi, czyli refleksyjności w ujęciu Margaret Archer. Refleksyjność (biograficzna) kobiet 40+ odsłania tzw. struktury ukryte społecznych przemian w społeczeństwie polskim u schyłku transformacji systemowej w byłych miastach wojewódzkich. Badania zmierzające do nakreślenia portretu społecznego opierają się na metodologii mix-method: pogłębianej analizie danych zastanych, analizie danych z Bilansu Kapitału Ludzkiego, przeprowadzeniu pięciu etapów wywiadu asynchronicznego z uwzględnieniem polskiej adaptacji kwestionariusza ICONI. W referacie będzie pokazane, jak badania biograficzne mogą się komplementarnie uzupełniać z innymi technikami badawczymi.

Kobiety w samorządzie

Tatiana Majcherkiewicz, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Niniejsza prezentacja skoncentruje się na reprezentacji kobiet w samorządzie wojewódzkim, a dokładnie w jego organach wykonawczych – zarządach województw. Taki wybór tematyki wynika ze wzrostu znaczenia polityki regionalnej w wielu krajach Europy, co znajduje odzwierciedlenie w badaniach nad karierami polityków regionalnych. W ostatnich dwóch dekadach w Europie Zachodniej następuje intensywny wzrost zainteresowania tą tematyką. Również w Polsce po wejściu do UE w 2004 roku znacząco zwiększyła się rola zarządów województw. Zarazem ostatnie prace politologiczne, odwołujące się do perspektywy rządzenia wielopoziomowego (multilevel government) wskazują na wzrost atrakcyjności stanowisk politycznych w organach wykonawczych, niektóre z nich stają się dla polityków ważniejsze niż stanowiska w legislatywie. Innymi słowy w wielu krajach Europy odchodzi się od tradycyjnego modelu kariery, dla którego charakterystyczne było przechodzenie od pozycji w samorządzie lokalnym, poprzez szczebel regionalny do zwiększenia kariery objęciem stanowiska na poziomie ogólnokrajowym. Współcześnie coraz częściej również w Polsce kariera w samorządzie regionalnym jest atrakcyjną opcją.

Przygotowywana prezentacja skupi się na odpowiedzi na cztery główne pytania:

Jak na przestrzeni lat zmienia się reprezentacja kobiet w zarządach województw – czy potwierdzone zostanie przypuszczenie, że stopniowo zwiększa się ich udział na tych stanowiskach?

Czy są partie bardziej pro-kobiece, dążące do tego, aby w zarządach reprezentowane były kobiety?

Jakie stanowiska obejmują kobiety; szczególna uwaga zwrócona zostanie na pozycje marszałków?

Czy są województwa, w których politycy przywiązywali wagę do reprezentacji kobiet a może i takie, w których kobiety do tej pory były nieobecne w zarządach województw?

Referaty wyłożone

Feminizm a założenia polityki społecznej. Opinie studentek i studentów Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Beata Kurcin, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Feminizm to różne ideologie, ruchy i działania społeczne oraz koncepcje teoretyczne, których przedmiotem jest sytuacja i pozycja kobiet w społeczeństwie [Titkow 1998]. Wiele kwestii feministycznych osadzonych jest w polityce społecznej. Wszystkie te obszary, w których feminizm zajął się z polityką społeczną odnoszą się do aspektów, w których podmioty realizujące tę politykę, tj. państwo, organizacje społeczne, przedsiębiorstwa oddziałują na sytuację kobiet. Przykładem takich obszarów jest polityka rynku pracy, czy też polityka rodzinna. Jedną z kluczowych kwestii podczas tworzenia polityki społecznej zgodnie z założeniami feministycznymi powinna być próba osiągnięcia równości kobiet i mężczyzn. Równość ta zaś nie zawsze będzie oznaczała jednakowość sytuacji kobiet i mężczyzn, przeciwnie, może oznaczać jej zróżnicowanie w celu skorygowania istniejących już różnic, których źródeł upatrywać można z jednej strony z odmienności biologicznej – np. tylko kobiety rodzą i karmią dzieci – a z drugiej strony z odmienności sytuacji społecznej, która jest wytworem społeczeństwa. Celem niniejszej pracy jest rozpoznanie postaw studentek i studentów UEP wobec feministycznych postulatów sformułowanych w odniesieniu do polityki społecznej. W tym celu przeprowadzone zostało własne badanie ankietowe. Podstawowe pytania badawcze dotyczą postawy badanych wobec feminizmu (dychotomia: identyfikuje się, nie identyfikuje się), tożsamości postawy z poparciem dla określonych idei feminizmu oraz odzwierciedlenia poparcia idei w aprobacie konkretnych rozwiązań feministycznych w polityce społecznej. Pierwsza hipoteza badawcza zakłada, że studentki i studenci identyfikujący się z feminizmem popierają proponowane w feminizmie rozwiązania w zakresie polityki społecznej. Druga uznaje, że poparcie dla ogólnych idei feministycznych odzwierciedla się w aprobacie konkretnych rozwiązań feministycznych w zakresie polityki społecznej.

Młodzi o rolach kobiet i mężczyzn we współczesnym społeczeństwie polskim. Raport z badań **Beata Trzop, Maria Zielińska, Uniwersytet Zielonogórski**

W referacie zaprezentowane zostaną dane empiryczne z najnowszego projektu badawczego zrealizowanego przez Pracownię Badań nad Młodzieżą Instytutu Socjologii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Badania prowadzone były w kwietniu i maju 2018 roku wśród lubuskich licealistów (uczniowie klas II) techniką ankiety audytoryjnej i miały one charakter omnibusowy. Jedną z części poświęconą była problematyce postrzegania ról kobiet i mężczyzn we współczesnym świecie oraz znajomości podstawowych faktów z zakresu obecności kobiet w przestrzeni publicznej w Polsce. Autorki stawiają ważne pytania dotyczące socjalizacji do ról społeczno-kulturowych we współczesnym społeczeństwie, czynników kształtujących/hamujących postawy równościowe wśród badanej młodzieży. Istotną kwestią wydaje się również elementarna wiedza licealistów dotycząca ważnych kobiecych postaci w najnowszej historii Polski oraz znajomość podstawowych faktów z zakresu procesu równouprawnienia. Referat będzie miał postać raportu.

Kobiety w sztuce

Iwona Demko, Magdalena Mach

mmach@asp.krakow.pl

Proponowana sesja ma umożliwić prezentację osiągnięć / utopii kobiecych w sztuce na przestrzeni 100 lat od uzyskania możliwości podejmowania studiów na Akademiach Sztuk Pięknych. Przedstawione zostaną:

- prezentacje wybitnych twórczyń, których dzieła i idee wniosły znaczący wkład do świata sztuki;
- analizy obecności kobiet w sztuce, na podstawie danych dotyczących kobiecych dzieł w zbiorach krakowskich muzeów oraz liczby wystaw artystycznych indywidualnych i zbiorowych;
- interdyscyplinarne działania twórcze odpowiadające tematowi konferencji lub poddające go w wątpliwość (prace będą zaprezentowane na wystawie).

Jako organizatorki planujemy:

- zaprezentować w trakcie sesji sylwetkę pierwszej studentki Zofii Bałtarowicz (materiały zebrała i opracowała Iwona Demko);
- przedstawić wizualizację danych odnośnie aktualnego udziału kobiet w życiu ASP w Krakowie (w opracowaniu; Magdalena Mach).

Sesja będzie mieć charakter naukowo-badawczy – wystąpienia w formie referatów oraz artystyczny poprzez zorganizowanie wystawy prac artystek i artystów różnych dziedzin, które wpłyną w odpowiedzi na ogłoszoną sesję tematyczną.

Być artystką i nie zbankrutować. O rzeźbiarkach w międzywojennej Polsce Magdalena Kasa, Państwowa Akademia Nauk w Warszawie

Celem referatu jest prezentacja sylwetek rzeźbiarek tworzących w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Ze względu na ograniczony czas wystąpienia, skupię się na artystkach tworzących w Warszawie, zarówno tych należących do grupowań artystycznych jak i niezrzeszonych. Rzeźbiarki należały do najmniejszej grupy tworzących wówczas kobiet, ale – o czym obecnie zupełnie się zapomina – były powszechnie znane i szanowane w ówczesnym środowisku artystycznym, choć ich sława z reguły nie przekładała się na stan materialny. Interesujących mnie rzeźbiarek nie chciałabym rozpatrywać indywidualnie, gdyż nie interesuje mnie ich twórczość, ale status ekonomiczny i czynniki, które umożliwiły im „bycie artystką”. A większość z nich, była jednak wspólna. W swoich rozważaniach skoncentruję się dodatkowo na ówczesnej prasie, która miała niebagatelny wpływ na popularność artystyczną, a także przeanalizuję obecność kobiet w instytucjach wystawienniczych oraz politykę owych placówek. W tym miejscu, szczególny nacisk położę na Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych oraz Instytut Propagandy Sztuki.

Jak powstał performance?

Małgorzata Kaźmierczak, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

W 1969 roku w Whitney Biennale w Nowym Jorku wzięło udział tylko 8 artystek na 151 uczestników. Niedopuszczanie kobiet do elitarnego świata sztuki sprawiło, że wiele z nich zajęło się sztuką performance jako tym rodzajem sztuki, który można uprawiać praktycznie wszędzie, bez rozbudowanej infrastruktury czy ogromnych środków finansowych. Forma prezentacji sztuki performance – symboliczna i manifestacyjna sprzyja także zajęciu stanowiska w wielu palących kwestiach społecznych i politycznych. Powstanie sztuki

performance zbiegło się też w czasie z drugą falą feminizmu. W swoim wystąpieniu opowiem zatem o kobiecych performance'ach, zagadnieniach które poruszają, oraz motywach podjęcia tego rodzaju sztuki przez kobiety od końca lat 60. XX wieku do współczesności.

Reżyserki teatralne i feministyczna utopia sztuki **Ida Ślęzak, Uniwersytet Warszawski**

W moim referacie chciałabym przybliżyć działalność młodego pokolenia polskich reżyserek teatralnych: między innymi Małgorzaty Wdowik, Magdy Szpecht, Weroniki Szczawińskiej. W swojej pracy artystycznej stosują one alternatywne sposoby pracy nad spektaklami, rezygnując z hierarchii, a stawiając na wspólną pracę. Inne metody twórcze przekładają się także na kształt przedstawień teatralnych, kameralnych i szukających adekwatnego języka dla opowiedzenia o intymnych doświadczeniach. Reżyserki rezygnują z uniwersalizmu, interesuje je to, co nienormatywne, zepchnięte, niedostrzegane w głównym obiegu. Wychodzą z założenia, że potrzebny jest im teatr dający możliwość adekwatnego opowiadania świata w sposób, w jaki same go widzą: ważna jest więc kwestia umiejscowienia podmiotu, będącego uwarunkowanym przez okoliczności, w jakich został ukształtowany.

Pragną one tworzyć teatr kameralny, a nie oparty na wielkich, metafizycznych kategoriach. Kluczowe dla teatru jest poszukiwanie nowych form wyrazu i tworzenie wspólnoty, starają się więc znaleźć własną drogę realizacji tych ideałów, przekraczając to, co wpojono im w akademii. Ich opowieści o poszukiwaniu własnej twórczej podmiotowości są także opowieściami o przewyżnianiu wpojonego im paternalistycznego sposobu traktowania innych uczestników procesu twórczego, w myśl wyobrażenia o reżyserze-demiurgu narzucającego wszystkim swoich przekonania artystycznych.

W moim wystąpieniu chciałabym przybliżyć strategie i sposoby pracy tych artystek. Opowiedzieć o tym, w jaki sposób tworzą swoje przedstawienia, jaki mają stosunek do innych osób uczestniczących w procesie. Istotny jest w tym kontekście kontekst niechęci instytucji – w jaki sposób pracować kolektywnie w ramach hierarchicznie zarządzanych teatrów? Jaki jest obszar swobody, a czym trzeba się mierzyć i jakie korzyści może przynieść ten opór? Ponadto, pragnę przyjrzeć się temu, jakie tematy są w teatrze najważniejsze dla tych reżyserek i postarać się odpowiedzieć na pytanie w jaki sposób ich metody pracy wiążą się z kształtem tworzonych przez nie spektakli. Wierzę, że zjawiska przez nie inicjowane są przyszłością teatru, jeśli ma on nadal być miejscem, w którym próbuje się adekwatnie uchwycić sposób, w jaki podmiot przeżywa swoje bycie-w-świecie.

Tkanina artystyczna jako „narzędzie walki” kobiet **Regina Kulig-Posłuszny, Uniwersytet Wrocławski**

Tematem przygotowanego wystąpienia jest zjawisko tzw. tkaniny zaangażowanej, jednego z nurtów sztuki współczesnej czerpiącego z bogatej tradycji tkaniny artystycznej i technik tkackich, tworzonych głównie przez kobiety. Tkanina zaangażowana nabrała cech krytycznych i stanowi świadectwo stosunku artystek do niewygodnych, często pomijanych tematów. Tego rodzaju forma sztuki przybiera formę społeczno-politycznego protestu przeciwko rzeczywistości, która nas otacza, staje się medium używanym przez artystki do renegotjowania zmian w rzeczywistości społeczno-politycznej. Sztuka w tym przypadku przestaje być niewidoczna i w sposób symboliczny otrzymuje rasę, płeć, klasę czy orientację seksualną.

W trakcie prezentacji przedstawione zostaną sylwetki polskich artystek, które poprzez techniki tkackie, takie jak szydełkowanie i haft wyrażają swoje poglądy i refleksje. Jedną z nich jest Agata Oleksiak, znana jako Olek, artystka, która jest częścią wywodzącego się ze Stanów Zjednoczonych ruchu „yarnbombing’u”. Olek, mając silną potrzebę tworzenia, sięgnęła po szydełko, które wydało jej się najprostszym do tego narzędziem. Z kolei krakowska artystka Monika Drożyńska posługuje się techniką płaskiego haftu do przepisywania cytatów, fragmentów wypowiedzi, a także napisów pojawiających się na murach. Poprzez odtwarzanie kolokwialnej, ulicznej treści na w formie delikatnego haftu, zyskuje ona nowy, estetyczny wyraz. Tak zwane robótki ręczne, zwykle przypisywane kobietom, łączy z treściami zaangażowanymi społecznie.

Referat wyłożony

Kobiety na Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie **Magdalena Mach, Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie**

14 grudnia 1818 roku, kobiety otrzymały możliwość studiowania na Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Od stu lat mogą się kształcić i rozwijać swoje talenty, na równi z mężczyznami. Mimo upływu kilku pokoleń i ciągłego wzrostu liczby studentek na wydziałach artystycznych w Akademiach Sztuk Pięknych w całym kraju ich liczebność nie przekłada się na ich reprezentację w kadrze dydaktyczno-naukowej, co pokazały badania Fundacji Katarzyny Kozyry i raport pod znaczącym tytułem „Marne szanse na awanse”.

Aktualne dane z lat 2015-2017 pokazują wysoką liczebność kobiet wśród studiujących na różnych wydziałach i kierunkach ASP. Wśród pedagogów natomiast większość stanowią mężczyźni, zwłaszcza z tytułem profesora zwyczajnego. Nasuwają się oczywiste pytania: dlaczego mimo równego dostępu do wyższej edukacji artystycznej kobiety na wyższych szczeblach kariery naukowej/artystycznej są niedoreprezentowane? Czy w przeszłości kształciła się zbyt mała liczba kobiet, żeby móc aktualnie piastować samodzielne stanowiska naukowe? Co się stało z tymi kobietami „po drodze” do osiągnięcia samodzielności naukowej? Dlaczego rektorami i dziekanami są prawie sami mężczyźni?

Pytania tego typu można mnożyć w nieskończoność, ale stawianie ich jest konieczne. Analizy i wizualizacje danych mogą się przyczynić do odpowiedzi na niektóre z nich. Unaocznianie zjawisk może prowadzić do pochylenia się nad problemem, a w konsekwencji próbą jego rozwiązania.

Mężczyźni na rzecz równości

Urszula Kluczyńska, Katarzyna Suwada

k.suwada@umk.pl

Pragniemy zaproponować sesję tematyczną, która umożliwiłaby podjęcie próby odpowiedzi na pytanie w jaki sposób mężczyźni mogą i wspierają prawa kobiet w różnych sferach życia, zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Interesuje nas sfera makro i mikro; wymiar ekonomiczny, polityczny, społeczny, kulturowy i religijny. Chcemy przyjrzeć się historycznym i współczesnym biografiom mężczyzn działających na rzecz zmiany i praw kobiet, a także przemianom modeli męskości z szeregiem zależności i złożoności oraz wpływowi tych zmian na równość genderową.

Celem grupy tematycznej jest namysł nad zmianami w obrębie męskości, które wspierały i wspierają równość genderową. Wychodzimy z przekonania o ogromnym zróżnicowaniu mężczyzn i modeli męskości, w których relacyjność nie musi ograniczać się do porządku hierarchicznego opartego na władzy, ale gdzie również jest miejsce na pozytywne emocje, odrzucenie dominacji oraz rozumienie zależności i odpowiedzialności w układzie horyzontalny. Dostrzeżenie takich elementów jest w naszym przekonaniu istotne w analizie relacji nie tylko w obrębie męskości, ale również pomiędzy męskością a kobiecością.

Choć to mężczyźni i przemiany w obrębie męskości stanowią tutaj główną oś analiz, jesteśmy dalekie od androcentrycznej perspektywy. Wychodzimy z założenia, że różnorodność nie musi implikować nierówności. Chcemy przyjrzeć się tym mechanizmom, które tę nierówność wytwarzają, jednak przede wszystkim tym działaniom i przemianom, które mają charakter prorównościowy. Do zgłaszania zapraszamy wszystkich, którzy chcą poddać analizie takie przykłady badań, działań i refleksji teoretycznych w swoich referatach.

Sesja 1: Mężczyźni na rzecz równości I: rys historyczny

Mężczyźni wpierający emancypację Polek

Maciej Duda, Akademia Jakuba z Paradyża

W ramach konferencyjnego wystąpienia i dyskusji chciałbym zaprezentować wyniki badań ujęte w tomie Emancypanci i emancypatorzy. Mężczyźni wspierający emancypację Polek w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku.

Interesuje mnie odpowiedź na pytania o to, co skłaniało mężczyzn do wsparcia krytykowanej społecznie idei równości płci oraz to, w jaki sposób argumentowali oni na korzyść ekonomicznych, społecznych i cywilnych praw Polek uznawanych jako współobywatelki projektowanego państwa. Rysopis emancypantów i emancypatorów obejmie opis pochodzenia, wykształcenia, pełnionych przez nich funkcji zawodowych i publicznych a także role jakie pełnili w życiu prywatnym. Dzięki temu odkryć można rozbieżności między deklaracjami a praktyką codzienną. Prócz tego interesuje mnie rozpiętość projektów przedstawianych przez mężczyzn poddanych badaniom, miejsce ich myśli między utopią i realnością. Istotna jest także próba historycznej oceny działań emancypatorów, rachunek zysków i strat jakie ponosili, opowiadając się za realnymi, bądź utopijnymi projektami kobiecej emancypacji ujmowanej w kontekście narodowym, politycznym, klasowym czy kulturowym.

Kobiety w twórczości Tadeusza Boya-Żeleńskiego

Agnieszka Pomianowska, Polskie Towarzystwo Terapii Poznawczo-Behawioralne

Tadeusz Boy-Żeleński to prawdziwy człowiek renesansu - lekarz, tłumacz, pisarz, działacz społeczny. Znany jest ze swoich działań na rzecz kobiet, poglądów równościowych oraz propagowania edukacji seksualnej. W dzisiejszych czasach powiedzielibyśmy o nim „feminista”. W swoim wystąpieniu chciałabym się skupić nie na tekstach Boya ściśle dotyczących walki o równouprawnienie („Pieśń kobiet”), ale na literackim sposobie w jaki obrazował kobiety w swoich opowiadaniach, felietonach i artykułach - te mu znane, podziwiane i adorowane. Szczególną uwagę chciałabym poświęcić Dagny Juel Przybyszewskiej, która poza tym, że była

żoną sławnego Przybyszewskiego, była zwłaszcza pisarką, pianistką, tłumaczką, matką i muzą wielu artystów początku XX wieku. Kolejną postacią, której chciałabym poświęcić miejsce jest Zofia Pareńska - wieloletnia żona Żeleńskiego, z którą tworzył związek partnerski i... bardzo swobodny. Oboje traktowali się po partnersku, jako najlepsi przyjaciele, i po przyjacielsku pozwalali sobie na romanse na boku.

Moim celem jest dokonanie swoistej analizy literackiej opisów ważnych dla Boga kobiet z jego myślą feministyczną, jednocześnie ukazując jak na każdym polu przyczynił się do myślenia równościowego.

„Zasada „perfekcyjnej równości” u J. S. Milla – alternatywa do nierówności kobiet i mężczyzn” Elżbieta Filipow, Uniwersytet Warszawski

W epoce Wiktoriańskiej istniała asymetria pomiędzy społecznym statusem kobiet i mężczyzn. Normy i wartości przyczyniały się do ograniczenia aktywności kobiet poza sferą prywatną i były wielką przeszkodą w tworzeniu równych szans w sferze edukacji i rynku pracy. Kobiety były praktycznie wykluczone ze sfery publicznej i nie miały prawa głosu w wyborach. Nierówności były również związane ze szkodliwymi koncepcjami naukowymi opartymi na przesądach, m.in.: niższości intelektualnej kobiet względem mężczyzn, a także biologicznego zdeterminowania charakteru i roli kobiet i mężczyzn.

J. S. Mill w *Poddaństwie kobiet* (1869 rok) na podstawie wnikliwej obserwacji rzeczywistości dosadnie opisuje sytuację, w jakiej znajduje się kobieta w relacji małżeńskiej. W rozdziale czwartym tej pracy proponuje wizję alternatywną, opartą na postulat „perfekcyjnej równości” płci, lecz zharmonizowaną z jego wcześniejszymi założeniami etycznymi i politycznymi. W końcu jaki sens miałyby najważniejsze zasady utilitaryzmu, gdyby możliwości osiągnięcia szczęścia była pozbawiona połowa ludzkości?

Reakcja na *Poddaństwo kobiet* w kręgach naukowych nie pozostawiała na nim suchej nitki. Została uznana za najgorszą pracę wydaną przez Milla i skrytykowana w prasie, gdzie pojawiły się jego karykatury w otoczeniu kobiet. Jego alternatywna wizja relacji małżeńskiej była czymś, co nie istnieje i według jego krytyków nie jest w ogóle możliwe do zrealizowania. Zakładam, że Mill przedstawiając swój ideał był utopistą. Cytując Jerzego Szackiego w *Spotkaniach z utopią*: „istnieje zawsze głęboki rozdźwięk między utopią a rzeczywistością. Utopista nie godzi się na świat zastany, nie zadowala się aktualnie istniejącymi możliwościami (...) Właśnie akt owej niezgody powołuje do życia utopię. Rodzi się ona wtedy, gdy w świadomości ludzkiej zjawia się rozdarcie między światem, który jest, a światem, który jest do pomyślenia”.

Moim celem jest zaprezentowanie interpretacji antropologicznych założeń etyki Milla skontrastowanej z wiktoriańską rzeczywistością moralną. Moja interpretacja zakłada, że można pogodzić perfekcjonistyczne aspekty jego etyki z egalitarnymi aspektami jego liberalizmu.

Hipoteza, którą zamierzam uzasadnić w moim wystąpieniu brzmi następująco: Millowski postulat „perfekcyjnej równości” możemy odnaleźć w jego egalitaryzmie i jego krytyce wiktoriańskiej relacji małżeńskiej (zarówno w jej rzeczywistej wersji tak jak i w jej ideale). Dodatkowo, Millowska normatywna koncepcja relacji małżeńskiej ujawnia egalitaryzm. Z czasem, stopniowo ta normatywna, utopijna koncepcja mogła częściowo zostać zrealizowana dzięki zmianom w sferze polityki, edukacji i rynku pracy, które przybliżyły się do zasady równych szans kobiet i mężczyzn.

Aby dowieść słuszności moich założeń: 1) Zarysuję antropologiczne założenia etyki Milla 2) Zanalizuję podstawowe egalitarne konsekwencje tych założeń 3) Opiszę wiktoriańską relację małżeńską jako skontrastowaną z jego egalitaryzmem 4) Przedstawię Millowską normatywną koncepcję relacji małżeńskiej jako sfery egalitaryzmu będącej egzemplifikacją praktycznego zastosowania zasady „perfekcyjnej równości” 5) Zaprezentuję najważniejsze zmiany w historii Anglii, które stopniowo, częściowo zbliżyły się do wyobrażeń Milla o lepszym, szczęśliwym społeczeństwie realizującym postulat równych szans obu płci w sferze politycznej, edukacji i pracy zarobkowej (do 1918 roku).

Działalność Franciszka Sługockiego (1885-1964) na rzecz rozwoju kobiecego rzemiosła jubilerskiego w międzywojennej Łodzi

Agata Lipczik, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

W latach 30. XX wieku oraz częściej zachęcano polskie kobiety do podejmowania pracy w zawodach rękodzielniczych, m. in. w jubilerstwie. Po wprowadzeniu nowych przepisów prawa przemysłowego rozpoczęcie własnej działalności wymagało przedstawienia dowodu uzdolnienia zawodowego. Rzemieślnik musiał więc posiadać tytuł mistrza cechowego lub świadectwo ukończenia jednej ze szkół technicznych lub artystycznych. W przypadku rzemiosła jubilerskiego w rozporządzeniu wymieniano łódzką Szkołę Przemysłową Żeńską, która jako jedyna w kraju, oferowała czteroletni kurs przygotowujący do pracy w zawodzie. Wydział Złotniczy działający w Szkole powstał w 1927 roku z inicjatywy Franciszka Sługockiego – wybitnego polskiego rzeźbiarza i jubilera, wykształconego w Genewie i Paryżu.

Dyplom łódzkiej placówki otwierał dla kobiet drogę do zawodu zdominowanego wcześniej przez mężczyzn. Mimo tego, że kobiety-jubilerki odnosiły sukcesy (biżuteria wykonana przez uczennice Szkoły została zaprezentowana m. in. na Międzynarodowej Wystawie Rzemiosł w Berlinie w 1938 roku), ich obecność w branży budziła jeszcze niekiedy sprzeciw kolegów po fachu. W okresie międzywojennym do Cechu Jubilerów, Graverów i Zegarmistrzów w Łodzi należały co najmniej dwie kobiety: Lidia Szyndlauer i Romana Fambelli, które były jednocześnie członkami zarządu organizacji. W roku 1938, ówczesny Starszy Cechu Jan Chmiel, uznając, iż w zarządzie powinni zasiadać wyłącznie mężczyźni, zagroził, iż złoży urząd, jeśli Szyndlauer i Fambelli nie zrezygnują z pełnionych funkcji. W odpowiedzi na wniosek, wypowiedział się Franciszek Sługocki. Jak zapisano w protokole zebrania: „(...) p. Sługocki dowodzi, że na całym cywilizowanym świecie kobiety są równouprawnione i zajmują wysokie stanowiska tak rządowe, jak i społeczne i nie widzi, abyśmy w Cechu powracali do średniowiecza”. Dzięki inicjatywie Sługockiego członkowie Cechu zadecydowali w głosowaniu, że „kobiety członkinie Cechu mogą być wybrane przez Walne Zebranie do Zarządu” oraz wybrali nowego Starszego Cechu.

Franciszek Sługocki niewątpliwie był jednym z niewielu mężczyzn-rzemieślników, którzy w okresie międzywojennym dbali o rozwój polskiego rzemiosła jubilerskiego poprzez „udostępnienie go” kobietom. Nie tylko uczył je zawodu, ale także zatrudniał później w swoim warsztacie.

Sesja 2: Mężczyźni na rzecz równości II: formy męskiego zaangażowania

Emancypacyjny wymiar ojcostwa. Wspólna opieka nad dziećmi jako wsparcie dla idei feministycznych Aleksandra Derra, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Feminizm jako wpływowa zmiana teoretyczna zachodniego myślenia oraz ruch społeczno-polityczny, bezpośrednio i pośrednio zmienił rozumienie męskości, a tym samym wpłynął na przekształcenie ojcostwa. Przyjmując założenie, że męskość, kobiecość, ojcostwo i macierzyństwo jako praktyki kulturowe zostały skonstruowane za pomocą określonych światopoglądów, zasobów materialnych i działań, możemy sprobować zmateryalizować współczesne formy rodzicielstwa, starając się dookreślić takie ujęcia ojcostwa, które wspierają idee emancypacji kobiet.

W referacie przedstawiam modele ojcostwa umożliwiające taką jego realizację, która wzmacnia emancypacyjne działania feminizmu. Jeden z nich wywodzi się z biologicznego modelu ewolucyjnego „kooperacyjnego wychowywania potomstwa” (Sarah Hrdy); drugi opiera na ideach opieki wywodzących się z feminizmu maternalnego i etyki troski (Sara Ruddick, Nancy Hartsock). Pokazuję jako mogą się one wzajemnie wzmacniać i uzupełniać. Zwracam uwagę na złożoność fenomenu ojcostwa, jego historyczną zmienność oraz powiązania z pojęciem męskości pewnego czasu, formą rodziny, różnicami klasowymi, wzorcami dominującymi w sferze publicznej i środkach masowego przekazu. Przekonuję, że „anty-feministyczny” wzorzec ojcostwa oparty na idei nieobecnego pracującego ojca utrzymującego rodzinę jest jedynie jednym z wielu możliwych w ludzkiej kulturze, utrzymującym się w głównej mierze ze względu na swoją przydatność dla określonej formy kapitalizmu. Nie jest zatem modelem koniecznym, ale przygodnym, choć do jego rozmontowania nie wystarczy realizacja postulatów feminizmu, ale zdekonstruowanie całego systemu polityczno-ekonomicznego.

„Tu jest Polska”

Anna Lipowska-Teutsch, Towarzystwo Interwencji Kryzysowej

Czy mężczyzna – Polak to istota poddana szczególnym zabiegom kształtującym jego społeczno-kulturową tożsamość płci?

Co mówi o tym profesor Maria Janion?

Jakie znaczenie ma miejsce w którym Polak żyje – na wschód od Zachodu i na zachód od Wschodu?

Jak może stawić czoła podsycaniu nienawiści i strachu wobec migrantów i uchodźców poprzez zachęcanie go do podjęcia roli rycerza, obrońcy sióstr, żon, córek i matek przed zniewoleniem i gwałtem?

Co może zrobić by obronić się przed prześladowaniami, gdy nie zrealizuje scenariusza roli prawdziwego Polaka-patrioty? Heteroseksualnego – katolika?

Co robi?

Tożsamość męska w przestrzeni domu. Refleksja z badań nad zamieszkiwaniem

Jolanta Klimczak, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Socjologia badając związek między domem, udomowieniem, mieszkaniem i zamieszkiwaniem a płcią, na pierwszy plan wysuwa kobietę i rodzinę, co z jednej strony wynika z kulturowego wzoru domu jako przestrzeni kobiecej, a co z drugiej strony, ma związek z współwystępowaniem dyskursu domowego z rodzinnym. Dom jako kobiece miejsce znajduje uzasadnienie w przekonaniu, (Domosh i Seager 2001: 2), że „tożsamość kobiet i interesy kobiet wiążą się z domem jako ideą i domem jako takim”. A towarzyszy temu naturalizacja pracy kobiet w gospodarstwie domowym, gdzie sprawując opiekę jako matki i żony, charakteryzowane są jako „anioły” (McDowell 1999). I gdzie w stosunku do męża jako żywiciela rodziny, pozycjonowane są jako „gospodynie” (Chapman 2004). Tym samym, jak zauważa McDowell, „sama definicja męskości w przemysłowych hegemonicznych kapitalistycznych społeczeństwach wiąże się z udziałem w rynku pracy” (McDowell 2005:19). I z tych powodów męskość w przestrzeni domu jest rzadziej poddawana refleksji naukowej. Te z badań które rozpatrują kwestie domu i męskości ukierunkowane są na analizę trzech subkategorii mężczyzn i w związku z tym trzech typów relacji męskość-dom: pierwszy nurt koncentruje się na doświadczeniu udomowienia mężczyzny heteroseksualnego, drugi nurt koncentruje się na życiu kawalerów/singli, trzeci nurt interesuje się gejami i ich domami (Gorman-Marey 2011). Wszystkie one konceptualizują męskość jako konstrukt płynny i zmienny, re/definiowany w odniesieniu do kobiecości i innych kategorii społecznych (orientacji seksualnej, klasy, rasy). Zwracają uwagę na stosunki władzy i hierarchie między ludźmi (w tym mężczyznami i kobietami). Egzemplifikują brak uniwersalnej męskości i wskazują na „wachlarz męskich tożsamości, które są hierarchicznie zorganizowane wokół hegemonicznego rozumienia” (van Hoven & Horschelmann 2005, s. 8). Hegemoniczna męskość jest idealnym typem tożsamości mężczyzny, który legitymizuje patriarchalne stosunki między mężczyznami i kobietami oraz między hegemoniczną męskością a innymi męskociami. Jak jednak pokazują współczesne badania, (Gorman-Mayer 2011) dom generuje możliwości zakwestionowania tej tradycyjnej męskości. Wraz z ograniczeniem pracy zarobkowej mężczyźni włączają się w praktyki kulturowe związane z pracami domowymi i opieką nad dziećmi. Dom umożliwia ekspresję „nowych” wariantów męskiej tożsamości, ale równocześnie towarzyszy temu zmiana normatywnych wyobrażeń domu. Mężczyźni kwestionują tradycyjne postrzeganie podziałów ról domowych oraz zastosowanie artefaktów i przestrzeni (ibidem). Ich domy, tak jak ich tożsamości nie są stałe, ale wzajemnie się współtworzą i stanowią. Prace wykonywane w domu, związane z nimi codzienne praktyki i procedury, stanowią proces, w którym skumulowane zmiany znajdują odzwierciedlenie w tożsamości (ibidem). Nowe męskie tożsamości mogą zatem kwestionować normatywy dyskursu domu. W badaniach (własnych), które mają być podstawą wystąpienia chce prześledzić te możliwości oraz zrekonstruować tożsamości, na których są ufundowane.

Królestwo kobiecości a kohabitacja ciał i myślenie mackowate. Patriarchalne mechanizmy konstruujące nierówności płciowe oraz intelektualna strategia angażująca mężczyzn na rzecz ich destabilizacji
Michał Bomastyk, Uniwersytet Mikołaja Kopernika

W społeczeństwie zachodnioeuropejskim funkcjonują mechanizmy stabilizujące nierówności między kobietami i mężczyznami, dookreślające tych drugich jako grupę uprzywilejowaną; wskazywała na to m.in. Raewyn Connell pisząc o „patriarchalnej dywidendzie” (Connell 2013). Mechanizmy te konstruują kobiecość i męskość jako dwie odrębne kategorie, do których delegowane są osobne role płciowe i nakazy (oraz zakazy) dotyczące społecznej (re)prezentacji ciał w przestrzeni publicznej. Ponadto, wpływają one na kształt relacji między mężczyznami i kobietami, czyniąc je w punkcie wyjścia asymetrycznymi. Wynika to z tego, że męskie wartości i cele oraz praktyki dookreślane są jako racjonalne i indywidualne.

Simone de Beauvoir pisze wprost, że są to „męskie” mechanizmy, gdyż to mężczyźni skonstruowali immanentną przestrzeń „królestwa kobiecości”, w której usytuowali kobiety wraz z ich kobiecościami, aby je sobie podporządkować (De Beauvoir 2014) oraz kontrolować ich ciała. Ontologiczna przestrzeń królestwa kobiecości jest efektem funkcjonowania binarnego systemu płciowego, matrycy spójnych norm płciowych, instytucji heteroseksualnego pragnienia, dychotomii ciało-rozum, etc., wytwarzających i stabilizujących przestrzenie męskiej dominacji.

W referacie chcę podkreślić, że procesy dekonstruujące nierówności płciowe w społeczeństwie wymagają aktywności mężczyzn i zrzeczenia się przez nich tych przywilejów, które ograniczają kobiety i uniemożliwiają im konstruowanie własnej podmiotowości w sposób wolny i odpowiedzialny (także publicznie). Intelektualna strategia prezentowana przeze mnie, na którą składają się m.in. polityka solidarna, zasada kohabitacja ciał i myślenie mackowate (ang. tentacular thinking) (Haraway 2016), opiera się na kolektywnym działaniu kobiet i mężczyzn w społeczeństwie, podkreślaniu wzajemnej zależności wszystkich ciał oraz uwzględnianiu interesów i potrzeb wszystkich osób. Podejście to, choć bardzo utopijne, sprzyja tworzeniu inkluzywnego społeczeństwa.

Wyłożony referat

Wspieranie kobiet w sferze prywatnej poprzez zaangażowane ojców na podstawie urlopów ojcowskich **Urszula Abramowicz, Uniwersytet w Białymstoku**

Współczesną próbą wspierania kobiet w przestrzeni prywatnej są urlopy ojcowskie, które weszły w życie w styczniu 2010 roku i umożliwiły mężczyznom zaangażowanie się w opiekę nad małymi dziećmi.

W swoim referacie przyjrę się sytuacji, w której mężczyzna korzysta z urlopu ojcowskiego, w ten sposób wspiera kobietę w obszarze życia prywatnego, a poprzez taki rodzaj wsparcia kobieta ma możliwość zaangażowania się w przestrzeń publiczną.

W pierwszej części referatu opartego na przeglądzie literatury przedmiotu postaram się odnaleźć źródła zaangażowanego ojcostwa w opiekę nad małymi dziećmi. Postaram się odpowiedzieć na pytanie co wpłynęło na zmianę postaw mężczyzn w kwestii wspierania kobiet w przestrzeni prywatnej?

Następnie drugą część poświęcę przedstawieniu badań własnych oraz przeanalizuję zastane dane statystyczne i wyniki badań związanych z urloпами ojcowskimi. Interesuje mnie jaki wpływ ma zaangażowane ojcostwo na formowanie się wymiaru społecznego w kwestii wspierania kobiet na płaszczyźnie życia prywatnego? Przedstawię w jaki sposób zaangażowane ojcostwo w opiekę nad małoletnimi dziećmi wpływa na różnicowanie się ponowoczesnej formy wspierania kobiet w przestrzeni mikro.

„Mniejszość w mniejszości” – kobiety a dyskryminacja wielokrotna

Dorota Majka-Rostek

dorota.majka-rostek@uwr.edu.pl

Kobiety w socjologicznym, nie arytmetycznym ujęciu, ze względu na swoje usytuowanie społeczne, ujmowane są jako mniejszość społeczna. W tej zbiorowości mniejszościowej dostrzec można kolejne kategorie, relatywnie bardziej niż inne marginalizowane. W ramach proponowanej sesji chcemy przyjrzeć się specyfice funkcjonowania społecznych osób należących do takich kategorii jak m.in.: kobiety nieheteroseksualne, kobiety niepełnosprawne, kobiety starsze czy kobiety należące do mniejszości etnicznych. Są one narażone na dyskryminację wielokrotną – wynikającą z płci oraz innego atrybutu mniejszościowego. Intersekcjonalne powiązania pomiędzy płcią kulturową, klasą, etnicznością, sprawnością, orientacją seksualną itd. chcemy ująć w kontekście możliwości skorzystania z szans wynikających ze współczesnych procesów demokratyzacji i emancypacji. Istotnym pytaniem jest to, na ile te możliwości ograniczone są do kobiet z kategorii dominującej – wykształconych, dobrze sytuowanych, heteroseksualnych mieszkanek dużych miast, na ile zaś korzystają z nich kobiety z kategorii marginalizowanych. Chcemy dowiedzieć się czy i na ile zjawisko sumujących się wykluczeń ma odzwierciedlenie we współczesnych badaniach naukowych, w politykach równościowych czy w działaniach organizacji na rzecz równouprawnienia.

Dyskryminacja wielokrotna – wprowadzenie

Dorota Majka-Rostek, Uniwersytet Wrocławski

Wystąpienie ma charakter wprowadzający do problematyki sesji. Prezentuje definicje i typologie dyskryminacji wielokrotnej – sumowanej i intersekcjonalnej. Wskazuje na jej przyczyny, konsekwencje i sposoby przeciwdziałania. Sygnalizuje obszary możliwych metod i przedsięwzięć badawczych, przedstawia przykłady nielicznych polskich publikacji związanych z dyskryminacją wielokrotną kobiet.

Sprekaryzowana kobiecość. Dyskryminacja wielokrotna młodych kobiet na rynku pracy

Agata Krasowska, Aleksandra Drabina-Różewicz, Uniwersytet Wrocławski

Wystąpienie będzie próbą refleksji nad wpływem procesów prekaryzacji na sytuację młodych kobiet wchodzących na rynek pracy w Polsce. Płeć wciąż podnosi wiele dylematów w kwestii partycypacji na rynku zatrudnienia. Są one związane z oddziaływaniem procesów związanych z zakorzenianiem się elastyczności, zwiększaniem liczby godzin pracy i działaniem mechanizmów regulujących rynek pracy, które prowadzą do deficytów stabilności, odbierają bezpieczeństwo zatrudnienia, stałych zarobków i zmuszają, zwłaszcza młodych pracowników do życia w permanentnej niepewności. Kobiety w obliczu tego zjawiska dotyka wykluczenie i dyskryminacja nie tylko ze względu na specyfikę podziału płci w pracy, ale także w ramach: umiejscowienia w strukturze zatrudnienia pracy reprodukcyjnej i produkcyjnej, zablokowania możliwości przechodzenia do fazy dorosłości, zepchnięcia młodych pracowników do sprekaryzowanego segmentu rynku i również innych aspektów związanych z przemocą symboliczną i ekonomiczną.

W obliczu prekaryzacji mamy do czynienia jednocześnie ze znacznym wzrostem ryzyka i niepewności oraz trudnościami na etapie rozwoju, utrzymania i definiowania rodziny, co szczególnie dotkliwie odczuwają młode kobiety. Jest to widoczne przede wszystkim w konflikcie ról osobistych i zawodowych, którego kobiety doświadczają szczególnie dojmująco. Niestabilność pozycji społecznej kobiet i niejasne perspektywy zmian sytuacji na rynku pracy powodują nie tylko niepewność, ale także zagubienie oraz w szczególności sposób blokują kobiece wybory i decyzje, wpływając na podejmowane strategie życiowe. Nasze refleksje zaprezentujemy posługując się wynikami badań realizowanych w ramach projektu PREWORK finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, pt. „Młodzi pracownicy prekaryjni w Polsce i Niemczech: socjologiczne studium porównawcze warunków pracy i życia, świadomości społecznej i aktywności obywatelskiej”. Wnioski opracowane będą na podstawie siedemdziesięciu biograficznych wywiadów narracyjnych. Postaramy się odczytać wymiary prekaryzacji kobiecości i dyskryminacji kobiet na rynku pracy poprzez prześledzenie

biografii badanych, spoglądając na nie całościowo oraz poszukując trajektorii i momentów przełomowych w życiu narratorów.

Wielowymiarowe wykluczenie klientek pomocy społecznej w Polsce Magdalena Pokrzywa, Uniwersytet Rzeszowski

Celem wystąpienia jest przedstawienie sytuacji klientek pomocy społecznej, które doświadczają wielowymiarowego wykluczenia zarówno z rynku pracy, sfery ekonomicznej jak i dostępu do władzy. Wykluczenie społeczne tej kategorii wynika z ich płci, przynależności klasowej, doświadczania wielu problemów społecznych oraz panujących relacji wewnątrzrodzinnych. Szacuje się, że ponad 80% osób ubiegających się o wsparcie dla własnego gospodarstwa domowego z pomocy społecznej to kobiety (GUS 2013: 70). Zdaniem znacznej części pracownic i pracowników socjalnych można mówić o podwójnym uwikłaniu kobiet w system opresji ze względu na klasę i na płeć. Ta pierwsza może czynić biografie klientek podobną do biografii klientów, ta druga jest czynnikiem, te biografie różnicującym. Kobiecość bowiem często włącza w obręb kategorii świadczeniobiorstwa dodatkowo doświadczenie przemocy ekonomicznej i/lub fizycznej, alkoholizm małżonka, kolizję roli rodzicielskiej i zawodowej, samotne macierzyństwo, zależność ekonomiczną, dyskryminację w zatrudnieniu, feminizację starości. Taka sytuacja zdaniem niektórych pracownic/pracowników socjalnych wynika między innymi z faktu, że rodziny korzystające ze wsparcia to często rodziny z usztywnionymi rolami, w których płeć stanowi główne kryterium podziału zadań w rodzinie. Wsparcie z pomocy społecznej ma na ogół charakter grupowy (jest skierowany do całej rodziny) i pomijana jest w nim często kwestia płci. Jednak poruszanie zagadnień związanych z płcią kulturową (pieniądze, władza, opieka nad dziećmi, prace domowe, podział pracy) w sytuacji udzielania wsparcia wydaje się być kluczowe w niwelacji wykluczenia i efektywnego pomagania. Z punktu widzenia poprawy sytuacji kobiet jak i całych rodzin korzystających z pomocy społecznej istotny jest kobiecy empowerment.

Wystąpienie zostanie oparte na wynikach badań własnych, które miały charakter jakościowy i ilościowy. Badania zrealizowano z pracownicami i pracownikami socjalnymi, którzy na co dzień zawodowo udzielają wsparcia osobom i rodzinom doświadczającym wykluczenia społecznego. Badanie jakościowe zrealizowano za pomocą indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI) z 90 pracownicami/pracownikami socjalnymi z całej Polski, pracującymi w wielkich, dużych i małych miastach oraz na terenach wiejskich. Natomiast pomiar ilościowy zrealizowano za pomocą techniki CATI z 500 pracownicami/pracownikami socjalnymi z całej Polski.

Stara kobiecość? Tożsamości płciowe starszych kobiet w Polsce Paulina Świątek-Młynarska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Planowane wystąpienie stanowi podsumowanie projektu badawczego, którego głównym celem było odkrycie sposobów konstruowania własnej tożsamości płciowej przez starsze kobiety i starszych mężczyzn w Polsce, a następnie sporządzenie ich kompleksowej analizy. Inspirację dla sformułowania hipotezy i materiału porównawczy do analizy spodziewanych wyników stanowiła rekonstrukcja i analiza sposobu przedstawiania senierek i seniorów w takich tekstach kultury popularnej, jak seriale telewizyjne, dzięki czemu możliwe było skonfrontowanie rzeczywistych wzorów konstruowania własnej tożsamości płciowej w starszym wieku z modelami funkcjonującymi w świadomości zbiorowej i podtrzymywanymi przez środki masowego przekazu. Zasadniczym celem przeprowadzonych badań było wypełnienie owej luki i przedstawienie empirycznego (choć inspirowanego teorią społeczną) studium stanowiącego kompleksową analizę sposobów konstruowania własnej tożsamości płciowej przez seniorki i seniorów. Celem analitycznym było wskazanie, w jaki sposób i za pomocą jakich atrybutów starsze kobiety i starsi mężczyźni definiują własną kobiecość bądź męskość. Celami eksploracyjnymi były natomiast po pierwsze odkrycie, jakie czynniki warunkują sposób definiowania i przeżywania własnej płci w okresie starości, po drugie zaś uchwycenie dynamiki zmian indywidualnych tożsamości płciowych, dokonywanych pod wpływem doświadczenia procesu starzenia się. Cele te zostały osiągnięte dzięki przeprowadzeniu 60 wywiadów narracyjno-biograficznych z seniorkami i seniorami. Podstawowy problemem badawczy, jaki rozwiązać miały badania wyrażają trzy pytania: Czy istnieją dające się wyróżnić wzory przeżywania własnej kobiecości i męskości w starszym wieku, a jeśli tak, to

jakie? Czy zmieniają się one pod wpływem procesu starzenia się? Jeśli tak, to w jaki sposób i pod wpływem jakich czynników? Główna hipoteza badawcza, opierająca się na założeniu, że sposób definiowania własnej kobiecości i męskości zmienia się poważnie pod wpływem procesu starzenia się przewiduje, że czynniki decydujące o tym są zróżnicowane ze względu na płeć w taki sposób, że starsze kobiety dokonują redefinicji własnej kobiecości w oparciu o pełnione przez nie nowe role rodzinne i społeczne, podczas gdy mężczyźni utrzymują dotychczasową definicję własnej męskości. Taki zaś sposób (re)konstruowania własnej tożsamości płciowej jest zbliżony z analizowanymi przekazami kulturowymi.

Odpowiedź na postawione powyżej pytania badawcze była możliwa dzięki przeprowadzeniu wywiadów narracyjno-biograficznych z 60 osobami starszymi (odpowiednio po 30 kobiet i mężczyzn), mieszkającymi na terenie różnych miejscowości w ramach kontinuum miejsko-wiejskiego w województwie śląskim. Próba została podzielona ze względu na wiek na osoby w tzw. trzecim wieku (60-74 lata) oraz czwartym wieku (75 lat i więcej). Badania terenowe poprzedzone zostały analizą treści przekazów medialnych (seriali).

Przeprowadzone badania uzupełniają ważną lukę w badaniach nad tożsamością płciową oraz osobami starszymi. Pozwalają odpowiedzieć na pytanie, jaka jest dynamika przemian tożsamości płciowej w okresie starzenia się. Dostarczają ważnych perspektyw porównawczych: pozwalają porównać ze sobą kobiety i mężczyzn, a realne identyfikacje skonfrontować z przekazami kulturowymi. Projekt ma również ważny aspekt społeczny – jest istotny w kontekście dynamicznego starzenia się polskiego społeczeństwa, a także zagrożenia osób starszych wykluczeniem społecznym (którego szczególnie silnie doświadczają starsze kobiety).

Od Lesbijskiej Konspiracy do Lesbijskiej Inspiry. O tym jak lesbijki* starają się przebić szklany sufit Magdalena Wielgołaska, Stowarzyszenie Sistrum - Przestrzeń Kultury Lesbijskiej*

Projekt Lesbijka Inspira jest serią wywiadów z kobietami nieheteronormatywnymi ukazujących się co dwa tygodnie na portalu Feminoteki. To pierwsze tego typu badanie perspektywy lesbijskiej*, które ma charakter regularnych publikacji, wokół których toczy się dyskusja w środowisku LGBT+, feministycznym i nie tylko.

Postanowiły zabrać głos, opowiedzieć o swojej perspektywie, często o bardzo intymnych i trudnych doświadczeniach po to, żeby wyjść z podziemia. Nazwa projektu celowo przekształca słowo konspiracja w słowo inspiracja - postanowiłyśmy w końcu same zadbać o siebie i inne kobiety nieheteronormatywne. Spotykamy się z wieloma blokadami wynikającymi z utartych patriarchalnych schematów. Zarzuca nam się separatyzm. Tak, to jest czas naszego separatyzmu i konstituowania się środowiska lesbijskiego i lesbijskiej kultury*.

Przeprowadzając rozmowy szukamy odpowiedzi na pytania: jakie są polskie lesbijki*, jak myślą, jak czują, czego potrzebują, czy potrzebna nam jest lesbijska* kultura. Czy lesbijskie siostrzeństwo i kobieca solidarność to tylko utopia?

Przestrzeń Kultury Lesbijskiej*. Od O'LESS Festiwalu do Sistrum. Contra spem spero Damski Tandem Twórczy - Agnieszka Małgowska i Monika Rak, Stowarzyszenie Sistrum - Przestrzeń Kultury Lesbijskiej*

Chcemy przedstawić krótką osobistą artaktywistyczną lestorię ograniczoną dwoma projektami O'LESS Festiwalem(2012) - stowarzyszeniem Sistrum (2017), którym nadałyśmy ten sam podtytuł: Przestrzeni Kultury Lesbijskiej*, czyli hasło naszej idee fix. Działamy według zasady Contra spem spero, bo ucieleśnianie lesbijskiej* utopii, jaką jest stworzenie polskiego lesbijskiego środowiska skupionego wokół kultury. Próby trwają od lat, my jesteśmy jedynie kolejnym etapem. Sam proces charakteryzuje się zrywami i załamaniem. Nie ma ciągłości. Na przeszkodzie stają m.in. sprzeczne intencje: potrzeba zmian - inercja, wyczekiwanie mainstreamowej reprezentantki formatu Ellen de Generes - brak gotowości do autowania; także wdrukowane patriarchalne schematy (trudność budowania solidarnych relacji między kobietami, podwójne wykluczenie ze względu na płeć i orientację seksualną, oddawanie potencjału ruchom większym (LGBTQowski i feministyczny) nie skupionych na sprawach kobiet niehetero oraz teoria queer (akcentowanie ograniczoności słowa lesbijka*).

Przestrzeń Kultury Lesbijskiej* może nigdy nie przestanie być utopią, miejscem, którego nie ma, a do którego tęsknimy.

Referat wyłożony

Wizerunek kobiet nieheteronormatywnych w tygodniku opinii „Newsweek Polska” na przestrzeni lat istnienia czasopisma

Wiktoria Aleksandra Barańska

W tygodnikach opinii można bez większego problemu znaleźć artykuły na temat heteroseksualnych kobiet – nawet jeśli proporcja tych wzmianek w stosunku do treści dotyczących mężczyzn bywa rażąco niewielka. Można także od czasu do czasu znaleźć wzmianki dotyczące osób LGBT+ – bardzo często jednak dotyczą one wyłącznie gejów, marginalizując lesbijki, biseksualne i transpłciowe kobiety.

Referat stanowi podsumowanie analizy ilościowej i jakościowej trzydziestu czterech numerów tygodnika: tego, ile zostało napisane na temat nieheteronormatywnych kobiet, czy artykuły były w całości na ich temat (czy tylko o nich wzmiankowały), czy można mówić o kształtowaniu wizerunku konkretnych osób – czy tylko o powielaniu stereotypów?

Badanie jest próbą ustalenia, na jaką reprezentację medialną w Newsweeku mogły liczyć nieheteronormatywne kobiety szesnaście lat temu, krótko po powstaniu czasopisma, a jak kształtowany jest ich obraz współcześnie? Czy tygodnik był i jest zainteresowany przybliżeniem wizerunków konkretnych osób, czy tylko odwoływaniem się do bliżej niedookreślonego stereotypu? Czy przez te szesnaście lat coś się w tej kwestii zmieniło?

Nowe oblicza walki z patriachatem.

Feministyczne działania oczami młodego pokolenia

Karolina Szymura, Patrycja Mańka, Radosław Nawojski, Magdalena Pluta

kobiece.utopie.panelstudencki@gmail.com

Celem panelu jest stworzenie przestrzeni do dyskusji, wymiany myśli i dzielenia się doświadczeniami studentek i studentów zaangażowanych społecznie, naukowo czy badawczo w szeroko pojętą tematykę kobiecą. W obecnym kontekście społecznym i politycznym stajemy się świadkami wzmożonej działalności społecznej, tworzenia się nowych grup i ruchów społecznych, które gromadzą tysiące ludzi w ramach wspólnej walki na rzecz zmiany lub przeciwko zachodzącym zmianom. Na tym tle wyróżniają się szczególnie ruchy i grupy walczące o prawa kobiet. Młode pokolenie mocno angażuje się w tę walkę na różnych polach, wykorzystując do tego różne alternatywne narzędzia i formy działania.

Przykładem może być kontrowersyjna działalność selfie-feministek, której pomysłodawczynią była Audrey Wollen - działaczka społeczna z USA. Idea selfie-feminizmu jakkolwiek mocno krytykowana wciąż funkcjonuje w polskiej sieci, zapewniając sobie grono entuzjastów i entuzjastek. Mówiąc nowe narzędzia, mamy też na myśli wszelkie inne przejawy profeministycznej działalności w sieci i szeroko pojętych nowych mediach. W jaki sposób młodzi ludzie wykorzystują tego typu narzędzia? W jaki sposób włączają je w klasyczne kanały przekazu i walki? To tylko niektóre z pytań, na które chcemy odpowiedzieć podczas sesji.

Jako młodzi badacze i badaczki związani z feminizmem na co dzień, czujemy głęboką potrzebę porozmawiania z innymi młodymi ludźmi o tym temacie.

Akty obywatelskie i nieposłuszeństwo obywatelskie - przykład Czarnych Protestów

Radosław Nawojski, Magdalena Pluta, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Od 2016 roku możemy zaobserwować wzmożoną aktywność obywatelską kobiet w ramach walki o ich podmiotowość polityczną i seksualną. Sprzeciw wobec prób ograniczenia dotychczas obowiązujących praw regulowanych przez ustawę o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży miał bezprecedensowy charakter w najnowszej historii Polski. Po raz pierwszy w walkę o prawa kobiet zaangażowała się tak znaczna liczba osób. Według badań CBOS w 2016 roku poziom uczestnictwa w demonstracjach jako formie obywatelskiej partycypacji był najwyższy od 28 lat. Mówiąc o Czarnych Protestach, nie należy pomijać szeregu innych wydarzeń bazujących na potencjale mobilizacyjnym zgromadzonym w trakcie pierwszych działań ruchu. Ich obserwacja pozwala na dostrzeżenie nowych aktów i sposobów kobiecego zaangażowania obywatelskiego wychodzących poza ramy konwencjonalnych metod oporu społecznego. Akty solidarności płynące z całego świata, a także polityczny sukces, jaki osiągnął ruch, pobudziły niespotykane dotąd poczucie sprawstwa i gotowości do współdziałania. W jego wyniku wyłoniły się nowe formalne, a także nieformalne grupy na rzecz praw kobiet. Podejmowane przez nich działania charakteryzowały się refleksyjnością, o czym może świadczyć elastyczność w doborze form oporu odpowiadających na społeczno-polityczny kontekst. W swoim wystąpieniu skupimy się na ukazaniu metod oporu i nieposłuszeństwa obywatelskiego, które zaistniały wraz z próbami ograniczenia praw kobiet w Polsce od 2016 roku. Dane, jakimi posłużymy się, bazują na opracowanym przez nas kalendarium wydarzeń protestacyjnych wraz z próbą ich kategoryzacji.

Xeno-seksualność nadchodzi z przyszłości. Cyberdodatniość a #metoo

Gabriela Korwin-Piotrowska, Patrick Leftwich, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Punktem wyjścia do rozważań dotyczących cyber- i xeno- feministycznych utopii stanie się dla nas kontekst polskiego #metoo. Poprzez zaprzęgnięcie narzędzi pojęciowych wypracowanych m.in. przez Cybernetic Culture Research Unit (Cru), kolektyw Laboria Cuboniks czy teoretyczki takie jak Sadie Plant, Amy Ireland, Luciana Parisi czy Anna Greenspan staramy się rozszczelnić incydentalność, w której przynajmniej w ramach przekazów medialnych i prasowych, domknęto przewrotny potencjał akcji. Dostrzegając w #metoo wymiar działania systemowego, kierujemy naszą uwagę ku cybernetycznemu-technologicznemu warunkowaniu

otaczającej nas rzeczywistości. Poprzez model sprzeżenia zwrotnego eskalującego poza stan początkowy, wprowadzone zostaje inne pojęcie czasu, którego główne parametry wyznacza nierówna akumulacja i dystrybucja z przyszłości, co pozwala na zmianę perspektywy i praktyki względem wspomnianego wydarzenia oraz na otwarcie linii dojścia do nowego układu sił. Prezentacja stanowić będzie omówienie problematyki i formy manifestu „Xeno-seksualność nadchodzi z przyszłości” autorstwa kolektywu HOMAR (link: <https://psthmn-cnd.github.io/HOMAR/>). Jako reprezentanci kolektywu odtworzymy poszczególne płaszczyzny myślenia, po których poruszają się konstytutywne wątki tekstu. Zaczynając od abdukcyjnej produkcji wiedzy, przepracowania pojęć natury i tożsamości, zdekodowania procesów alienacji, atomizacji, fetyszyzmu towarowego, po próbę wyznaczenia nowej - obok rasy, klasy i gender - osi dla ciał, maszyn i sieci w nowych układach upodmiotowienia.

Językowe oblicze walki z patriachatem – o próbach zniwelowania niewidzialności językowej kobiet w polszczyźnie dokonywanych przez pokolenie Trzeciej Fali Feminizmu Anita Brzyszc, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Stery dążeń proróżnościowych w duchu feministycznym bezsprzecznie przejęli już przedstawicielki i przedstawiciele refleksji Trzeciej Fali Feminizmu, gdzie szczególny nacisk kładzie się na aspekt językowy egzystencji, zwłaszcza na kognitywne i aksjologiczne rozważania na temat roli języka. Mówiąc prościej, aktywiści w duchu przemian świadomościowych, którym założyły się kobiece dążenia emancypacyjne, pochylają się nad tym, jak bardzo język kształtuje naszą świadomość i percepcję świata. Pokolenie współczesnych „młodych dorosłych” to pokolenie pionierów w zakresie oddolnej – z perspektywy przeciętnego użytkownika języka – walki o zniwelowanie asymetrii płciowo-rodzajowej w polszczyźnie, którą cechuje androcentryzm i która wśród samych języków słowiańskich zajmuje dość niechlubne miejsce (tuż przed językiem rosyjskim, najbardziej seksistowskim słowotwórczo i gramatycznie) w kwestii dyskryminacji kobiet w języku. Młodzi aktywiści i aktywistki, oraz osoby sympatyzujące z ruchem LGBTQA próbują na szeroką skalę rozpropagować użycie feminatywów w powszechnym uzusie językowym. Czynią to przede wszystkim za pośrednictwem Internetu, który daje dużą swobodę w zakresie konstruowania wypowiedzi – zamieszczanie postów, wpisów na blogach, vlogów, czy komentarzy nie jest objęte żadną „językową cenzurą” (jak to się ma w polszczyźnie oficjalnej – języku mediów, prawa, polityki, nauki); zasady normy językowej czy przyzwyczajień językowych zdają się też być nieco luźniej traktowane i szerzej akceptowane przez uczestników i uczestniczki dyskursu czy odbiorców i odbiorczyń komunikatów wymienianych za pośrednictwem tego medium. Owo „przyzwyczajanie społeczeństwa do końcówek żeńskich” to nowa forma walki z patriachatem, która ma na celu zaprowadzenie zmian świadomościowych na tej podstawowej płaszczyźnie komunikacyjnej, którą jest język. Przenika ono powoli do dyskursu oficjalnego (głównie za pośrednictwem wspomnianych zwolenników feminizowania polszczyzny), gdzie traktowane jest na razie jako forma feministycznej fanaberii (choć psycholożka i socjolożka, niegdysiejsze „potwory” językowe już znalazły miejsce we współczesnych słownikach języka polskiego) i przyjmuje różnorodne formy kreatywności językowej – od zgodnych z morfologią języka, aż po te dość niefortunne z gramatycznego i brzmieniowego punktu widzenia. Referat ma na celu prześledzenie tego procesu i zaprezentowanie spektrum środków podejmowanych przez Polaków i Polki w celu zniwelowania dyskryminacji kobiet w ich języku ojczystym.

Genderowa perspektywa w pracy socjalnej Patrycja Mańka, Karolina Szymura, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Praca socjalna jako zawód jest zaangażowana w tworzenie równego i sprawiedliwego społeczeństwa łączy analizę kontekstów psychospołecznych, ekonomicznych i politycznych oraz metody skutecznych interwencji. Podejście genderowe w pracy socjalnej i wprowadzenie feministycznej perspektywy warunkuje skuteczność działań pomocowych w pracy socjalnej. Ważne jest zrozumienie idei równości związanych działaniami pomocowymi – chodzi o wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn, a nie zrównywanie ich potrzeb, celów i zadań. Świadomość płci i feministyczne podejście pozwala spojrzeć na kobiety nie tylko jako indywidualne jednostki, ale w odniesieniu do mężczyzn i sposobu w jaki relacje między płciami są zbudowane społecznie

i jak wpływają na sytuacje kobiet. W podejściu tym należy rozpoznać, w jaki sposób płęć kulturowa wpływa na zasoby materialne, szanse życiowe i doświadczenia kobiet i mężczyzn oraz przez ten pryzmat projektować działania pomocowe, które powinny zawierać elementy odrębnego wsparcia dla kobiet i mężczyzn. Pomijanie tej perspektywy wpływa na spadek jakości wsparcia i pomocy świadczonej przez profesjonalistów i profesjonalistki, a co za tym idzie, obniżenie skuteczności takich działań, ponieważ są nieadekwatne do potrzeb i oczekiwań osób objętych wsparciem. Perspektywa gender pozwala widzieć klientów i klientki pomocy społecznej nie w sposób uogólniający, ale dostrzegając kontekst społeczny, w którym żyją oraz uwarunkowania i zależności społeczne, kulturowe, ekonomiczne oraz psychologiczne, które wpływają na decyzje poszczególnych osób. Mimo że świadomość pracowników i pracowniczek socjalnych w Polsce na temat podejścia gender wzrasta i coraz więcej specjalistów/specjalistek dostrzega, że różnice płci to ważna kwestia w obszarze pracy socjalnej, to przekonanie to nie ma odbicia w praktyce, ponieważ brakuje programów skierowanych specjalnie dla kobiet i odpowiadających na ich szczególne potrzeby. W wystąpieniu przedstawimy konieczność wprowadzenia perspektywy genderowej oraz przedstawimy przykłady dobrych praktyk w obszarze feministycznej pracy socjalnej na przykładzie pracy socjalnej z kobietami bezdomnymi oraz kobietami przyjmującymi narkotyki.

Pamięć, niepamięć i gender – reprezentacje i ograniczenia pamięci kobiet i o kobietach

Aleksandra Herman

a.herman@isns.uw.edu.pl

Ostatnie 100 lat to czas bezprecedensowej, wielopłaszczyznowej emancypacji, gdy kobiety działały na rzecz równości z mężczyznami, stopniowo przełamując ich monopol w większości obszarów życia społecznego. Powodowane ideałami, osobistymi ambicjami bądź wyższą koniecznością, wchodziły w role dotychczas zarezerwowane dla mężczyzn, nieodwracalnie zmieniając kulturę.

Jednak mimo relatywnie licznej obecności kobiet-bohaterek, identyfikowanych z imienia i nazwiska, jak również masowego agency kobiet anonimowych, pamięć kulturowa (zbiorowa) i wiedza historyczna nadal kształtowane są w przeważającym stopniu z wykluczeniem kobiet i z zapomnieniem ich dokonań. Pokazuje to dysproporcja między ewidentną obecnością kobiet i kobiecych wspomnień w pamięci komunikacyjnej (w rodzinach, w transferze międzypokoleniowym) a ich drastycznym ograniczeniem w miarę jej instytucjonalizacji i upubliczniania. W procesach konstruowania pamięci kulturowej i wiedzy historycznej wciąż bowiem dominują XIX-wieczne wzorce, nakierowane na formowanie zmaskulinizowanej narodowej kultury pamięci. Jak dotąd niewiele jest badań, które koncentrują się na roli gender w pamięci kulturowej i w kulturze pamięci. A jednak ich wyniki dowodzą, że mechanizmy instytucjonalizacji pamięci polegają przede wszystkim na jej maskulinizacji, a nie tylko na upraszczaniu i mediacjach przez systemy symboliczne, czy na (bieżącej) politycznej instrumentalizacji. Można zatem mówić o swoistej wymuszonej transgendersyzacji pamięci, dokonującej się w procesie jej przekształceń, która jest warunkiem instytucjonalizacji, skutkującym publicznym zapomnieniem realnej roli i znaczenia kobiet. Ma to dalsze negatywne oddziaływanie kulturowe, społeczne i polityczne, ograniczające szanse osiągnięcia realnej równości gender.

W ramach tej interdyscyplinarnej sesji dokonany zostanie przegląd współcześnie prowadzonych badań, lokujących się na przecięciu perspektyw pamięci i gender. Drugim celem będzie zebranie doświadczeń teoretycznych i metodologicznych, które wesprą tworzenie warsztatu badawczego, który pozwoli przełamać stereotyp pamięci kobiet i pamięci o kobietach jako utopii. Równolegle zastanowimy się nad uwarunkowaniami i celowością konstruowania kultury pamięci kobiet.

Kobieta – Przestrzeń konfliktów i pole walk. Mechanizmy upolityczniania opowieści

Edyta Pietrzak, Politechnika Łódzka

W wystąpieniu zaprezentowane będzie teoretyczno-metodologiczne ujęcie przemocy wobec kobiet w sytuacjach konfliktów i wojen z punktu widzenia nauki o polityce i antropologii uwzględniające interseksyjny wymiar problemu. Odnosi się ono do badania tematów trudnych, jak konflikt i przemoc oraz wywołanych przez nie stereotypów, ocen i podziałów postrzeganych przez pryzmat ról społecznych przypisanych do płci. Ujęcie takie pozwala na odniesienie się do tematu mechanizmów upolityczniania kobiecych doświadczeń powstałych w wyniku konfliktów zbrojnych. Z jednej strony opiera się ono na wiedzy o obserwowalnych faktach i zjawiskach kulturowo-społeczno-politycznych, opisywanych w ramach women i war studies w postaci badań pamięci, a z drugiej strony na interpretacji funkcjonujących w sferze publicznej dyskursów.

Rola i znaczenie kobiet w historii Śląska Cieszyńskiego w XIX i XX w.

Władysława Magiera, Soroptymist International Klub w Cieszynie, Polskie Towarzystwo Historyczne, oddział w Cieszynie

W II połowie XIX i XX w. sytuacja kobiet na Śląsku Cieszyńskim różniła się od sytuacji kobiet na pozostałych ziemiach polskich. Zmiany gospodarcze na przełomie wieków spowodowały, że 20% kobiet pracowało tutaj zawodowo poza domem. Od mieszkanek zaborów różniły się także tym, że nie było wśród nich w ogóle analfabetek. Czytające kobiety miały możliwość uczestniczenia w życiu społecznym i kulturalnym. Kiedy więc w październiku 1918 powstała Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, pierwszy lokalny organ władzy po

I wojnie na ziemiach polskich, kobiety stanowiły tam 14,5%, zastosowano kwoty – na każdym 6 mężczyzn powołano jedną kobietę. Ten fakt wyprzedzał o dziesiątki lat nie tylko sytuację w Polsce, ale i w Europie.

Przykładne matki i żony zajmowały się różnymi dziedzinami – od polityki i działalności charytatywnej, po pracę zawodową i rzemiosło, pisały i tworzyły, kreowały nową rzeczywistość i wyprzedzały epokę. Podejmowały rewolucyjne wyzwania, miały odwagę zabierać głos, wszystkie tworzyły nowe wartości. Cechowała je odwaga i nowatorskie myślenie. Niestety ich biografie zachowały się najczęściej w rodzinnych zbiorach, tylko niektóre były powszechnie znane. W 2010 ukazała się pierwsza moja książka Cieszyński szlak kobiet i powstała uliczka cieszyńskich kobiet. Od tego też czasu temat kobiecych historii przedarł się do powszechnej świadomości. Wśród działających na ŚC kobiet były przyszłe senatorki i aktywne żony ministrów, ale też tłumaczki, pisarki, była pierwsza na Śląsku motocyklistka, pilotka, lekarka, ale były też kobiety, które nie wahały się przyznawać do rozwodów czy stosować antykoncepcję, a to wszystko na początku XX w. Prowadziły rodzinne firmy, nabywały nieruchomości na współwłasność z małżonkiem już w połowie XIX w., działały w organizacjach narodowych i charytatywnych, a w okresie II wojny na równi z mężczyznami walczyły z okupantem i ginęły. Kobięce doświadczenie rzuca ciekawe światło na naszą przeszłość i należy je poznać.

Śląsko-cieszyńskie ewangeliczki i niechciane dziedzictwo Grażyna Kubica-Heller, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Moje herstoryczne badania dotyczące luteranek ze Śląska Cieszyńskiego były trudne głównie z powodu skąpej ilości źródeł, a także z braku informacji o nich w opracowaniach historycznych i literaturze wspomieniowej pisanej prawie wyłącznie przez mężczyzn. W swoich poszukiwaniach natrafiłam na ważne postaci, jak bielskie diakonisy - pierwsze profesjonalne pielęgniarki na tym terenie, czy Edith Schmettan-Demel, autorka pierwszej (i właściwie jedynej) cieszyńskiej powieści - Die sieben Kinder des Pastors Kattenschlag (z 1931 roku). Są one zupełnie nieobecne w opracowaniach dziejów tego kraju, a także w badaniach dotyczących służby zdrowia, czy literaturoznawstwa. Zapominanie o nich, będące symptomem „zmaskulinizowanej narodowej kultury pamięci”, jest potrójne: są zapominane jako kobiety, jako nie-Polki i jako nie-katoliczki. W swoim wystąpieniu przyjrzę się mechanizmowi tego zapominania. Wymiar utopijności odnajduję we własnym projekcie badawczym, który nie godzi się z tymi mechanizmami i stara się przywrócić bohaterkom historyczną podmiotowość. Moje podejście jest możliwe, bo nie poddaje się historycznemu dyskursowi, ale korzysta z perspektywy antropologicznej i feministycznej.

„Odmowa spowodowała zajście”. Sprawa dyscyplinarna Rywki Profitkier i getto ławkowe Natalia Judzińska, Polska Akademia Nauk

Pod koniec 2017 roku poza 99. rocznicą przyznania kobietom praw wyborczych w Polsce miała miejsce jeszcze jedna, niezauważona rocznica – 80 lat od wprowadzenia segregacji etnicznej w uczelniach wyższych II Rzeczypospolitej. Getto ławkowe w latach 1936-1937 zostało wprowadzone we wszystkich uniwersytetach i w prawie wszystkich wyższych uczelniach polskich. Wprowadzenie rektorskiego zarządzenia o „porządku zajmowania miejsc” poprzedzone było długim procesem „negocjacji” między Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, władzami uniwersyteckimi, kołami i korporacjami akademickimi oraz studentami i studentkami niezrzeszonymi. „Negocjacje” te mające charakter zarówno oficjalny i nieoficjalny, przyjmowały kształt spontanicznych i oddolnych praktyk wykluczania, opartych na przemocy zarówno fizycznej, jak i symbolicznej.

W swoim wystąpieniu chciałabym się przyjrzeć jednemu przypadkowi rozprawy dyscyplinarnej wszczętej przeciwko studentce Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, która jeszcze przed wejściem w życie zarządzenia rektorskiego o „porządku zajmowania miejsc”, nie podporządkowała się zwyczajowej praktyce i usiadła w prawym skrzydle sali. W wyniku wszczętej przeciwko niej rozprawy dyscyplinarnej została pozbawiona praw studenckich na rok. Rywka Profitkier nie stała się jednak ikoną oporu przeciw gettu ławkowemu, nie została „Rosą Parks Europy Środkowo-Wschodniej”.

Referaty wyłożone:

Nowy Śpiewnik Patriotyczny jako próba zmiany języka

Julia Golachowska, Jagoda Kwiatkowska, Anna Shimomura, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie i Uniwersytet Warszawski

Nadanie praw wyborczych kobietom w Polsce zbiegło się z odzyskaniem przez Polki i Polaków niepodległości. Świętowanie odzyskania ojczyzny przyćmiło fakt, że Polska jako jedno z pierwszych państw na świecie uznała równość polityczną obywateli bez względu na płeć. Te dwa niewątpliwie ważne wydarzenia historyczne nie muszą ze sobą konkurować. Śpiewanie piosenek patriotycznych to jedna z najbardziej jednoznacznych i popularnych praktyk pamięci. Narodowych pieśni uczymy się od dziecka, a więc w momencie, w którym kształtują się nasze wyobrażenia o świecie. Nucimy je często zupełnie bezrefleksyjnie. Nauczeni ich tekstów we wczesnym dzieciństwie rzadko zastanawiamy się nad tym jakie znaczenie mają powtarzane przez nas słowa. Chwila namysłu pozwala zauważyć jak wiele w nich stereotypów dotyczących płci, ile fascynacji wojną i przemocą, a jak mało miejsca na żalobę, uczucia czy etos pracy.

Projekt proponuje napisanie (przepisanie) pieśni patriotycznych na nowo – tak, abyśmy mogli cieszyć się niepodległością i tradycją bez przymykania oka na tkwiącą w niej mizoginię, militarizm, klasowość i rasizm. Narracja niepodległościowa na ogół pomija rolę kobiet, jednocześnie kreując zmitologizowany obraz mężczyzny-żołnierza walczącego o swój kraj. Dynamika wielu tych piosenek opiera się na stereotypowych rolach.

„Jestem Polakiem i jestem z tego dumna”. Kobiecość i polskość w modzie patriotycznej

Julia Golachowska, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie

Referat omawia zjawisko mody patriotycznej jako nowej praktyki pamięci. Autorka analizuje modę patriotyczną w kontekście patriotyzmu ekonomicznego. Istotnym elementem artykułu jest również spojrzenie na wzorce płciowe wyłaniające się z analizy oferty sklepów z odzieżą patriotyczną.

Przez praktyki pamięci autorka rozumie nie tyle tradycyjne formy upamiętnień, ile rozmaite działania będące aktualizacją wartości dotyczących przeszłości lub też odniesieniem do historycznych wzorców (narodowych bohaterów). W tym pojęciu będą się zatem mieścić także codzienne gesty i decyzje – takie jak zjedzenie polskiego kebaba albo zakupy w sklepie z polskim kapitałem – o ile ich wykonawcy wpisują je w zakres postaw patriotycznych.

Moda patriotyczna, pośród rozmaitych praktyk pamięci zyskujących obecnie na popularności, wyróżnia się wyraźnie występującym kontekstem rynku oraz powiązaniem z małymi i średnimi przedsiębiorstwami. Za biało-czerwonymi koszulkami nie stoją państwowe instytucje, a niezależni producenci.

Autorka zarysowuje wizję kobiecości i miejsca kobiety w życiu politycznym i narodowym na podstawie oferty sklepów z modą patriotyczną. Interpretuje zarówno treści proponowane na koszulkach, jak i ich fasony. Tekst nie skupia się na analizie wyłącznie kobiecości, opisuje ją w relacji z wzorcami męskości wyłaniającymi się z kampanii patriotycznych marek, a także w kontekście zróżnicowania cenowego kolekcji dostępnych na rynku. Istotnym elementem referatu jest też analiza specyficznej formy tendencji „unisex” w modzie patriotycznej.

Polskie #metoo

Magdalena Grabowska, Marta Rawłuszko

magdagrabowska@yahoo.com, m.rawluszko@uw.edu.pl

Jedną z najważniejszych debat publicznych dotyczących praw kobiet, jakie w ostatnim czasie miały miejsce w Polsce, była odsłona międzynarodowej akcji #metoo. Kampania ukazywała problem powszechności przemocy seksualnej, której kobiety doświadczają ze strony mężczyzn. Wydaje się, że przebieg #metoo w Polsce można podzielić na trzy etapy. Pierwszy z nich to fala osobistych, spontanicznych wpisów w mediach społecznościowych, w których kobiety opisywały swoje doświadczenia związane z różnymi formami przemocy seksualnej, oznaczając je wspólnym hashtagem #metoo. Drugi etap to pojawienie się w mediach publicznych wypowiedzi, których autorki opisywały przemoc seksualną, jednocześnie wskazując z imienia i nazwiska sprawców przemocy. Głosy Anny Śmigulec, Justyny Samolińskiej oraz autorek tekstu „Papierowi feminiści”: Sary Czyż, Dominiki Dymińskiej, Patrycji Wieczorkiewicz, Agnieszki Ziółkowskiej i czterech anonimowych kobiet, zaznaczyły krytyczny punkt, spotykając się z gwałtowną reakcją elit symbolicznych, w tym również feministek. Jednym z elementów tej reakcji było dyscyplinowanie kobiet, podważanie ich podmiotowych decyzji oraz stawianie interesów sprawców w centrum debaty. W efekcie polskie #metoo zaczęło być nazywane „zatrzymaną rewolucją”: nie pojawiły się nowe wypowiedzi kobiet, nie ujawniono kolejnych sprawców przemocy. Dyskurs wokół #metoo, kluczowy dla dynamiki i przebiegu kampanii, znacząco przesunął się, stopniowo odchodząc od tematu przemocy seksualnej oraz doświadczeń kobiet. W debacie pojawiły się nowe figury i wątki, m.in. te związane z: domniemaniem niewinności, Polską jako „dzikim wschodem”, „linczem” nad sprawcami, kulturą prawa i kulturą gwałtu, „nowym purytanizmem” czy wreszcie „zmianą warty” w polskich feminizmie.

Stojąc na stanowisku, że przemoc seksualna wobec kobiet, której sprawcami są mężczyźni ma charakter pandemii i jest jednym z najważniejszych mechanizmów opresji kobiet, zapraszamy do udziału we wspólnym namyśle nad przebiegiem i konsekwencjami polskiego #metoo. Szczególnie zapraszamy wystąpienia rekonstruujące i analizujące przebieg kampanii w kontekście szerszych zagadnień takich jak podmiotowość i sprawczość kobiet, działania na różnych poziomach struktury społecznego świata i możliwość definiowania problemów związanych z emancypacją, oraz nierównością w kontekście polskim i międzynarodowym.

Kultura gwałtu w narracjach uczestniczek akcji #metoo w polskim dyskursie medialnym **Ewelina Bochno, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

Obecnie do kultury masowej, szczególnie dyskursu medialnego, „wchodzi” pojęcie kultury gwałtu. Określa ono zjawisko normalizowania i trywializowania zachowań przemocowych na tle seksualnym. Kultura ta oparta jest na heteronormatywnym systemie opresji i wzorze „męskiego spojrzenia” na kobietę jako na obiekt seksualny. Na eskalację zjawiska wpływają przede wszystkim zinternalizowane normy i stereotypy płci. W wystąpieniu podejmę próbę opisu specyfiki kultury gwałtu na podstawie przeprowadzonych przeze mnie analiz postów zamieszczonych na portalu Facebook uczestniczek akcji #metoo. Wypowiedzi kobiet zanalizowałam metodą pola semantycznego zorientowaną lingwistycznie. Pozwoliło to na odtworzenie rozumienia przez kobiety aktu molestowania seksualnego, jego cech i stygmatyzacji z nim związanych. Zatem celem wystąpienia będzie przedstawienie specyfiki kultury gwałtu w polskim dyskursie medialnym. W związku z tym w swojej prezentacji krótko scharakteryzuję akcję #metoo, jej genezę i kontekst, następnie przedstawię definicję i rozumienie molestowania seksualnego przez jej uczestniczki. Na wyniki badań spojrzę z perspektywy teorii feministycznych.

Polityczność hashtagu. Rola wyznań #jateż na Facebooku w produkcji wiedzy-władzy o przemocy seksualnej

Paweł Bagiński, Uniwersytet Warszawski

Facebook był głównym medium polskojęzycznej wersji akcji #metoo. Publiczne wyznania kobiet o doświadczeniu różnych form przemocy seksualnej zostały zgromadzone pod hashtagiem "jateż". Konfesyjny dyskurs #jateż wytworzył podmiotowość kobiet jako osób poszkodowanych i zagrożony systemową przemocą. Proces ujarznienia został zmodyfikowany w wyniku publicznego i upodmiotowiającego charakteru wyznań #jateż, posiadających emancypacyjne cechy parezji – "nieustraszonej mowy" w rozumieniu Michela Foucaulta. Performatywność dyskursu konfesyjnego posłużyła jako technika produkcji prawdy o molestowaniu seksualnym. Afektywność, która wyłania się i ulega akumulacji w wyniku cyrkulacji hashtagu, ustanowiła wspólnotę emocjonalną pokrzywdzonych kobiet. Hashtag okazał się instrumentem mobilizacji politycznej, koncentrującej się na oporze wobec powszechnego charakteru molestowania seksualnego. W efekcie cyrkulacji wyznań #jateż, definicja i skala molestowania seksualnego stały się "dyskursem prawdy", który zainstalował się w formie dyspozytywu przekształcającego relacje władzy i regulującego poziom bezpieczeństwa. Obok unormowania w pozasądowych mechanizmach jurydycznych znaczenia i zakresu molestowania seksualnego, doszło do próby przesunięcia sankcji emocjonalnej z pokrzywdzonych na oprawców oraz zwiększenia nacisku władzy dyscyplinarnej na samokontrolę mężczyzn.

Wierzę Anecie Krawczyk. O molestowaniu seksualnym w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu z perspektywy feministycznej

Anna Czerwińska, Fundacja na Rzecz Równości i Emancypacji STER

10 lat temu, na przełomie 2007 i 2008 roku, rok po wybuchu tzw. seks-afery w Samoobronie, w Warszawie odbyła się konferencja: "Niemoralne propozycje. Mobbing i molestowanie seksualne na rynku pracy" przygotowana przez Fundację Feminoteka. Konferencja z udziałem prawników, prawniczek, związków zawodowych, organizacji kobiecych, naukowczyń, była swoistym manifestem poparcia dla Anety Krawczyk, obecnej na konferencji w roli gościni honorowej, jak i innych, doświadczających molestowania i innych form przemocy seksualnej kobiet. Na wzór Amerykanek, które w latach 90-tych ubiegłego wieku, jako trzecia fala, w najsłynniejszej sprawie dotyczącej molestowania seksualnego, na znak solidarności z ofiarą nosiły symboliczne plakietki z napisem I believe Anita Hill, uczestniczki i uczestnicy konferencji również przypięli sobie znaczki: Wierzę Anecie Krawczyk. Środowisko feministyczne nie było w tej sprawie podzielone.

Feminoteka jeszcze przez dwa lata pracowała nad tematem molestowania seksualnego, od tej pory nic się nie zmieniło: nie było kampanii medialnej dotyczącej molestowania, nie było działań ze strony rządu, ze sprawą nadal nie poradziły sobie związki zawodowe (mimo licznych, prowadzonych m.in. przez PTPA szkoleń), ani Państwowa Inspekcja Pracy (http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,5896494,Panstwo-wa_Inspekcja_Pracy_nie_pomaga_ofiarom_molestowania.html), o czym świadczy zamieszanie związane ze sprawą Kamila Durczoka kilka lat temu.

Dlaczego w kontekście #metoo i dyskusji dotyczących molestowania i innych form przemocy seksualnej wobec kobiet, sprawa Anety Krawczyk, szereg działań organizacji kobiecych, nie są przywoływane? Dlaczego nie pojawiły się akcje solidarności z ofiarami „Papierowych feministów”, dlaczego feministki się podzieliły?

Na te pytania chciałabym odpowiedzieć w czasie swojego wystąpienia.

Prawne instrumenty wyrównywania szans kobiet – teoria a praktyka

Wojciech Burek, Katarzyna Sękowska-Kozłowska

w.burek@uj.edu.pl

W sesji zostaną zaprezentowane referaty dotyczące zarówno obszaru bezpośrednio związanego z tytułem konferencji (system wyborczy i partycypacja polityczna), jak i innych obszarów (m.in. zatrudnienie i aktywność zawodowa, zabezpieczenie społeczne, edukacja). W szczególności interesują nas polskie rozwiązania prawne i realia ich wprowadzania oraz ewentualnego obowiązywania. Przedstawione zostaną również badania komparatystyczne lub/i z zakresu prawa i stosunków międzynarodowych.

Wystąpienia w naszej sesji w krytyczny sposób analizują istniejące oraz projektowane rozwiązania prawne, a także przedstawiają uwarunkowania (i kontrowersje) wprowadzania prawnych instrumentów wyrównywania szans kobiet. Przedstawiają również badania nad praktyką stosowania istniejących rozwiązań prawnych. Liczymy na dyskusję m.in. na temat parytetów w prawie wyborczym i innych dziedzinach życia, wieku emerytalnego w kontekście prawa do równego traktowania, instrumentów z obszaru łączenia pracy oraz i życia prywatnego (work-life balance), a także ochrony macierzyństwa i rodzicielstwa.

Sesja 1

Wygrane czy ogra

Monika Płatek, Uniwersytet Warszawski

Z perspektywy celów czterech fal feminizmu, trzech zaborów, sytuacji po I Wojnie Światowej i po II Wojnie Światowej, mając w perspektywie rozwój ruchów i sytuacji prawnej kobiet w USA, Francji, Skandynawii i w Polsce, gdy o Polsce zda się wiedzieć najmniej, podejmę pytania częściej niż odpowiedzi, czy polskie kobiety są wygrane, czy ogra? Odpowiedzi na te pytania będę szukać analizując wizję państwa, człowieka i przyglądając się prawu oraz temu, czy pozwala na ucłowieczenie kobiet, czy człowieczość im odbiera. Podam kryteria człowieczeństwa z perspektywy filozofii, religii i prawa, a analizę ograniczę do prawa konstytucyjnego, rodzinnego, karnego, prawa racy i ubezpieczeń społecznych.

Kobiety - kwoty - polityka: pora na „sprawdzam”

Magdalena Półtorak, Uniwersytet Śląski

Wystąpienie przybliży generalne założenia kwotowania w polityce i różne warianty jego zastosowania, przypomni przebieg i efekty polskiego dyskursu nt. wprowadzenia mechanizmu wyrównującego szanse obu płci do prawa wyborczego oraz zweryfikuje skuteczność istniejących rozwiązań kwotowych na przykładzie rezultatów wyborów parlamentarnych (2011 i 2015) oraz samorządowych (2014)

Prawne aspekty macierzyństwa z perspektywy (samo)dzielnych młodych matek

Małgorzata Dziewanowska, Uniwersytet Warszawski

Celem referatu jest zaprezentowanie trudności z jakimi muszą mierzyć się młode kobiety będące w ciąży bądź posiadające dzieci i wychowujące je bez wsparcia rodziny i partnera. Wystąpienie bazować będzie na konkretnych przykładach trudności z jakimi zgłaszają się do Fundacji po DRUGIE dziewczęta poszukujące pomocy prawnej. W znacznej większości są to kobiety wywodzące się z rodzin dysfunkcyjnych, często przez wiele lat przebywające pod opieką instytucjonalną (placówki opiekuńcze, wychowawcze, resocjalizacyjne), bardzo młodo zachodzące w ciążę i w rezultacie samodzielnie zmagające się z trudną rzeczywistością.

Analizując ich skomplikowaną sytuację prawną można zaobserwować wiele kwestii problematycznych, które znacząco wpływają na jakość ich życia. Biorąc pod uwagę fakt, iż w znacznej większości po urodzeniu

dziecka stają się one jedynymi jego opiekunkami, wskazać należy przepisy, które w praktyce mogą znacznie ograniczyć ich możliwości działania i utrudnić codzienne funkcjonowanie. Warto też wspomnieć o wpływie kulturowo i tradycyjnie ugruntowanych schematów dotyczących macierzyństwa i rodzicielstwa, które w tej grupie są wyjątkowo silnie widoczne.

Referat poruszać będzie takie kwestie jak: ustalenie ojcostwa i podział władzy rodzicielskiej, z uwzględnieniem prawnych aspektów ograniczania i zawieszania władzy rodzicielskiej, kwestie współdecydowania o dziecku i ustalania kontaktów, sprawy związane z utrzymaniem dziecka, czyli ustalania alimentów, otrzymywania pomocy od państwa i poszukiwania zatrudnienia, a także wybrane elementy małoletniego macierzyństwa.

Prawne instrumenty wyrównywania szans kobiet – uwagi terminologiczne i definicyjne **Katarzyna Sękowska-Kozłowska, Polska Akademia Nauk i Poznańskie Centrum Praw Człowieka**

Celem wystąpienia będzie uporządkowanie zagadnień terminologicznych i definicyjnych dotyczących prawnych instrumentów wyrównywania szans kobiet funkcjonujących w języku prawnym i prawniczym pod takimi nazwami jak m.in. akcja afirmatywna, dyskryminacja odwrotna, działania pozytywne czy środki szczególne. Obecnie zarówno w prawie, jak i w doktrynie istnieje duży chaos jeśli chodzi o nazywanie oraz definiowanie tego typu środków, co może przyczyniać się do kontrowersji w ich społecznym odbiorze oraz trudności w stosowaniu. Jak zostanie wskazane, wąskie definiowanie środków szczególnych oraz ich wyraźne odróżnienie od innych instrumentów prawnych stosowanych na rzecz kobiet, ma istotne znaczenie dla zrozumienia ich roli oraz prawidłowego stosowania.

Sesja 2

Ochrona i opresja - kobiety w polskim prawie pracy w ujęciu historycznym **Paweł Czarnecki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie**

Jedną z ważnych zasad (opisowych) prawa pracy jest zasada dyferencjacji. W jej ramach wyróżnia się dyferencjację w przekroju przedmiotowym oraz dyferencjację w przekroju podmiotowym. Dyferencjacja w przekroju podmiotowym wiąże się m.in. z sytuacją, w której hipoteza normy prawnej odwołuje się do cech charakteryzujących pracownika.

Od początku rozwoju prawa pracy w Polsce, są w nim obecne przepisy, które mają zastosowanie wyłącznie do kobiet. Celem referatu jest przedstawienie tego rodzaju regulacji w ujęciu historycznym ze szczególnym uwzględnieniem procesu ograniczania ich liczby począwszy od pierwszych polskich kompleksowych regulacji prawa pracy aż po obecną treść kodeksu pracy.

W toku referatu zostaną przedstawione zmiany w postrzeganiu niektórych rozwiązań – od oceniania ich jako ochronne po uznanie ich za opresyjne wobec kobiet i zasługujące na uchylenie.

Work-life balance, work-life conflict czy work-life integration – ewolucja podejścia do łączenia życia zawodowego z prywatnym. Zmiana paradygmatu? **Barbara Godlewska-Bujok, Uniwersytet Warszawski**

Łączenie życia zawodowego z prywatnym jest istotnym problemem zarządzania. Sprzyjać ma temu ustanawianie instrumentów prawnych, które mają pomagać w kształtowaniu stosunku zatrudnienia. W dużej mierze problematykę łączenia życia zawodowego z prywatnym łączy się z uprawnieniami rodzicielskimi, choć to tylko wycinek życia prywatnego. Istnieją inne instrumenty prawne, które teoretycznie również mają wspierać tę sferę życia, choć nie można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że są wystarczające.

Prawo pracy jest dziedziną, która wprowadza ramy regulacyjne w zakresie łączenia życia prywatnego z zawodowym, niemniej jednak jest ono połączone z osiągnięciami w innych dziedzinach prawa. Powstaje pytanie

jakiemu podejściu odpowiada polski system: work-life balance, work-life conflict czy work-life integration? Od 2013 r. można zauważyć w prawie pracy znaczne zmiany w podejściu do łączenia życia prywatnego z zawodowym, ale pozostaje pytanie, czy te zmiany odpowiadają zmianom społecznym, zachodzącym we współczesnym społeczeństwie i czy odpowiadają zmianie paradygmatu pracy w ogóle. Zmieniający się rynek pracy, zmieniające się oczekiwania i postawy co do rodzicielstwa i – szerzej – do sprawowania opieki zdają się wskazywać odmienny kierunek zmian ponadto, co proponują przepisy prawa pracy.

Instrumenty wpływające na rozwój politycznej kariery kobiet w Niemczech – teoria i praktyka politycznej kariery na poziomie federalnym
Marlena Piotrowska, Uniwersytet Wrocławski

Po raz pierwszy kobiety w Niemczech skorzystały z biernego i czynnego prawa wyborczego w styczniu 1919 roku. Długo nie cieszyły się możliwością kandydowania, ponieważ utraciły ją w czasach Trzeciej Rzeszy. W pierwszych po II wojnie światowej wyborach do Bundestagu, w 1949 roku, wśród wszystkich osób zasiadających w tym organie parlamentu było 6,8% kobiet. W 2013 roku odsetek kobiet w Bundestagu osiągnął najwyższy poziom w historii – 36,3% a w ostatnich wyborach, które odbyły się jesienią 2017, spadł do 30,9%, co wywołało ponowną dyskusję na temat roli kobiet we współczesnej niemieckiej polityce. Wystąpienie i udział w sesji będzie okazją do odpowiedzi na pytania:

- Jak partie polityczne zasiadające obecnie w Bundestagu (CDU, CSU, SPD, AfD, FDP, Die Linke, Bündnis 90/Die Grünen) wspierają rozwój politycznej kariery kobiet?

- Jak na gruncie niemieckim kształtuje się ścieżka politycznej kariery określana mianem Ochsentour (można ścieżka awansu)?

- Czy czołowe niemieckie polityczki to Quotenfrauen (kobiety, które wypełniają funkcję ze względu na przydział wynikający z ustanowionych kwot kobiecych) i/lub Alibifrauen (kobiety, które zostały powołane na stanowisko ze względu na politykę równouprawnienia, mimo że nie posiadają kompetencji do pełnienia danej funkcji)?

Równość płci w akademii – utopia?

Paulina Sekuła, Ewelina Ciaputa

paulina.sekula@uj.edu.pl, ewelina.ciaputa@uj.edu.pl

Choć kobiety pojawiły się w akademii jako studentki pod koniec XIX wieku, prawo do realizacji kariery naukowej na równi z mężczyznami uzyskały dopiero po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Możliwie i nie bez sprzeciwów zajmowały przestrzeń zarezerwowaną uprzednio dla mężczyzn. Sytuacja kobiet współcześnie podejmujących kariery naukowe uległa znaczącej poprawie, o czym świadczyć może przewaga kobiet wśród osób studiujących oraz równowaga płci wśród osób będących nauczycielami akademickimi. Nadal jednak występują znaczące dysproporcje płci w nauce przejawiające się m.in. w ubywaniu kobiet na kolejnych szczeblach kariery naukowej, ich niskiej reprezentacji w naukowych ciałach decyzyjnych oraz mniejszej widoczności ich dokonań naukowych. Problemy te mają charakter uniwersalny, ale są szczególnie widoczne w dziedzinie nauk ścisłych, przyrodniczych i inżynierskich.

Problematyka proponowanej sesji koncentruje się wokół zagadnień karier naukowych kobiet w Polsce. Proponowane do dyskusji kwestie obejmują m.in. przebieg karier zawodowych kobiet w różnych dyscyplinach naukowych, typowe dla kobiet bariery sukcesu naukowego i czynniki ułatwiające jego osiągnięcie, znaczenie polityk publicznych i rozwiązań prawnych w osiąganiu równości płci w nauce oraz skuteczność wdrażanych rozwiązań i programów służących przeciwdziałaniu różnym przejawom nierówności płci.

Z dzieckiem muru nie przebijesz – biotechnologia jako dyscyplina potwierdzająca teorie „macierzyńskiego muru” w karierach kobiet.

Natasza Kosakowska-Berezecka, Magdalena Żadkowska, Uniwersytet Gdański

Ilość kobiet pracujących w naukach ścisłych; technologii, inżynierii i matematyce (STEM) stanowi mniej niż 25% (Beede i in., 2011). Uzyskują one stopnie naukowe znacznie rzadziej niż ich koledzy, przy czym różnice te pogłębiają się wraz z zaawansowaniem kariery (Hill, Corbett i St. Rose, 2010; National Science Foundation, 2009; Settles, Cortina, Buchanan i Miner, 2013).

Nadal istnieją zjawiska takie jak „szklany sufit” oraz „cieknący rurociąg”, które mają ogromny wpływ na kariery naukowców, głównie związane z asymetrią w zakresie obowiązków rodzinnych między kobietami i mężczyznami. W Polsce w naukach biologicznych, medycznych i chemicznych (kluczowych dla projektu STARBIOS2, którego wyniki prezentujemy) liczba profesorów i doktorów habilitowanych jest średnio 2,5 razy wyższa.

Nasze wyniki jakościowe potwierdzają inne badania: kobiety czują, że mają wybór, gdy decydują o kontynuacji kariery akademickiej, ale system akademicki nie sprzyja godzeniu ról naukowców i matek i ostatecznie nie pozostawia im innego wyboru, jak tylko ograniczyć życie akademickie (van Laar, 2017).

W celu analizy wyzwań i barier, przed którymi stoją kobiety pracujące na Wydziale Biotechnologii Międzyuczelnianej Uniwersytetu Gdańskiego i Uniwersytetu Medycznego w Gdańsku, przeprowadziliśmy badania jakościowe, organizując dwie grupy fokusowe, w których uczestniczyło 19 kobiet. A także badanie ilościowe wśród studentów i studentek Wydziału.

Naszym pierwszym celem było zidentyfikowanie trudności i barier we wdrażaniu równych szans zawodowych. Drugim celem było znalezienie barier w godzeniu pracy z życiem rodzinnym. Dodatkowo naszym celem była analiza dobrych praktyk już istniejących w MWBT - pozwoliło nam to na znalezienie wspólnych rozwiązań dla problemów zidentyfikowanych przez kobiety i mężczyzn w celu poprawy ścieżek kariery akademickiej kobiet oraz ułatwienia godzenia życia zawodowego z rodzinnym.

Nasze wystąpienie poświęcone będzie prezentacji otrzymanych wyników.

„Inni zawsze będą myśleć, że jesteś gorsza” – sytuacja kobiet w naukach ścisłych

Paweł Witanowski, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Procesy emancypacji kobiet doprowadziły do zwiększonej ich obecności w życiu publicznym, jak i umożliwiły dostęp do zawodów uprzednio uznawanych za typowo męskie. W ciągu XX wieku coraz więcej kobiet

podejmowało wyższą edukację, zaś na początku XXI wieku studentki stanowiły większość słuchaczy. Jednakże wśród studentów kierunków ścisłych i technicznych występuje wyraźna dysproporcja płciowa oraz nadreprezentacja mężczyzn. Ten stan umacnia - i zarazem jest tego wynikiem - stereotypowy obraz kierunków ścisłych jako „męskich”, co przekłada się również na odbiór studentek tych kierunków. Mogą się one spotkać ze stereotypami dotyczącymi ich charakteru, zachowania, aktywności społecznej, a także wyglądu zewnętrznego. W swoim referacie chciałbym przybliżyć jak kobiety odbierają funkcjonowanie w zmaskulinizowanym środowisku kierunków ścisłych, z jakimi problemami lub stereotypami spotkały się na uczelni i poza nią, a także jak one same są odbierane przez pozostałych studentów. Niniejsze wystąpienie przygotowane zostało w oparciu o antropologiczne badania jakościowe przeprowadzone głównie wśród doktorantek i doktorantów Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także Królewskiego Instytutu Technologicznego w Sztokholmie. Dodatkowym kontekstem poruszonym w wystąpieniu są inicjatywy Królewskiego Instytutu Technologicznego skierowane wyłącznie do kobiet. Stanowią one przyczynek do dyskusji nad sposobami zachęcania kobiet do studiów na kierunkach ścisłych oraz późniejszego kontynuowania kariery naukowej. Owe inicjatywy są przy tym nierzadko krytykowane zarówno przez mężczyzn, jak i same kobiety, które obawiają się, że w rezultacie mogą być poddane w wątpliwość ich faktyczne kompetencje.

Równość UX: action research na rzecz zmiany na Uniwersytecie

**Anna Domaradzka, Joanna Jasińska, Julia Kubisa, Alicja Pałęcka, Agata Żbikowska,
Uniwersytet Warszawski**

W wystąpieniu zaprezentujemy wybrane wyniki badania Równość UX, prowadzonego na Uniwersytecie X w latach 2017-2018 w ramach Strategii HR Excellence in Research. Omówimy te wnioski, które będą najbardziej interesujące ze względu na możliwość uogólnień oraz ukazanie przemian polskiej akademii. Wstępne wyniki analizy zebranych danych jakościowych ukazują uniwersalne mechanizmy i obszary dyskryminacji w akademii, niezależne od środowiska – nauk ścisłych i przyrodniczych, czy humanistycznych i społecznych. O ile coraz rzadziej można mówić o przypadkach dyskryminacji bezpośredniej, z badania wyłania się obraz wielu sfer potencjalnej dyskryminacji pośredniej. Do newralgicznych obszarów należą z pewnością wpływ decyzji o posiadaniu dzieci na karierę naukową, nierówny dostęp mężczyzn i kobiet do stanowisk decyzyjnych oraz nadużycia związane z hierarchiczną strukturą zależności i relacjami na akademii - molestowanie i mobbing. Równocześnie obserwujemy przemiany na poziomie działań instytucji, strategii indywidualnych i funkcjonowania rodziny. Przykładowo, trudności w łączeniu pracy zawodowej z życiem rodzinnym coraz częściej stanowią barierę dla mężczyzn, którzy przejmują role opiekuńcze. Szczególną rolę w naszej analizie odgrywają mechanizmy zmiany społecznej, mającej odzwierciedlenie w relacjach uniwersyteckich, jak i mechanizmy organizacyjne, pozwalające na wspieranie zmiany. Przedstawimy rozwiązania równościowe, które już teraz mają miejsce na uniwersytecie. Uczelnie podejmują działania, które miałyby przeciwdziałać nadużyciom oraz pozwalać bezpiecznie zgłaszać ich przypadki. Procedury skarg okazują się jednak zbyt osadzone w strukturach władzy, by mogły być skuteczne. Równocześnie badanie Równość UX jest przykładem działania na rzecz systemowych rozwiązań, dzięki którym taka nieskuteczność może zostać rozpoznana, a procedury skorygowane. Omawiany projekt należy do nurtu action research, a przyjęta w nim perspektywa jakościowa i dynamiczna pozwala opisać mechanizmy dyskryminacji, nie tylko jej przejawy (np. niewielka liczba kobiet na stanowiskach decyzyjnych) oraz pozwala zauważyć, prognozować i projektować zmianę.

Macierzyste spojrzenie na Alma Mater. Strategie przełamania zmaskulinizowanego wizerunku uczelni w projekcie MATRIX/MACIERZ.

Marta Świetlik, Natalia Giemza, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Czy „macierzysta uczelnia” (macierzystość w rozumieniu teoretyczki Brachy Ettinger) – Alma Mater Jagiellońska – jest przychylna kobietom? Czy i jak w historii nauki i w polu wizualnym uczelni pojawiają się wizerunki kobiet? Niedawna publikacja „Córki Nawojki” (Ewa Chudoba, Anna Smywińska-Pohl, 2017) przekonuje, że kobiety, które tworzyły i tworzą uniwersytet są nadal mało widoczne.

W 2018 roku mija 100 lat, od kiedy sufrażystki wywalczyły prawa wyborcze, a Polska stała się niepodległa, i dokładnie 121 lat od kiedy kobietom pozwolono studiować na Uniwersytecie Jagiellońskim (1897). W związku z tymi rocznicami pytamy o to, jak od tego czasu zmieniła się ich/nasza sytuacja na uczelni, i zwracamy uwagę na sposób budowania wizerunku uniwersytetu.

Na przykładzie doświadczeń zebranych podczas realizacji projektu kuratorskiego "Matrix/Macierz" w kwietniu tego roku, chcielibyśmy pokazać możliwe strategie dekonstrukcji męskocentrycznego wizerunku uczelni wyższej. Projekt MATRIX stworzony przez Kolektyw Kuratorski podejmował dyskusję na temat zmiany pola wizualnego dotyczącego kobiet na uniwersytecie. Punktem wyjścia stała się wizualność przestrzeni Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego - Collegium Maius zdominowana przez wizerunki majestatycznych mężczyzn, podczas gdy historia najstarszej uczelni w Polsce rozpoczyna się od daru kobiety – Jadwigi Andegawęńskiej, która zapisała swoje klejnoty i stroje Akademii Krakowskiej, umożliwiając jej rozwój. Te wizualne dysproporcje odzwierciedlają wciąż funkcjonujące nierówności genderowe, a przedstawione podczas trzygodzinnej, performatywnej wystawy-interwencji realizacje stanowią różnorodne odpowiedzi na potrzebę ich zdefiniowania i przełamania.

Nierówność płci na akademii jest nie tylko odczuwalna, ale przede wszystkim widoczna, dlatego interesują nas zagadnienia związane z projektem MATRIX i działalnością na uniwersytecie:

- być kobietą na akademii dziś,
- nieznaczna reprezentacja wizualna kobiet na uniwersytecie,
- uniwersytet ufundowany na kobiecym darze,
- nierówność nie tylko w strukturze naukowej, ale i administracyjnej,
- macierzystość jako projekt dekonstruujący maskulinistyczny wizerunek uczelni,
- działalność w feministycznym kolektywie badaczek.

Uczelnie wolne od dyskryminacji? Standard Antydyskryminacyjny dla Uczelni i wdrażanie rozwiązań rzecz równego traktowania w uczelniach w Polsce.

Agnieszka Kozakoszczak, Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej i Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, Magdalena Stoch, Uniwersytet Pedagogiczny, Agata Teutsch, Fundacja Autonomia i Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej

Wzór „Standardu antydyskryminacyjnego dla uczelni” (http://badania-media.up.krakow.pl/images/aktualnosc/Standard_antydyskryminacyjny_10_09_2015.pdf) został opracowany w 2015 r. przez zespół ekspertek, w ramach projektu pt. „Uniwersyteckie standardy przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji”, realizowanego przez Uniwersytet Pedagogiczny wraz z organizacjami partnerskimi (m.in. fundacją Autonomia, Fundacją na rzecz Różnorodności Społecznej i Towarzystwem Edukacji Antydyskryminacyjnej). Standard został objęty patronatem Rzecznika Praw Obywatelskich, dr. Adama Bodnara, który w 2016 roku zarekomendował wdrażanie Standardu w liście do Przewodniczącego Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich i Przewodniczącego Konferencji Rektorów Zawodowych Szkół Polskich (pismo dostępne tutaj: <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/wystapienia-ws-dyskryminacji-na-uczelniach-wyzszych>). W sprawie Standardu pozytywnie wypowiedziała się także Rada Główna Nauki i Szkolnictwa Wyższego przy MNiSW.

Cele i funkcja Standardu Antydyskryminacyjnego dla Uczelni

Zaproponowana treść Standardu opiera się na przekonaniu, że szkolnictwo wyższe ma do odegrania istotną rolę w budowaniu świadomych, aktywnych społeczeństw, szanujących prawa człowieka i podstawowe wartości demokratyczne, szczególnie w obliczu narastających konfliktów i zagrożenia dla pokoju.

W Standardzie zostały zaproponowane kompleksowe zapisy i rozwiązania umożliwiające przeciwdziałanie, diagnozowanie i reagowanie na przejawy przemocy, nierównego traktowania i dyskryminacji w uczelniach. Wdrażanie Standardu ma służyć zapewnieniu najwyższych standardów w obszarze równego traktowania oraz przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji, m.in. w zakresie kształcenia i badań, a także zapewnić

bezpieczne, wolne od przemocy i dyskryminacji środowisko pracy i nauki.

Standard powstał w odpowiedzi na doświadczaną przez studentki i studentów oraz kadre uczelni w Polsce dyskryminację a także na ujawnianą w mediach i badaniach systemu edukacji w Polsce, instytucjonalną i systemową dyskryminację i przemoc. Standard wpisuje się także w zobowiązania prawne uczelni w Polsce, programy działania, rekomendacje Rzecznika Praw Obywatelskich i KRASP oraz krajowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych.

Wzór Standardu został opracowany na podstawie analizy istniejących w Europie rozwiązań na rzecz równego traktowania w uczelniach, polskiego prawa oraz z uwzględnieniem realiów funkcjonowania uczelni w Polsce.

Upowszechnianie Standardu Antydyskryminacyjnego dla Uczelni

Po opracowaniu Standardu została zawiązana robocza grupa ekspercka pod nazwą Zespół ds. uniwersyteckich standardów przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji, której zadaniem jest upowszechnianie i promowanie rozwiązań antydyskryminacyjnych w uczelniach oraz wspieranie szkół wyższych we wdrażaniu instytucjonalnych i systemowych rozwiązań na rzecz równego traktowania, przeciwdziałania przemocy oraz dyskryminacji.

Aktualnie działania związane z wdrażaniem rozwiązań służących przeciwdziałaniu dyskryminacji i przemocy na uczelniach oraz wspieraniem różnorodności i równości podejmowane są m.in. na Uniwersytecie Pedagogicznym, Uniwersytecie Jagiellońskim, Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Adama Mickiewicza, Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i in.

W naszym wystąpieniu podczas konferencji chcemy zaprezentować założenia i treść Standardu Antydyskryminacyjnego dla Uczelni oraz zaprosić do refleksji nad możliwością i sposobami wdrażania instytucjonalnych i systemowych rozwiązań na rzecz równego traktowania na uczelniach w Polsce, w tym rozwiązań dotyczących przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji ze względu na płeć oraz molestowaniu seksualnemu.

Referaty wyłożone

Interdyscyplinarne Seminarium Gender. Studium przypadku akademicko-feministycznej utopii Edyta Pietrzak, Politechnika Łódzka, Interdyscyplinarne Seminarium Gender

Interdyscyplinarne Seminarium Gender jest nieformalną, międzyuczelnianą inicjatywą łódzkich akademikerek oraz badaczek niezależnych. W wystąpieniu podjęte zostaną zagadnienia takie jak: historia, skład grupy oraz idea jej powstania, najważniejsze działania, konferencje, działalność publikacyjna i aktywistyczna. Wszystko to w odniesieniu do polskiego ruchu feministycznego oraz miejsca studiów feministycznych i genderowych na polskich uniwersytetach.

Czy Alma-mater może mieć bardziej kobiece oblicze?

Olga A. Kotowska-Wójcik, Marta Luty-Michalak, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Dążenie do osiągnięcia równości płci we wszystkich sferach życia społecznego, gospodarczego, jak i w nauce jest jednym z głównych strategicznych celów zoperacjonalizowanych, tak na poziomie UE, jak i na szczeblu polityk krajowych. Nie ma wątpliwości co do tego, że jesteśmy obecnie świadkami zmiany instytucjonalnej dotyczącej sytuacji kobiet w życiu publicznym. Bardzo wyraźnie zaczyna to być widoczne także w polityce kształtowania szkolnictwa wyższego. Niezależnie od deklarowanych intencji, planów czy wprowadzanych rozwiązań pozycja kobiet jest wciąż deprecjonowana, ich osiągnięcia, realizowane projekty i aplikacje o środki finansowe, czy stanowiska decyzyjne oceniane są surowiej niż podobne przedstawiane przez mężczyzn. Powstaje zatem pytanie czy uczelnie wyższe są w stanie zbliżyć się, czy choćby zwiększyć dynamikę trendów charakteryzujących obecność kobiet naukowców w szkolnictwie wyższym? Celem wystąpienia jest ukazanie możliwych czynników i sposobów wdrażania polityki osiągnięcia równości płci w nauce w oparciu o działalność Zespołu ds. Dobrych Praktyk Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Siła Migracji Kobiet

Krystyna Slany, Magdalena Ślusarczyk

krystyna.slany@uj.edu.pl, magdalena.slusarczyk@uj.edu.pl

Polki intensywnie uczestniczyły i uczestniczą w migracjach już od ponad 150 lat; różne były mechanizmy społeczne, przyczyny podejmowania decyzji migracyjnych i ich konsekwencje. Brak jest całościowego spojrzenia na ten proces, a przede wszystkim zwrócenia uwagi na moc emancypacyjną tego procesu. Migrantki, jak dotąd zamiast kompleksowej oceny ich przemieszczeń i ich dowartościowania, często poddawane są negatywnym ocenom emocjonalnym i normatywnym (np. eurosieroctwo). W proponowanej sesji pragniemy wydobyć ogromne znaczenie migracji kobiet zarówno dla kraju napływu, jak i kraju odpływu, a także dla nich samych. W trakcie sesji będziemy dyskutować nad:

- rolą i znaczeniem migracji kobiet dla dokonujących się zmian społecznych w sferze politycznej, ekonomicznej i kulturowej w wymiarze makrospołecznym, regionalnym i lokalnym;
- organizowaniem i zapewnianiem dobrostanu rodziny, jej poszczególnych członków, zwłaszcza dzieci, i szerszej sieci krewnych (m.in. transfery ekonomiczne, społeczne, emocjonalne);
- zarządzaniem i organizowaniem więzi transnarodowych;
- tworzeniem nowych wartości, wzorów życia i praktyk;
- tworzeniem wspólnot ponadnarodowych, podtrzymywaniu tożsamości polskiej poza granicami Polski, w tym rozwoju edukacji polonijnej;
- uczestnictwem kobiet w organizacjach pozarządowych w przestrzeni transnarodowej, oferowaniu wsparcia polskim rodzinom migracyjnym (np. wsparcie macierzyńskie, czy rodzicielskie), konstruowaniu polskiego społeczeństwa za granicą (Polish society abroad, za White 2018);
- rolą migracji w zmianie tożsamości kobiet i ich ról społecznych oraz rolą migracji w procesach emancypacyjnych kobiet.

Sesja 1

Polki na emigracji - perspektywa historyczna

Anna Reczyńska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Odrodzenie Państwa Polskiego po wojnie światowej, wbrew zapowiedziom i idealistycznym planom, nie zatrzymało procesów migracyjnych. Wyjazdy zarobkowe i osadnicze stanowią jeden z elementów dziejów Drugiej Rzeczypospolitej, a druga wojna światowa przyniosła ucieczki, wysiedlenia i przesiedlenia a następnie decyzje wielu osób o pozostaniu za granicą lub o dalszej emigracji. Sytuacja ekonomiczna, w powiązaniu ze zmianami i wydarzeniami w Polsce stymulowała kolejne fale emigracji. Obejmowały one zarówno mężczyzn jak i kobiety. Emigracyjne losy kobiet, ich aktywność w procesach migracyjnych oraz rola odgrywana w środowiskach Polskiej Diaspory dopiero od niedawna zwracają uwagę historyków i poruszane są właściwie wyjątkowo. Wynika to zarówno z ogromnego zróżnicowania polskich ruchów migracyjnych (różne kierunki, różnorodny charakter, odmienne dzieje poszczególnych grup i jednostek) jak i z niedostatecznej bazy źródłowej. Poza materiałami statystycznymi większość dokumentów wytwarzana była przez mężczyzn i skupia się wokół ich losu, ich aktywności oraz ich zaangażowania w organizacjach polonijnych. Kobiety - zarówno emigrantki jak i przedstawicielki diaspory - pojawiają się wyjątkowo, zwykle w tle, jako uzupełnienie narracji lub przypadki ciekawych osobowości czy inicjatyw. Włączane są też w stereotypowe role, głównie wspierające działania mężczyzn, lub dbające o rodzinę, zachowanie języka polskiego, polskich tradycji, wartości i wiary katolickiej. Dostępne, często jedynie fragmentaryczne materiały dostarczają jednak także innych

przykładów i pozwalają na podważanie wielu schematów.

Nie ulega wątpliwości, że doświadczenia migracyjne Polek oraz życie na emigracji wpływały na zmianę ich ról i pozycji w nowym środowisku. Procesy te były zależne od dziejowego momentu, środowiska i miejsca stałego lub czasowego osiedlenia polskich emigrantek. Często wpływały również przypadkowe okoliczności. W referacie postaram się przedstawić wstępny szkic stanu badań nad tymi zjawiskami a także nad ich uwarunkowaniami oraz pokazać przykłady zjawisk i zagadnień które zasługują na zainteresowanie.

Women and migration: What's special about the Polish case?

Anne White, University College London

In recent years, Polish migration studies - including gendered aspects of migration - has emerged as a particularly dynamic area of migration scholarship. A mass of new empirical data has enriched our knowledge of Polish society, understood to include both Poles in Poland and Polish society abroad. Polish migration researchers have also contributed conceptually and methodologically to the wider literature. My paper discusses (a) what 'facts' about women and migration emerge from studies of Poland; (b) how exactly these studies provide pointers for studying women and migration in other countries; and (c) what scholars of Poland could usefully learn from existing studies of women and migration in other post-communist countries. The title of my paper is 'women and migration', rather than 'women migrants', because it also considers the consequences of women's migration for children, women and men in the sending countries. Although each post-communist society is of course unique, nonetheless their similar experiences under communism (such as high levels of female employment and extensive reliance on family-based informal networks) make them interesting comparators for Poland.

Anne White, Izabela Grabowska, Paweł Kaczmarczyk, Krystyna Slany, The Impact of Migration on Poland. EU Mobility and Social Change, 2018, UCL Press

Spotkanie wokół książki *The Impact of Migration on Poland. EU Mobility and Social Change* z udziałem Anne White i Krystyny Slany, a także występującej w roli moderatorki Magdaleny Ślusarczyk. Zastanawiać będziemy się jak migracje Polek i Polaków zadzierzgują się z innymi zjawiskami i procesami i jak wpływają na społeczeństwo, kulturę, politykę i ekonomię we współczesnej Polsce. Aspekty gendrowe migracji w dyskusji będą wyeksponowane.

Sesja 2

Kobiety w migracjach międzynarodowych z Podhala. Przypadek Ludźmierza

Elżbieta Ptak, Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum i PPWSZ w Nowym Targu

Tradycyjnie, migracje międzynarodowe z Podhala postrzegane były przez pryzmat ekonomicznych konsekwencji wyjazdów górali podhalańskich - mężczyźni udających się do prac sezonowych w rolnictwie (wyjazdy kontynentalne) lub w przemyśle ciężkim: budownictwie czy metalurgii (wyjazdy zamorskie). Jednak od dekad, w migracjach międzynarodowych z Podhala uczestniczyły kobiety. Do końca XX wieku migrantki z Podhala głównie towarzyszyły wyjeżdżającym do pracy mężczyznom, szczególnie w przypadku migracji do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Obecnie od lat 90. XX wieku zmiany w strumieniach migracyjnych z Podhala dotyczyły także uczestnictwa kobiet w migracjach. Góralki podhalańskie coraz częściej samodzielnie podejmowały decyzje o wyjeździe, a ich aktywne uczestnictwo w migracjach międzynarodowych powodowało zmiany w społecznościach wysyłających. Potwierdzeniem tego faktu są dane z badań własnych, które prowadziłam w jednej z podhalańskich społeczności wiejskich – Ludźmierzu. Na podstawie przeprowadzonych badań wyłonić można kilka interesujących kwestii związanych z migracjami góralek. Pierwszą z nich jest kapitał społeczny, kulturowy i ekonomiczny uczestniczek migracji międzynarodowych

z Podhala (przez wyjazd, w trakcie, po zakończonej migracji) i jego wpływ na podejmowane rodzaje aktywności w społeczności wysyłającej i przyjmującej. Druga kwestia dotyczy funkcjonowania rodzin migracyjnych na Podhalu, trzecia natomiast zdrowia migrujących kobiet. Wymienione kwestie będą przedmiotem analizy w moim wystąpieniu.

Polki w Ameryce, tworzenie własnej przestrzeni **Joanna Dmuchała, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie**

Sytuacja polskich emigrantek, które w XIX wieku przybyły do Stanów Zjednoczonych była wyjątkowo trudna. Przyjeżdżały często bez znajomości języka, bez żadnego zawodu, a wiele z nich nie potrafiło czytać i pisać. Ich pierwsze spotkanie z Ameryką często okazywało się bolesną konfrontacją mitów z zastaną rzeczywistością. Do tego dochodziła tęsknota za domem spotęgowana obcością nowego środowiska. Wśród polskich imigrantek znalazły się jednak takie, które postanowiły wziąć udział w ruchu emancypacyjnym, aby walczyć o prawa dla kobiet. Niewątpliwie wyływało to z ducha epoki, należy bowiem pamiętać, iż pozycja prawna i społeczna kobiet była wówczas mocno ograniczona. W krajach zachodniej Europy głównie Anglii oraz w Stanach Zjednoczonych powstał ruch sufrażystek. Polki, które zdecydowały się opuszczenie kraju pochodzenia i emigrację do USA znalazły się więc w szczególnej sytuacji, a mianowicie oddziaływały na nie zarówno wpływy amerykańskie i walka o równe prawa dla kobiet i mężczyzn, jak i prądy docierające z ojczyzny, gdzie ruch kobiecy związany był bezpośrednio z walką wyzwoleniczą, w którą angażowały się także kobiety. Suфраżystki amerykańskie z przełomu wieków domagały się jednak prawa wyborczego głównie dla białych, amerykańskich kobiet, które uważały za „lepsze” i jako takie „przewyższające” dawnych niewolników oraz imigrantów. Polskie emigrantki doszły więc do wniosku, że aby uzyskać pewne przywileje oraz osiągnąć swoje cele muszą się zorganizować i działać w ramach własnej grupy etnicznej. Stworzenie w Nowym Świecie własnej przestrzeni umożliwiło kobietom polskiego pochodzenia podjęcie nowych, nieznanych dotąd ról, także publicznych.

Kreatorki i reformatorki edukacji polonijnej **Hanna Matras Sand, Stowarzyszenie „Polska Szkoła Sobotnia w Oslo”, Jolanta Tatara, Kongres Oświaty Polonijnej**

Dlaczego polskie kobiety, matki podejmują się tak wielkiego wyzwania jakim jest założenie, a następnie prowadzenie placówek edukacyjnych poza granicami Polski? Nasuwające się pytanie w dobie nieustannie wzrastającej migracji skłania nas do refleksji nad koniecznością zapewnienia dzieciom imigrantów wykształcenia w poszanowaniu ich przekonań, idei i obyczajów. Świadomość roli i znaczenia języka polskiego i kultury polskiej wśród dzieci polskich i pochodzenia polskiego jest jednym z elementów udanego procesu integracji w nowym kraju. To jednak nie jedyny powód. Otwarcie rynku pracy i wywołana tym faktem potrzeba kształcenia umiejętności języków obcych w kontekście podjęcia wymarzonej pracy w przyszłości jest kolejną motywacją do działania. Brak inicjatyw kraju pobytu gwarantujących polskim dzieciom dostęp do nauki języka pochodzenia skłania nas do podejmowania wolontariackich inicjatyw zapewniających prawidłowe funkcjonowanie w wielokulturowym i bilingwistycznym społeczeństwie.

Siła w słabości, czyli o (nie)skuteczności ochrony praw Polek-migrantek w małżeństwach mieszanych. **Patrycja Matusz-Protasiewicz, Uniwersytet Wrocławski, Magdalena Półtorak, Uniwersytet Śląski, Karolina Kremens, Uniwersytet Wrocławski**

Pojęcie małżeństwa mieszanego (mixed marriage) odnosi się do związku osób reprezentujących różne kultury, religie czy narodowości. Migrujące Polki coraz częściej decydują się na małżeństwa z obcokrajowcami, które zawierane są zarówno w Polsce, jak i zagranicą. Małżeństwa osób reprezentujących niejednokrotnie

skrajnie różne systemy wartości, mogą wiązać się z licznymi nieporozumieniami czy wręcz konfliktami. W ich konsekwencji Polki-migrantki mogą być/stać się ofiarami przemocy domowej w wymiarze ekonomicznym, psychicznym, fizycznym i seksualnym, często uwarunkowanej normami zwyczajowymi. Co więcej, nie wszystkie rodzaje przemocy czy przestępstw wobec kobiet są w ogóle w krajach zamieszkania Polek-migrantek zabronione pod groźbą kary. Sytuacja komplikuje się jeszcze bardziej, gdy w grę wchodzi małżeństwo regulowane (także) prawem szariatu.

W swoim wystąpieniu chciałabym zastanowić się przede wszystkim, czy polskie przepisy prawne (lub ratyfikowane przez Polskę umowy międzynarodowe) gwarantują Polkom z małżeństw mieszanych jakąkolwiek ochronę, a jeśli tak, to gdzie i w jaki sposób mogą się one o taką starać. Postaramy się również znaleźć odpowiedź na pytanie jakie instytucje publiczne i organizacje pozarządowe angażują się w pomoc tej konkretnej grupie migrantek oraz jak daleko w praktyce sięgają ich możliwości, w sytuacji gdy doświadczająca przemocy Polka przebywa w kraju, gdzie prawo nie rozdziela życia świeckiego i religijnego, a sprawy małżeństw podlegają (przede wszystkim) sądownictwu religijnemu.

Emancypacja migrantek? Rozważania nad tworzeniem nowych wartości i praktyk wśród polskich migrantek w Norwegii

Katarzyna Gmaj, Uczelnia Łazarskiego

Autorka wykorzystała materiały badawcze (wywiady i obserwacje), które zebrała jako visiting researcher na Wydziale Pracy Socjalnej, Opieki nad Dziećmi i Polityki Społecznej, Oslo and Akershus University College of Applied Sciences (sierpień 2016 r. lipiec 2017r. oraz 2018r. Wystąpienie będzie próbą odpowiedzi na pytanie czy migrantki emancypują się. Interesujące będzie także w jakich okolicznościach proces ten zachodzi lub nie zachodzi.

Referat wyłożony

Migrujące kobiety i ich role zawodowo-rodzinne

Anna Krasnodębska, Uniwersytet Opolski

W referacie będę odnosić się do wielu badań jakościowych prowadzonych w środowisku opolskich migrantek. Zagraniczne wyjazdy zarobkowe kobiet stwarzały czy wręcz zwiększały możliwości zmian w ich życiu poprzez doświadczanie i bycie w innej kulturze. Kobiety decydując się na pracę poza krajem stawały się uczestniczkami procesu migracyjnego, któremu towarzyszą nowe konteksty sytuacyjne. Wśród migrantek były kobiety, które aktualnie były zatrudnione w kraju, wcześniej pracowały, ale także takie, które z różnych powodów pracy nie podjęły (brak kwalifikacji, brak miejsc pracy na lokalnym rynku pracy, wiek, itp.). Praca za granicą mogła sprzyjać ich aktywności zawodowej, podnoszeniu kwalifikacji i niezależności finansowej, samorealizacji. Tym samym powodowała, że badane kobiety z mniejszą siłą orientowały się na inne obszary własnego życia na przykład małżeńskiego, rodzinnego. Mogła zmienić ich pozycję społeczną, sposób rozumienia, co to znaczy być kobietą i móc realizować się w różnych rolach. Wyjazd za granicę dla wielu z nich był przełomowym momentem w ich życiu, mającym znaczenie dla nich samych jak i dla ich rodzin. Był okazją do odkrywania i budowania na nowo ról zawodowych, rodzinnych.

Podejmując się analizy teoretycznej tych badań sięgałam do teorii roli jako narzędzia do wyjaśnienia zjawisk. Modyfikuję ją poprzez dodanie innych, pozaludzkich (non-humans) partnerów roli, wobec których rola migrantki jest konstruowana i odgrywana. W efekcie tego przekształcenia teoretycznego ustaliłam, że istnieje większa liczba partnerów roli, co jest ruchem symetrycznym wobec tego, jaki wykonał Bruno Latour.

On ustanowił w teorii aktora – sieci (ANT) jako aktorów czynniki pozaludzkie, a ja ustanawiam je nie jako aktorów, ale jako partnerów roli wobec, których role są budowane.

Sprawiedliwość reprodukcyjna – utopia czy świat możliwy

Krystyna Dzwonkowska-Godula, Liliana Religa

krystyna.dzwonkowska@uni.lodz.pl

Jak zauważa Jerzy Szacki, utopia rodzi się wtedy, „gdy w świadomości ludzkiej zjawia się rozdarcie między światem, który jest, a światem, który jest do pomyślenia”. Pożądany sposób „urządzenia” społeczeństwa pojawia się w umysłach ludzi w sytuacji niedostatku, poczucia niesprawiedliwości, przekonania, że społeczeństwo, a tym samym i życie jednostek powinno i mogłoby wyglądać zupełnie inaczej, gdyby przyjąć inne reguły społeczne.

W latach 90. XX wieku grupa czarnoskórych mieszkanek Stanów Zjednoczonych, uznając, że dotychczasowe działania na rzecz praw kobiet reprezentują interesy białych bogatych Amerykanek z klasy średniej, zaproponowała koncepcję „sprawiedliwości reprodukcyjnej” i podjęła walkę na rzecz praw reprodukcyjnych marginalizowanych kategorii społecznych (m.in. kobiet z mniejszości etnicznych, o niskiej pozycji społecznej, osób transpłciowych). Koncepcja ta, powstała z połączenia idei praw reprodukcyjnych i sprawiedliwości społecznej, postuluje równość i zniesienie podziałów na uprzywilejowanych i upośledzonych w decydowaniu o własnym ciele, prokreacji, życiu rodzinnym. „Sprawiedliwość reprodukcyjna” oznacza prawo i posiadanie odpowiednich warunków do tego, aby móc: mieć dzieci, nie mieć dzieci, mieć kontrolę nad warunkami porodu i opiekować się posiadaniem potomstwem. Obejmuje zatem takie zagadnienia jak: edukacja seksualna, zdrowie reprodukcyjne, możliwości kontroli własnej płodności, prawo do aborcji, prawo do leczenia niepłodności (dostęp do nowoczesnych technologii reprodukcyjnych), ale także opiekę okołoporodową oraz sprawowanie opieki nad dziećmi.

Przedmiotem obrad proponowanej grupy są zagadnienia związane z urzeczywistnieniem sprawiedliwości reprodukcyjnej:

- problemy doświadczane przez kobiety i mężczyzn reprezentujących różne kategorie społeczne w realizacji praw reprodukcyjnych i rodzicielskich w różnych warunkach społeczno-historycznych (perspektywa intersekcyjna);
- konsekwencje braku sprawiedliwości reprodukcyjnej dla jednostek, grup społecznych, całego społeczeństwa;
- strategie indywidualne i zbiorowe w walce o sprawiedliwość reprodukcyjną;
- możliwości osiągnięcia sprawiedliwości reprodukcyjnej w różnych warunkach społeczno-historycznych, przykłady udanych i nieudanych inicjatyw, napotykanne przeszkody i sposoby radzenia sobie z nimi;
- utopijność i realność projektu sprawiedliwości reprodukcyjnej we współczesnych społeczeństwach.

W sesji wezmą udział przedstawiciele różnych dziedzin nauk społecznych, co pozwoli spojrzeć na analizowany problem z perspektywy historycznej i interdyscyplinarnej.

Prawa reprodukcyjne w PRL? Polityki i doświadczenia związane z zapobieganiem i przerywaniem ciąży (1950s-1980s)

Agata Ignaciuk, Uniwersytet Warszawski

Przerywanie ciąży ze względu na „trudne warunki życiowe” zostało zalegalizowane w Polsce w 1956 r. W 1959, Rozporządzeniem Ministra Zdrowia ustanowiono, że do uzasadnienia Owych „trudnych warunków życiowych” wystarczyła deklaracja ciężarnej. W ten sposób od 1959 r. do początku lat 90, a formalnie do 1993 r., możemy mówić w Polsce o dostępności przerywania ciąży praktycznie na żądanie. Zabiegi realizowane w szpitalach publicznych były nieodpłatne, a ceny zabiegów odpłatnych, przeprowadzanych w prywatnych gabinetach i spółdzielniach lekarskich były niewygórowane.

Przez cały okres obowiązywania ustawy z 1956 r., w prasie kobiecej i popularnych publikacjach medycznych przerywanie ciąży traktowano jednak nie jako „prawo” lecz jako „zło konieczne” i „szkodliwy zabieg”, niosący ze sobą ryzyko powikłań, z których najczęściej przywoływano bezpłodność. Produkcja i dystrybucja środków antykoncepcyjnych, prezentowanych w prasie i literaturze popularnej jako pożądana alternatywa przerywania ciąży, była jednak przez kolejne władze PRL ignorowana lub zaniedbywana.

Czy w kontekście stosunkowo łatwego dostępu do przerywania ciąży, ale trudniejszego dostępu do wysokiej jakości środków zapobiegawczych możemy mówić o prawach reprodukcyjnych? Jakie efekty miałyby zastosowanie terminu „prawa reprodukcyjne” i „sprawiedliwość reprodukcyjna” (z jej potencjałem naświetlenia społecznych i ekonomicznych nierówności mających wpływ na egzekwowanie tych praw) w kontekstach takich jak PRL, gdzie przerywanie ciąży zalegalizowane zostało w ramach konkretnej polityki ludnościowej i sanitarnej niedemokratycznego państwa, a nie jako realizacja postulatów ruchów feministycznych, jak miało to miejsce w Stanach Zjednoczonych, Włoszech, Hiszpanii czy, ostatnio, Irlandii? Czy pokolenia Polek, które miały dostęp do legalnej, bezpłatnej aborcji, postrzegały ją w kategorii praw reprodukcyjnych?

Postaram się odpowiedzieć na te pytania w oparciu o analizę prasy kobiecej oraz specjalistycznej i popularnej literatury medycznej z okresy PRL, jak i wywiadów pogłębionych z kobietami urodzonymi przed 1974 (które weszły w wiek reprodukcyjny przed 1989 r.)

Ku skuteczniejszej obronie praw reprodukcyjnych. Kampania prasowa w celu rozszerzenia ustawy o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży w latach 1956-1959

Adam Konopka, Uniwersytet Gdański

W 1956 roku przez Sejm I Kadencji PRL została przegłosowana ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Akt ten zastąpił obowiązujące dotychczas sanacyjne prawo, poszerzając możliwe powody dokonania zabiegu (dotychczas były to kwestie zdrowotne lub kryminalne) o warunki społeczne matki. Ustawa w swoim ówczesnym kształcie pozwalała jednak uniemożliwić kobiecie przerwanie ciąży, zmuszając ją m.in. do zdobywania licznych zaświadczeń o swojej kondycji społecznej i zdrowotnej, zdawania się na opinię nie zawsze przychylnych komisji lekarskich, a także konkretnych ginekologów, niejednokrotnie zaśłaniających się klauzulą sumienia, aby dokonywać tych samych zabiegów odpłatnie w prywatnych gabinetach.

Sytuacja ta uległa zmianie już w 1960 roku, kiedy weszła w życie uchwalona pod koniec 1959 poprawka do ustawy, znosząca dotychczasowe obwarowania i pozwalająca kobietom przerywać ciążę bez przeszkód. Zmianę tę poprzedziła jednak intensywna kampania prasowa na łamach czasopism kobiecych, wspierana przez publicystki z innych czasopism przychylnych ustawie, nalegająca na modyfikację dyskryminujących w praktyce przepisów.

Temu właśnie momentowi w dyskursie chciałbym poświęcić swoją prezentację, szczególnie skupiając się na strategiach argumentacji użytych przez autorki. W swoim wystąpieniu przedstawię rysowane przez autorki problemy, środki perswazji wykorzystywane w celu ich podkreślenia, a także postulaty zmian w prawodawstwie. W oparciu o informacje kontekstowe postaram się również uzasadnić, dlaczego w tamtym momencie działania te mogły przekonać władze do konieczności interwencji w sprawie praw reprodukcyjnych kobiet.

Słowo na „a” - stygmatyzacja aborcji i wpływ tego zjawiska na podejmowane strategie działań

Natalia Broniarczyk, Uniwersytet Warszawski

7 stycznia 1993 roku Sejm uchwalił ustawę o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. 1993 nr 17 poz. 78). Weszła ona w życie 14 marca 1993 roku i nadal obowiązuje. Jej przepisy są jednymi z najbardziej restrykcyjnych w Europie. Jaki wpływ na fundamenty ruchów społecznych w Polsce domagających się liberalizacji prawa antyaborcyjnego ma z pozoru łatwa dostępność do nielegalnej aborcji*? Czy strategia jednostki - wybór możliwości zakupu środków poronnych w Internecie, korzystanie z usług organizacji pomocowych, organizujących tzw. „turystykę aborcyjną” osłabia ruch społeczny na rzecz liberalizacji prawa? Czy występuje związek pomiędzy poziomem dostępności

różnych pozaustawowych możliwości przerwania ciąży a kształtowaniem się strategii ruchu na przestrzeni lat? Dlaczego wybór możliwości przerwania ciąży, zdobyta przez to doświadczenie wiedza i świadomość ograniczenia własnych praw oraz przeszkód w dostępie do aborcji nie przekłada się na zaangażowanie w ruch społeczny oraz strategię ruchu społecznym nie są oparte o indywidualne doświadczenia jednostek w ten ruch

zaangażowanych? Jaki wpływ ma stygmatyzacja aborcji, i czy liberalizacja prawa antyaborcyjnego jest możliwa bez rozprawienia się z językiem? Czy polski ruch pro-choice jest gotowy mówić o aborcji językiem doświadczeń? Doświadczenie aborcji w Polsce, to jedno z największych społecznych tabu, a mówienie o nim prawie zawsze wiąże się z konsekwencjami. Aborcja jest tematem politycznym, moralnym i światopoglądowym, a bardzo rzadko rozpatrywana jest w kategoriach medycznych. Równolegle, w Internecie od 12 lat prężnie funkcjonuje „aborcyjne podziemie” czyli forum „Kobiety w sieci” świadczące pomoc przez telefon zaufania osobom, które są w trakcie sprowokowanego poronienia. Członkinie „Kobiet w sieci” to osoby, które same mają doświadczenie aborcji i wykorzystują je niosąc pomoc innym kobietom. „Kobiety w Sieci” każdego dnia ryzykują swoje bezpieczeństwo i pomagają w aborcjach. Czy czują się członkiniami ruchu feministycznego? Czy teoria feministyczna spotyka się z praktyką?

*Aborcja nielegalna w rozumieniu Ustawy z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży.

Prawa reprodukcyjne w Irlandii: od miejsca, którego nie ma do zmiany społecznej

Anna Frątczak, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

25 maja tego roku Irlandczycy zdecydują w referendum konstytucyjnym o losach 8 poprawki do Konstytucji. Poprawka ta, obowiązująca od 1983 roku stanowi, iż państwo ochrania w równym stopniu życie matek i „nie-narodzonych”, co w praktyce (nie tylko ze względu na enigmatyczne brzmienie tekstu poprawki ale także na brak stosownych przepisów wykonawczych) czyniło z Irlandii jedno z państw o najbardziej rygorystycznym prawie aborcyjnym na świecie. W chwili, w której piszę ten abstrakt do referendum pozostało 10 dni a badania opinii publicznej wskazują na wygraną zwolenników liberalizacji prawa aborcyjnego. Niezależnie jednak od wyników głosowania powszechnego, już teraz można mówić o znaczącej zmianie społecznej, która dokonała się w Irlandii w ciągu ostatnich kilku lat. Zmianę tą zamierzam analizować głównie w jej wymiarze symbolicznym: postaram się pokazać na czym polegało i jakie źródła miało zdominowanie sfery publicznej przez dyskurs męskocentryczny, jak symbolicznie objawiała się nieobecność kobiet jako niezależnych podmiotów moralnych, jak kształtowany był język polityki i prawa i w końcu jak, początkowo marginalny ruch społeczny, początkowo postrzegany jako utopijny, także kreując własne symbole, zdołał osiągnąć sukces.

Matki surogatki i ojcowie geje: wspólne rodzicielstwo jako sprawiedliwość reprodukcyjna?

Marcin Śmietana, University of Cambridge

Obecny referat analizuje pytanie, czy i w jaki sposób tworzenie rodzin przez mężczyzn homoseksualnych (tak jak i rodziców heteroseksualnych) przy pomocy surogatek może być rozumiane z perspektywy sprawiedliwości reprodukcyjnej (Luna & Luker 2014). Perspektywa sprawiedliwości reprodukcyjnej sugeruje, iż prawa osób homoseksualnych do rodzicielstwa mogą być realizowane, jednak tylko przy uwzględnieniu stratyfikacji reprodukcyjnych istniejących tak wśród surogatek i dawczyń owocytów, jak i wśród samych rodziców aspirujących do surogacji. Także krytyka queer wobec instytucji neoliberalnych (Duggan 2003, Eng 2010, Puar 2007) wskazuje, że surogacja nie powinna służyć reprodukcji uprzywilejowanych grup społecznych kosztem grup marginalizowanych.

Te postulaty skonfrontowane są w obecnym referacie z wynikami wywiadów i obserwacji jakościowych z 20 surogatkami mieszkającymi w USA, oraz 37 ojcami homoseksualnymi (zarówno Amerykanami jak i Europejczykami) za pośrednictwem surogacji w USA. Badania te – wykonane w latach 2015-2017 w USA w ramach programu Marie Skłodowska-Curie - wskazują, iż mimo że większość surogatek i rodziców utrzymuje wzajemne kontakty, wybierają oni przyznanie rodzicielstwa ojcom zlecającym surogację przed narodzeniem dziecka. To chroni prawa rodziców przed homofobią, jednak ideał rodziny nuklearnej wzmocniony w ten

sposób może stanąć w konflikcie z prawami surogatek do zmiany zdania i kontroli nad własnym ciałem – mimo że konflikt taki nie wystąpił w badanej grupie.

Rozwiązanie potencjalnego napięcia między prawami surogatek i prawami rodziców z perspektywy krytycznej perspektywy queer oraz z perspektywy sprawiedliwości reprodukcyjnej jest ułatwione tylko w niewielkim stopniu przez amerykański model surogacji, promujący wzajemne relacje między rodzicami i surogatkami. Brak takich relacji w modelu rosyjskim i ukraińskim oddala je od ideałów sprawiedliwości reprodukcyjnej. Model brytyjski, w którym promowane są relacje między surogatkami i rodzicami zaś przyznanie rodzicielstwa następuje dopiero po urodzeniu dziecka, można ocenić jako bliższy sprawiedliwości reprodukcyjnej. Model idealny z punktu widzenia definicji przyjętych w tym referacie obejmowałby możliwość wspólnych praw rodzicielskich między rodzicami i surogatkami (Gunnarsson Payne 2018).

Niepełnosprawność i sprawiedliwość reprodukcyjna. Zarys zagadnień dotyczących kobiet z niepełnosprawnościami

Agnieszka Król, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Celem tego wystąpienia jest zmapowanie doświadczeń kobiet z niepełnosprawnościami w zakresie bezdzietności i macierzyństwa, w tym wsparcia w rodzicielstwie. Ramę dla rozważań stanowi koncepcja sprawiedliwości reprodukcyjnej proponująca krytyczne spojrzenie na to jak w społeczeństwach konstruowane jest to kto może i powinien być rodzicem oraz kto o tym decyduje. Sytuacja kobiet z niepełnosprawnościami w zakresie (nie)macierzyństwa i praw reprodukcyjnych przez lata nie stanowiła pola zainteresowania nauk społecznych, niejako uginając się pod ciężarem przymusu sprawnego ciała. Posługując się koncepcją sprawiedliwości reprodukcyjnej, która umiejscawia indywidualny wybór w szerszym kontekście społecznym wskazuję na czynniki warunkujące doświadczenia tej grupy kobiet (takie jak uwarunkowania historyczne, dostępność, przemoc seksualna i systemowa, ograniczenia w prawie małżeńskim). Należy bowiem zauważyć, że zgodnie z perspektywą interseksjonalną doświadczenia kobiet z niepełnosprawnościami często są odmienne – dla wielu kobiet z niepełnosprawnościami sama możliwość macierzyństwa oraz wsparcie w realizacji praktyk rodzicielskich stanowi centrum walki w zakresie sprawiedliwości reprodukcyjnej, niemniej jednak bezdzietność, możliwość zapobiegania posiadaniu potomstwa oraz dostęp do informacji o stanie zdrowia, wolność od nadmiernej kontroli instytucjonalnej, czy przymusowych procedur są równoważnymi doświadczeniami tej grupy kobiet. Ich doświadczenia jednocześnie są zapośredniczone przez zróżnicowane ze względu np. na rodzaj i stopień niepełnosprawności czynniki związane chociażby z dostępnością (zarówno przestrzenną jak i dostępnością informacji o stanie zdrowia), życiem w segregowanych instytucjach, koniecznością wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, zależnością od rodziny pochodzenia oraz przez postawy i oczekiwania społeczne związane z kobiecością i seksualnością.

Moje wystąpienie opiera się o badania empiryczne – pogłębione wywiady indywidualne oraz grupowe z kobietami z niepełnosprawnościami fizycznymi i sensorycznymi, które prowadzone są w ramach projektu „Niepełnosprawność, macierzyństwo, opieka. Autonomia reprodukcyjna i doświadczenia macierzyństwa kobiet z niepełnosprawnościami w Polsce” (2016-2018).

Podejście do zagadnienia interseksjonalności w nowych ruchach społecznych po Czarnym poniedziałku – działania praktyczne

Katarzyna Iwaniuk, Aleksandra Knapik, Małgorzata Wochowska, Łódzkie Dziewuchy Dziewuchom

Wiosną 2016 r na skutek prób zaostrezenia prawa aborcyjnego w Polsce zaczęły licznie powstawać nowe grupy aktywistyczne. Organizowały się one na regionalnych grupach Dziewuch i szybko zaczęły wychodzić poza dyskusje internetowe na rzecz działania „w realu” - marszy i pikiet protestacyjnych. Latem licznie włączyły się w zbiórkę podpisów pod Komitetem Ustawodawczym Ratujmy Kobiety/ 3 października 2016 nastąpił tzw. „Czarny Poniedziałek” czyli Strajk Kobiet, który również kontynuował działania i przerodził się w ruch społeczny. Dzisiaj, po ponad 2 latach od tamtych wydarzeń w naszej prezentacji chcemy przyjrzeć się podejściu tej nowej fali feminizmu do interseksjonalizmu na podstawie wachlarza poruszanych przez nią problemów i rozpiętości działań, na przykładzie inicjatyw grupy lokalnej Łódzkie Dziewuchy Dziewuchom

oraz postulatów Ogólnopolskiego Strajku Kobiet, którego ŁDD są lokalnym komitetem. Intersekcjonalne podejście aktywistek nowych ruchów społecznych wydaje się być bardziej samoistne i naturalne, niż założoną strategią i pomaga w dotarciu do grup, które doświadczają dyskryminacji wielokrotnej. Rozbija to również stereotyp grup kobiecych jako działających zupełnie osobno i skupionych tylko na „swoich sprawach”. Przyjrzyjmy się również, jakich tematów grupa nie podejmuje oraz jaka jest krytyka zaangażowania ŁDD w kwestie poza obszarem praw reprodukcyjnych kobiet przez inne organizacje i media.

Elementy składowe przemocy instytucjonalnej oraz etapy walki o zmianę systemową w kontekście sprawiedliwości reprodukcyjnej

Kamila Ferenc, Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny

Polskie prawo antyaborcyjne opiera się na kilku filarach: kryminalizacji aborcji, wywołującej efekt mrozący wśród lekarzy, traktowaniu aborcji co do zasady czynu przestępnego i niemoralnego, ale dopuszczalnego na zasadach wyjątku, stygmatyzacji aborcji. Wszystkie te czynniki, przy równoczesnym braku mechanizmów zabezpieczających, powodują, że prawo to jest w praktyce niewykonywane. Świadczeniom z zakresu zdrowia reprodukcyjnego towarzyszy tabuizacja kobiecej rozrodczości i seksualności, traktowanie jej w nienaukowym i niemedycznym kontekście, co prowadzi do sytuacji, w której świadczenia ustawowo gwarantowane (zabiegi aborcji, założenie domacicznej wkładki antykoncepcyjnej, recepty na środki antykoncepcyjne, skierowania na badania prenatalne) są nieosiągalne. Lekarze, szpitale i instytucje publiczne posługując się monopolem wiedzy i władzy pozbawiają kobiety-pacjentki, kobiety-obywatelki (ale też te mieszkające w Polsce bez tego statusu) należy im pomocy oraz pozbawiają sprawczości. Mamy do czynienia z patriachatem lekarzy. Punkt ciężkości w regulacjach dotyczących praw reprodukcyjnych i w dyskusji wokół nich przesunięty jest z kobiety na płód i wszystkie zagadnienia poboczne. Perspektywa samej kobiety została zignorowana. Prawa reprodukcyjne są jedną ze sfer, w których najmocniej ujawnia się brak poszanowania praworządności i praw człowieka w Polsce. Nabiera to szczególnego znaczenia wobec tego, że aborcja jest kwestią klasową, a istnienie „podziemnego państwa kobiet” jest faktem.

Walka o zmianę systemową odbywać się musi na wielu frontach. Konieczne są zmiany legislacyjne (liberalizacja) i depenalizacja aborcji, które wpłyną na postawy lekarzy zgodnie z mechanizmem, że to prawo kształtuje (w części) postawy społeczne. Jednocześnie procesem jest podnoszenie świadomości społecznej i walka ze stygmatyzacją i w tym celu konsolidacja, aktywizacja i współpraca wielu środowisk: lekarskiego, prawniczego, dziennikarskiego itp. Warty uwagi jest namysł nad zróżnicowaniem sposobów walki o prawo do aborcji i jej dostępność ze względu na różne grupy interesariuszek i różne doświadczenia aborcyjne (przypadki, gdy aborcja jest potrzebna, wiek ciąży, status ekonomiczny) oraz próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy możliwa jest uniwersalna strategia dochodzenia do sprawiedliwości reprodukcyjnej?

Referat wyłożony

Prawo do adopcji – kiedy jesteśmy wystarczająco normalni, by zostać rodzicami? Sprawa moralności publicznej a prawa reprodukcyjne jednostki

Dominik Jodłowski, Karolina Krygier, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Adopcję zwykliśmy analizować z perspektywy prawnej oraz pedagogiczno-psychologicznej, koncentrując się najczęściej na sytuacji dziecka i rodziny powstającej na skutek jego przysposobienia. Rzadziej jednak rozpatruje się adopcję na gruncie socjologicznym, gdzie nie sposób uciec od rozważań nad jej normatywnym wymiarem.

Jako że przyjmuje się, że głównym celem instytucji prawnego przysposobienia jest ochrona dobra dziecka i realizacja jego prawa do wychowania się w rodzinie, należałoby spodziewać się, że aspekty te są prawnie uregulowane. Prawo jednakże w bardzo niewielkim stopniu ingeruje w proces adopcji dzieci. Warunkiem koniecznym i jednocześnie wystarczającym jest dobro dziecka, którego zdefiniowania oczekuje się od ośrodków adopcyjnych. Ośrodki te mimowolnie muszą przyjąć rolę strażników moralności, którzy określają, które pary są odpowiednimi bądź nieodpowiednimi kandydatami na rodziców i które zdolne będą podejmować

działania rzeczywiście leżące w interesie dziecka.

Podstawowym kryterium selekcji par jest szeroko pojmowana „normalność”. W naszej kulturze aksjomatycznie przyjmowanym kryterium normalności jest chęć stworzenia heteronormatywnej rodziny, a więc i splotenie dziecka. Jeśli para splotić dziecka nie może, musi wykazać żal z powodu swojej „nienormalności” i chęć jej zrehabilitowania: pierwszym krokiem w tym kierunku jest podjęcie leczenia bezpłodności, ostatnim – adopcja.

Jeżeli zakładamy, że dobro dziecka możemy zagwarantować poprzez normalność rodziców, a ta zaś opiera się na ich normalności reprodukcyjnej, to tak naprawdę samo dziecko stanowi wyłącznie środek do ziszczenia się obrazu normalnej, zdrowej, społecznie pożądanej rodziny. Zawarty w tym obrazie szereg założeń reprodukcyjnych ucieleśnia się w kobiecie, opresjonując jej ciało i zmuszając do podjęcia prób wyleczenia się ze swojej bezpłodności, co często może być procesem bolesnym i traumatycznym, szczególnie jeśli terapie nie przynoszą pożądanych skutków.

Włączenie ujętej tu problematyki w refleksję nad prawami reprodukcyjnymi pozwala wyjść poza dosłowność ciała, które rodzi (bądź nie rodzi) i przypomina, że w gruncie rzeczy toczy się bój o matki to również bój o kształt przyszłego społeczeństwa.

Strażniczki nierówności? O roli kobiet w utrwalaniu podrzędnego statusu w rodzinie

Aldona Żurek, Iwona Przybył
przybyl@amu.edu.pl

Głębokie przeobrażenia społeczno-kulturowe ostatnich dekad dały szansę między innymi na większy udział kobiet w tworzeniu kształtu życia rodzinnego. Społeczny awans kobiet i upowszechnienie indywidualistycznych wartości pozwoliło na zmiany w małżeństwie i rodzinie: wzrost autonomii kobiet, wychodzenie poza rodzinne stereotypy płci, bardziej osobowe relacje, wzrost zasobów władzy. Pomimo wielu głębokich przeobrażeń i oporu kobiet wobec dyskryminacji układ równościowy nie zawsze jest realizowany. Przemiana rodzinnej rzeczywistości w kierunku coraz większej podmiotowości kobiet jest hamowana przez wiele barier, m.in. procesy socjalizacji czy ideologie (m.in. zwycięstwo zapoczątkowanego w latach 90. w Polsce backlashu). Niemniej za jedną z nich można uznać strategię samych kobiet. Wyniki badań empirycznych potwierdzają, że pomimo mechanizmów społecznych dających kobietom prawo wyboru partnera życiowego nadal dają się wybierać, pełniąc pasywną rolę zarówno w trakcie załotów i zaręczyn. Zakres udziału ojca w procesie wychowania i opieki nad potomstwem jest wyznaczany dzisiaj głównie przez matkę dziecka, która - odpowiadając na społeczny stereotyp Matki Polki - nierówny podział pracy włącza w pozytywny obraz samej siebie. Kobiety nie uwalniają się także od obowiązków domowych w zakresie, w jakim można by tego oczekiwać. Podrzędny status służy części kobiet do wyrażania miłości i troski, dzięki czemu realizują społecznie konstruowany model ról rodzinnych.

W sesji skupimy się na analizie szeroko rozumianych uwarunkowań oraz konsekwencji sprawczej roli kobiet w hamowaniu procesu dekompozycji układu nierównościowego w rodzinie i umacnianiu znaczenia tradycyjnych symboli w kontekście rodzinności.

O czym decydują kobiety? Między przymusem a swobodą podejmowania decyzji **Aldona Żurek, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu**

Podmiotowość kobiet we współczesnych rodzinach ma swoje gwarancje zarówno w porządku prawnym, moralności, obyczajach czy praktykach rodzinnych. Jej wyrazem jest prawo, jakie mają kobiety do podejmowania autonomicznych decyzji, które związane są z kształtowaniem ich karier życiowych. Jednak społeczne położenie kobiet, silniej, niż ma to miejsce w odniesieniu do mężczyzn, związane jest z losem innych, bliższych im osób: zwłaszcza krewnych i powinowatych. Dlatego decyzje, szczególnie w odniesieniu do sytuacji przełomowych, podejmowane są pod presją uwzględniania potrzeb osób trzecich. Pojęcie „poświęcenia się”, „obowiązku”, „godnego zachowania” czy „działań zgodnych z kobiecą naturą” zastępować mają refleksję na temat dobrostanu samych kobiet.

Celem wystąpienia jest krytyczna refleksja na temat autonomiczności i skutków decyzji, jakie podejmują kobiety, w odniesieniu do wybranych punktów węzłowych w ich życiu. A także próba odpowiedzi na pytanie o źródła tego zjawiska.

Ja ich wyszykuję, dostają picie, dostają wszystko i oni idą, a ja mam po prostu błogi raj – praktyki macierzyńskie i ojcowskie w kontekście podziału obowiązków wychowawczych **Małgorzata Sikorska, Uniwersytet Warszawski**

Celem wystąpienia będzie przedstawienie społecznego postrzegania ról matek i ojców oraz zestawienie tych wizerunków z analizą praktyk macierzyńskich i ojcowskich w odniesieniu do podziału obowiązków wychowawczych.

Zmiana układu sił w rodzinie, nowe rozdanie ról i obowiązków między rodzicami są jedną z najbardziej istotnych modyfikacji w relacjach między jednostkami we współczesnych społeczeństwach. Zupełnie inne, niż jeszcze w poprzednim pokoleniu, są obecnie oczekiwania stawiane współczesnym rodzicom. Szczególnie znaczące i głębokie zmiany dotyczą sytuacji ojców. W dyskursie publicznym można znaleźć wiele ilustracji dla

zaangażowania ojców w proces wychowywania dzieci — „nowi ojcowie” widoczni są zarówno w serialach, w poradnikach i pismach parentingowych, jak i w przestrzeni internetowej (blogi ojcowskie).

Powstaje pytanie: czy promowanie nowego wzoru ojcostwa obecne w dyskursie przekłada się na praktyki rodzicielskie? Innymi słowy: czy „nowy” sposób społecznego definiowania ról i obowiązków ojców (oraz oczywiście także matek) przekłada się na rzeczywiste praktyki rodzicielskie? Dodatkowo, w kontekście tematyki grupy, istotna jest także pytanie o czynniki wspomagające/hamujące zaangażowanie ojców? Wyniki prowadzonych dotąd badań (np. Sikorska 2012, Dzwonkowska-Godula 2015, Suwada 2017) wskazują, że jednym z nich jest podejście i zachowania „matek-bramkarek”.

Celem prezentacji będzie odpowiedź na powyższe pytania w odniesieniu do wyników analizy dyskursu, wyników badań ilościowych (CBOS, EVS, GUS — budżety czasu), a przede wszystkim do wyników badań jakościowych (projekty: „Praktyki rodzicielskie we współczesnych polskich rodzinach — rekonstrukcja codzienności” oraz „Ciemna strona macierzyństwa”).

Tradycja czy nowoczesność?

Joanna Śmigielka, Uniwersytet Warszawski

Przemiany w zakresie obyczajowości rodzinnej i międzypokoleniowa transmisja stylów życia, wyznawanych wartości, postaw w życiu codziennym były przedmiotem wieloletnich badań prowadzonych przeze mnie na wsiach w regionie łowickim. Autorkami międzypokoleniowego przekazu są przede wszystkim kobiety - matki, które w procesie socjalizacji zapoznają córki z własnymi doświadczeniami w pełnieniu ról rodzinnych. Młode kobiety, kształcą się w mieście, korzystają z szerokiej oferty doniesień medialnych na temat modeli współczesnej rodziny, pozycji kobiety w rolach rodzinnych i zawodowych jednak co warto podkreślić same wybierają przeciwiczony już przez matki, a zatem znany, przepracowany w doświadczeniu scenariusz życia rodzinnego. Zatem nie tylko same sytuują się w drugoplanowej roli we własnej rodzinie ale także realizują tradycyjny podział ról i obowiązków w swoim małżeństwie.

Strategie matek-lesbijek w życiu codziennym

Miłosz Ukleja, Uniwersytet Warszawski

Posługiwanie się strategiami rodzinnymi nie jest zarezerwowane wyłącznie dla członków rodzin jednopłciowych. Tym jednak, co znacząco różni rodziców homoseksualnych od heteroseksualnych, jest konieczność korzystania z wielu strategii intymności, w których uwzględnione zostaną zróżnicowane okoliczności oraz konteksty funkcjonowania rodziny. Dla matek-lesbijek codzienne życie opiera się na dekompozycji tradycyjnych ról i obowiązków obecnych w rodzinach normatywnych. Jedną z głównych strategii jest zmaganie się ze stygmatyzacją, która wymaga od matek stosowania zróżnicowanych metod ukrywania prawdziwego statusu rodziny. Istotne zastosowanie w realizowanych przeze mnie badaniach mają pojęcia wprowadzone przez Ervinga Goffmana - asymilacja, milczące przystosowanie i złudna normalność.

Celem mojego wystąpienia będzie prezentacja autorskich badań dotyczących codzienności jednopłciowych rodzin tworzonych przez lesbijki, odniesienie się do intymnych strategii tworzonych przez partnerki w zakresie procesu stygmatyzacji (opierając się m.in. na trzech wymienionych wyżej rodzajach strategii wskazywanych przez Goffmana) - oraz zaprezentowanie zasad i założeń tworzenia strategii dekompozycji tradycyjnych wzorów społecznych rodziny, które są obecne w rodzinach jednopłciowych.

Społeczny stereotyp matki - doświadczenie macierzyństwa w narracjach współczesnych kobiet

Magdalena Koperska, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Celem wystąpienia jest ukazanie pozycji kobiet w realiach rodzinnych z uwzględnieniem kulturowych, społecznych, biologicznych oraz filozoficznych uwarunkowań rzeczywistości. Refleksja nad realizowaną rolą matki podjęta zostanie w oparciu o przeprowadzone wywiady narracyjne. Analiza wypowiedzi responden-

tek umożliwi podjęcie próby odpowiedzenia na pytanie, w jaki sposób kobiety doświadczają macierzyństwa i realizują rolę matki. Czy, mimo deklarowanego partnerskiego modelu rodziny, w realiach życia codziennego realizują tradycyjny model Matki Polki oparty na stereotypach płci? Jakie oczekiwania w obszarze opieki nad dzieckiem i pracy domowej stawiane są przez matki wobec siebie i partnera oraz skąd wynikają istniejące różnice? Podczas wystąpienia przybliżone zostaną również odczuwane przez kobiety skutki osamotnienia w trudzie macierzyństwa oraz konsekwencje realizacji społecznych oczekiwań w obszarze pełnienia ról rodzinnych.

Utopie i dystopie w literaturze kobiet

Monika Świerkosz

monika.swierkosz@uj.edu.pl

Utopie, antyutopie, dystopie – pełniły i pełnią niezwykle ważną rolę w literaturze kobiet. W twórczości wielu autorek (między innymi Margaret Atwood, Doris Lessing, Ursuli LeGuin, Angeli Carter) pojawiają się wizje „innych światów” – zarówno tych idealnych czy alternatywnych, jak i tych przerażających i spotworniałych, tych z przeszłości i z przyszłości, fantastycznych i całkiem realistycznych. Jednej strony, podważały one stabilność i oczywistość rzeczywistości, którą znamy i zachęcały do twórczego i afirmatywnego wymyślenia świata na nowo, z drugiej – bywały niezwykle przenikliwym narzędziem politycznej krytyki status quo oraz języków, za pomocą których go podtrzymujemy. W 100-lecie wywalczenia przez Polki (i część Europejki) praw wyborczych chcemy przyjrzeć się dokładniej tej specyficznej odmianie literatury pisanej przez kobiety, jaką są utopie/dystopie.

- jakie są odmiany kobiecych utopii/dystopii, na czym polega ich alternatywność/odmienność? (utopie polityczne, społeczne, seksualne, antropologiczne...);
- jak wyglądają kobiece utopijne/dystopijne czasoprzestrzenie: jak wygląda w nich relacja między ludzkim a nie-ludzkim, rzeczywistym a wymyślonym, swoim i obcym?;
- w jaki sposób (do jakich celów) autorki wykorzystywały rozmaite strategie utopijnego pisania? (co w nich dominuje: dekonstrukcja i demitologizacja czy reinterpretacja i prze-pisywanie?);
- jakie konwencje literackie, poetyki i estetyki okazały się szczególnie podatne na utopijne fantazjowanie? (groteska, fantasy, sci-fi, baśń, dziennik, ...?).

Sesja 1 : Rozpoznania

Współczesna wyobraźnia genderowa wobec klasyki. Zamiatin, Huxley, Orwell, Haushofer, Dariousecq, Atwood w tekstach słuchaczek Gender Studies IBL PAN, rok 2016/17
Kazimiera Szczuka

Komentarz do performatywnego czytania fragmentów utopijnych tekstów pisanych na kursie prowadzonym przez K. Szczukę „Nasze ciała, nasze lęki, nasze pragnienia. Czytanie performatywne”. Referatowi będzie towarzyszyć performatywne czytanie fragmentów utopijnych tekstów pisanych na kursie prowadzonym przez K. Szczukę „Nasze ciała, nasze lęki, nasze pragnienia. Czytanie performatywne”.

Co kobiety robią w idealnym świecie? O klasycznych utopiach literackich (More, Campanella, Bacon i inni)
Andrzej Juszczyk, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Referat ten będzie dotyczył miejsca kobiet w idealnych światach projektowanych przez autorów klasycznych utopii pozytywnych (takich jak Thomas More, Tommaso Campanella, Francis Bacon i inni). Utopie te traktowane będą jako teksty filozoficzno-literackie, a nie jako konkretne projekty społeczne. Wydaje się jednak, że wiele idei obecnych najpierw w literackich utopiach, później w taki czy inny sposób wcielanych jest w życie. Projekty pierwszych utopistów były z natury rzeczy wywrotowe, a ostrze ich społecznej krytyki skierowane było zarówno przeciw instytucjom władzy świeckiej i duchowej, jak przeciw umowie społecznej, z jaką mieli w swoich czasach do czynienia. Rola kobiet w fikcyjnych utopijnych światach przedstawionych z jednej strony wykraczała poza obowiązujące współcześnie normy i stereotypy, z drugiej jednak wciąż była efektem dominacji patriarchalnego obrazu świata.

Sesja 2: Genealogie utopii

Utopia kobiecych rządów w powieści Margaret Cavendish „The Blazing World” Anna Kowalcze-Pawlik, Wyższa Szkoła Europejska im. ks. Józefa Tischnera

Celem wystąpienia jest opisanie utopijnego charakteru powieści Margaret Cavendish „The Blazing World” z 1666 r., która przedstawia jako ideał państwa rządu monarchini w hybrydycznym społeczeństwie złożonym z fantastycznych istot. Tekst ten, który Cavendish sama określała mianem „tekstu hermafrodyicznego”, dostarcza oryginalnego spojrzenia na kwestie kobiecego autorytetu i możliwości tworzenia w społeczeństwie niechętnie spoglądającym na pisarki i polityczki i kreśli wizję kobiecej utopii opartej na poczuciu solidarności i wzajemnego zaufania.

Pisarki potworne. Edith Wharton, Mary Wilkins Freeman i Edith Nesbit Mateusz Skucha, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Referat poświęcony jest trzem zbiorom opowiadań grozy spod znaku pisarstwa Edgara Alana Poe: Duchom i ludziom Edith Wharton, Zagubionym duchom Mary Wilkins Freeman oraz Opowieściom upiornym Edith Nesbit. Ich teksty należą do klasyki XIX-wiecznej noweli niesamowitej czy też amerykańskiej fantastyki grozy. Wykorzystując do interpretacji narzędzia wypracowane w ramach feministycznej krytyki literackiej (zwłaszcza Elaine Showalter) zamierzam nie tylko pokazać, na czym polega specyfika realizacji tego gatunku przez kobiety, lecz także udowodnić, że pod maską grozy czy horroru kryje się szczególnie pojęta konstrukcja (anty)utopijna.

Utopia Zielonego Wzgórza. O powieści L.M. Montgomery Piotr Oczko, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Pierwszy tom powieści L.M. Montgomery *Anne of Green Gables* przełożono na język polski aż 14 razy. Od 1912 roku, gdy ukazało się pierwsze tłumaczenie pióra R. Bernsteinowej, doczekał się on też przynajmniej stu wydań, co pozwala ostrożnie uznać Anię z Zielonego Wzgórza za pozycję w przemożnym stopniu kształtującą światopogląd i mentalność kilkunastu pokoleń polskich kobiet. W referacie chciałbym skupić się na następujących kwestiach: 1) pierwotny, wybitnie emancypacyjny wymiar książki Montgomery; 2) polskie tłumaczenia powieści, w których ów emancypacyjny aspekt został w dużej mierze zatracony oraz społeczno-kulturowe przyczyny tychże zmian; 3) czynniki wpływające na aż tak dużą i niemającą precedensu na świecie popularność twórczości L.M. Montgomery w naszym kraju; 4) filmowe adaptacje powieści, zwłaszcza zaś serial kanadyjski *Anne with an E* (2017), w którym scenarzystka, Moira Walley-Beckett, dokonała swoistej lektury oryginału pomiędzy wierszami, z feministycznej perspektywy „hermeneutyki podejrzeń”.

Jak niemożliwe staje się możliwym, czyli heteroteliczna poetyka nie-realistycznych powieści George Sand w służbie społecznej zmiany Katarzyna Nadana-Sokołowska, Polska Akademia Nauk

Wystąpienie będzie poświęcone analizie i interpretacji znaczenia wątków utopijnych w fabułach powieści George Sand. Współcześnie bardzo słabo u nas znana twórczość niegdyś sławnej francuskiej autorki warta jest przypomnienia szczególnie w stulecie uzyskania praw wyborczych przez kobiety w Polsce. George Sand nie tylko przecież była najbardziej chyba wyemancypowaną kobietą XIX wieku, ale niemal od debiutu do kresu pisarskiej drogi wiązała własną twórczość z emancypacyjnym projektem społecznym: demokratycznym i lewicowym, choć zarazem – podobnie jak socjalizm utopijny – upatrującym swych źródeł w reinterpretacji idei chrześcijaństwa.

W wystąpieniu chciałabym się przyjrzeć poetykom Sand, które są nośnikami utopijnych treści na poziomie politycznym, społecznym, osobistym i seksualnym. Utopie Sand to bowiem nie tylko literackie opisy projektów komunistycznych, anarchistycznych czy syndykalistycznych wspólnot jako leku na kapitalistyczny wyzysk i przemoc państwa, jak na przykład w Wędrownym czeladniku czy Panu Argibauld – najbardziej znanych i zarazem najmniej może literacko udanych jej powieści „tendencyjnych”, ale przede wszystkim rozwiązania fabularne i konstrukcja wybranych postaci, które czynią to, co prawie niemożliwe, możliwym, zachęcając do przekraczania granic społecznych i obyczajowych w celu uczynienia życia jednostek bardziej spełnionym i satysfakcjonującym.

Dzieje się tak w wielu powieściach Sand, począwszy od debiutanckiej, *Indiany*. Sand wprowadza tu dobre, niemal baśniowe zakończenie rażąco sprzeczne z logiką wydarzeń i realistyczną poetyką wcześniejszych partii powieści, które powinny przywieść główną bohaterkę do zguby. W innych skądinąd realistycznych powieściach autorka pozwala dochodzić do skutku małżeństwom będącym mezaliansem społecznym, pokazuje kobiety niekonwencjonalne, wolne i artystki jako wiodące udane życie w społeczeństwie, które umie zaakceptować i szanować ich odmienność (*Mała Fadetia*, *Ona i on*, *Lukrecja Floriani*), a nawet łamie takie obyczajowe tabu jak związek miłosny starszej kobiety z młodszym mężczyzną, na dodatek jej wychowaniem (*Franek Znajda*).

Choć to właśnie te utopijne rozwiązania – wewnętrznie sprzeczne połączenie poetyki powieści realistycznej z elementami baśni, przemienianie dysharmonii w harmonię - budziły najżywszą niechęć nieco późniejszej krytyki literackiej, to przecież ich emancypacyjny potencjał i wzorcotwórczą rolę potwierdza ich żywy, entuzjastyczny odbiór w momencie ich ukazania się. W wystąpieniu chciałabym więc także przypomnieć, dla których polskich kobiet twórczość i biografia Sand stała się w swoim czasie inspiracją i wsparciem w walce o niezależność osobistą, samorealizację i prawa kobiet w ogóle.

Sesja 3: Między językiem a obrazem

Jak przerobić baśnie na zaangażowane utopie? Twórczość prozatorska Angeli Carter Anna Pekaniec, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

W proponowanym wystąpieniu chcę bliżej przyjrzeć się opowiadaniom/baśniom i powieściom Angeli Carter (np. *Magicznemu sklepowi z zabawkami*, *Mądrym dzieciom*, baśniom/opowiadaniom na czele z *Krwawą komnatą* itd.), by zanalizować, w jaki sposób przekształcanie znanych motywów baśniowych, czy też fabuł powieściowych (powieść inicjacyjna, powieść obyczajowa, powieść o artystach, tu także artystkach), zamienia je w utopie i to z wyraźnym feministyczną sygnaturą.

Zarówno w baśniowych narracjach, ale też dość dobrze zdomowionych w literaturze odmianach powieści, dzięki działaniom polegającym na przekształcaniu ich prymarnie męskocentrycznych, opresyjnych i przypisujących kobietom konkretne, gotowe, standardowe wzorce postępowania, Carter udało się stworzyć fikcyjne światy, w których wektory danych przebiegów fabularnych (ale nie tylko) nie tylko zostały odwrócone, lecz również odpowiednio sprofilowane, by ich narratorka i bohaterki, okazały się władne budować alternatywne światy. Światy zapewniające kobietom autonomię, choć nie bez konkretnych konsekwencji (zamierzam je opisać). Autorka *Córki karta* nie stroniła w swojej twórczości od gestów wręcz anarchistycznych, kwestionujących utarte rozwiązania, a jednocześnie celnie wskazywała, jakie czynniki zewnętrzne są odpowiedzialne za stany, które ona diagnozuje, a jednocześnie podaje sposoby, często radykalne, by je zmodyfikować.

Innymi słowy, chcę zastanowić się, jak reinterpretacje i przepisywanie przyczyniają się do stworzenia przestrzeni nieoczywistych, nierzadko groteskowych, niestabilnych, lecz zapewniających możliwość efektywnej (i na pewno efektywnej) krytyki rzeczywistości dalekiej od bycia przyjazną dla kobiet.

Ustanowienie obrazu. Utopijna moralność w Dzwonie Iris Murdoch Maciej Oleksy, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Najpierw – posiłkując się *Metaphysics as a Guide to Morals* i opracowaniami dr hab. Anny Głąb – zwięźle przedstawię główne dokonania Iris Murdoch na gruncie współczesnej etyki, by następnie pokrótce zarysować trzy różne ujęcia moralności, jakie proponują na kartach Dzwonu kolejno James Tayper Pace („żyć bez obrazu samego siebie”), Michael Mead („stworzyć sobie jakąś koncepcję własnych możliwości”) i Nick Fawley („każdy z nas jest częścią drugiego”). Analizując przekonania wspomnianych bohaterów, przyjrę się w głównej mierze religijnym aspektom ich myślenia, aby pokazać zupełną nieprzystawalność tradycyjnych wyobrażeń o utopii do pragnień poszczególnych jednostek. Szczególną uwagę poświęcę również postaciom kobiecym, które dokonują w Dzwonie swoistej destabilizacji wspólnotowego ładu: Catherine, która nie radząc sobie ze stawianymi wobec niej wymaganiami (m.in. ze wstąpieniem do zakonu), kończy wreszcie w szpitalu psychiatrycznym, „ośmieszając” tym samym społeczność Imber Court, i Dorze, kobiecie „z zewnątrz”, której (nie)przemysłane działania doprowadzają ostatecznie do spektakularnego rozpadu modlitewnej wspólnoty.

„Easy to read and write”. Ideał języka, komunikacji i kobiecego głosu w feministycznych utopiach przełomu XIX i XX wieku Katarzyna Trzeciak, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Męskie utopie – wskazywała Derby Lewis – często podejmują kwestie nowych, obcych języków; kreują odmienne alfabety i style komunikacji. W utopiach pisanych przez kobiety, zwłaszcza w utopiach o rysie feministycznym, z końca XIX i początku XX wieku, język i komunikacja rezonują status kobiecego głosu ignorowanego wówczas przez męskich liderów politycznych. Ich metodą nie jest zatem wynajdywanie nowego, ale namysł nad kategoriami istniejącego języka angielskiego, by choć w fikcyjnej rzeczywistości mógł stać się *lingua femina*.

Przedmiotem proponowanego wystąpienia będzie analiza nielicznych (spośród bardzo wielu pisanych wówczas przez kobiety) utopii, które uwzględniają problem języka w wyobrażonej rzeczywistości i proponują rozwiązania komunikacyjne, uwzględniające kobiecy głos, wykluczony z politycznych debat i uznany za nieprawomocny. Wśród tych wizji znajdują się m.in. projekty na komunikację pozajęzykową, uwalniającą od problematycznych zapośredniczeń (Bessie Story Rogers, *As It May Be*, 1905), czy też nieliczne opisy języków nowych społeczności, egalitarne i łatwe do nauki, których semantyka jest przejrzysta i zrozumiała dla wszystkich użytkowniczek (Charlotte Perkins Gilman, *Herlander*, 1915).

Stawką mojego wystąpienia będzie wskazanie, jak w literackich wizjach komunikacji idealnej odbijały się problemy niesłyszalności i niezrozumiałości kobiecego głosu, będącego obcym i nieprzetłumaczalnym, choć przecież wydobywającym się w dominującym języku anglosaskiego świata XIX i XX wieku.

Utopia mieści się w języku. Rzeczy uprzyjemniające. Utopia Tamary Bołdak-Janowskiej Alicja Dusza, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

W referacie zostanie omówiony sposób konstruowania utopii w powieści *Rzeczy uprzyjemniające*. Utopia Tamary Bołdak-Janowskiej. Autorka posługuje się konwencją baśni, by opowiedzieć nieco żartobliwą opowieść o Narajach, mieszkańcach osady, w której panuje szczęście i równość płciowa w kwestiach seksualnych i obyczajowych. Pierwszym omówionym zagadnieniem jest użycie przez Bołdak-Janowską danego gatunku fikcyjnego. Referat omawia, jak za pomocą mitologizacji świata przedstawionego *Rzeczy uprzyjemniające*... zyskują charakter utopii oraz za pomocą jakich środków konstruowani są bohaterowie. Analizie podlega również zagadnienie, czy jest to mit zdekonstruowany czy wręcz przeciwnie; czy krytykuje czy stwarza alternatywę; co podyktowane jest Barthes'owskim stwierdzeniem, że krytyk mitu jest krytykiem ideologii.

Drugim ważnym punktem jest język używany na przestrzeni powieści. Autorka tworzy bardzo wiele neologizmów, niejako wymyślając własny sposób opisu świata. Nawiązuje to do postulatów feministycznej krytyki literackiej, opowiadających się za potrzebą stworzenia nowego dyskursu, ponieważ język jest naznaczony męską sygnaturą. Jednocześnie wykonuje gest zwrócenia się do sztuki ludowej, nieprzeintelektualizowanej,

intuicyjnej i „naturalnej”.

Trzecią i ostatnią kwestią, omówioną w referacie jest potencjał krytyczny zawarty w Rzeczach uprzyjemniających.... Autorka wielokrotnie zwraca się do czytelnika, ale rozstrzygnięcie, czy ta powieść to jedynie filozoficzny koncept czy próba komentarza do rzeczywistości, leży w gestii interpretatora. Rzeczy uprzyjemniające... tworzą napięcie między kategorią równości a różności, jedną jakością splatając z drugą. Bołdak-Janowska tworzy narrację o społeczeństwie wolnym od rozterek roli płci, jednak za pomocą środków wyraźnie akcentujących swoją odrębność od językowego dyskursu powieściowego. Referat kończy próba postawienia diagnozy, czy owa powieść ma charakter subwersywny czy anarchistyczny, oraz czy językowa analiza tego tekstu może być podstawą konceptu stworzonej utopii.

Sesja 4: Utopie seksualne

Kochanek Sybilli Thompson Marii Jasnorzewskiej-Pawlikowskiej – utopia czy dystopia? Aleksandra E. Banot, Akademia Techniczno-Humanistyczna w Bielsku-Białej

Futurologiczna fantazja Marii Jasnorzewskiej-Pawlikowskiej z 1926 roku zatytułowana Kochanek Sybilli Thompson wydaje się realistyczną utopią społeczno-seksualną. Z jednej strony oddaje ducha rewolucji obyczajowej okresu międzywojennego i odwołuje się do początków medycyny estetycznej oraz zabiegów kosmetycznych, których celem było odmładzanie. Z drugiej strony zapowiada – jakże trafnie – epokę hipisowskiej wolnej miłości, poliamorycznych związków lat 70. XX wieku, czasu drugiej rewolucji seksualnej, ale i czasu znacznie bardziej zaawansowanych operacji plastycznych czy technologii kosmetycznych. Wnikliwa lektura dramatu pozwala jednak dostrzec krytyczny (a także satyryczny) wymiar historii o 70-letniej kobiecie, która postanowiła się odmłodzić, aby raz jeszcze doświadczyć fizycznej miłości. Radosna utopia staje się zatem smutną dystopią. W swoim wystąpieniu chcę przyjrzeć się właśnie temu dualizmowi: fantastyczne – realistyczne, radosne – smutne, utopijne – dystopijne oraz grze napięć, jaka się toczy pomiędzy opozycyjnymi pojęciami.

Niechciane historie feminizmu lesbijski separatyzm, gorzkie rewindykacje oraz złość smutnych dziewczyn

Urszula Chowaniec, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Referat o Niechcianych historiach feminizmu ma na celu analizę wybranych historycznych i kulturowo-politycznych zjawisk, które mają odpowiedzieć, dlaczego kobiecy separatyzm, rewindykacyjny stosunek do kultury łączy się zawsze z etykietką utopijnych, nierealistycznych, a także niesprawiedliwych, a nawet szalonych projektów, które ostatecznie uchodzą za szkodliwy dla ruchu feministycznego. Na początku lat 70-tych, kiedy lesbijski odłam National Organisation of Women domagał się swojego głosu, Betty Friedan, sprzeciwiła się temu wypowiadając słynne: „we can't have it” (interview, film *She is beautiful When She is Angry*, 2014). Przywołując tę historię oraz odnosząc się do wybranych trzech kulturowych fenomenów, referat odpowie na pytania, dlaczego niektóre historie kobiet są nie do przyjęcia dla ruchu feministycznego, traktowane za zbyt radykalne, zbyt utopijne, czasem szkodliwe? Czy problemem jest ich utopijny charakter, czy też historia ruchu feministycznego jest historią negocjacji z kulturą heteronormatywną (patriarchalną) i te negocjacje mają charakter stopniowalny w różnych okresach i w zależności od różnych kontekstów politycznych i kulturowych? Referat ten będzie chciał odpowiedzieć na te pytania zarysowując trzy zjawiska: fenomen pierwszego lesbijskiego kolektywu w USA i czasopisma wydawanego przez nich (1) *the Furies Collective* (1970/1971), w odniesieniu do pierwszego lesbijskiego czasopisma, *Furia* jako kobiecego separatystycznego głosu. Po drugie, tekst odniesie się do historii głośnej powieściowej rewindykacji kobiecej pozycji w nowoczesnym społeczeństwie w powieściach (2) Rachel Cusk i odbioru jej twórczości jako głosu utopijnego lub głosu „rozłoszczonej pisarki”. Ostatnim zjawiskiem, jaki zarysowany zostanie w referacie, to fenomen nowoczesnego feminizmu rozłoszczonych młodych dziewcząt i jego odbicia w powieści (3) Naomi Andermal, *Siła* (2017).

Obietnice odmieńców. Posthumanistyczny feminizm i kłirowe niemiej-sca.
Tomek Sikora, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

W nieco innym kontekście starałem się opisać „kłirowość” jako myślenie i działanie w kategoriach „niemiej-sca”. Argumentowałem, że „miejsce” jest tym, co zastany porządek (możemy go po lacanowsku nazwać Symbolicznym) wyznacza poprzez interpelację każdemu poprawnemu podmiotowi: oto twoje miejsce w porządku rzeczy. Queer natomiast to podmiot nieterytorialny: taki, który nieustannie dzieje się, ale nie ma miejsca. I choć kłir nieodmiennie stawia opór postępującej biopolitycznej regulacji życia, to jednak nie jest jakimś „stałym miejscem” oporu, a raczej wirusem, który w toku koewolucji musi nadażać w swoich przemianach za nieustannie samo-immunizującym się systemem polityczno-społecznym.

W swoim wystąpieniu chciałbym podjąć tamte rozważania, jednocześnie je rekontekstualizując. Po pierwsze, pojęcie „niemiej-sca” jest przecież synonimem utopii, a myślenie o kłirze w kategoriach utopii jest w ostatnim czasie bardzo aktualne, zwłaszcza za sprawą José Muñoza. Po drugie, chciałbym powiązać tak rozumiany kłir z propozycjami feministycznego nowego materializmu i jego postpłciowej, posthumanistycznej wizji wszechświata, ze szczególnym uwzględnieniem myśli Karen Barad. Choć poziom abstrakcji w rozważaniach nowo-materialistycznych często bywa wysoki i tym samym może wydawać się daleki od realnych problemów, którymi zajmuje się „codzienny” feminizm, to jednak bez nowej, kłirowej ontologii, popartej wiedzą naukową czy to z zakresu fizyki kwantowej, czy nauk o życiu, niemożliwy wydaje się (utopijny?) przełom w relacjach między kobiecym a męskim, ludzkim a nieludzkim, ożywionym a nieożywionym, świadomym a nieświadomym i tak dalej.

Referat wyłożony

Hermafrodytyczna jaźń – projekt nierealny. „Świat w płomieniach” Suri Hustvedt
Zuzanna Ossowska, fundacja Groove of Life

Nachodzi mnie fantazja, by zburzyć wszystko i zacząć od nowa pod pseudonimem” mówi Susan Sontag w wywiadzie udzielonym Jonathanowi Cottowi. To samo pragnienie pcha Harriet Burden, bohaterkę „Świata w Płomieniach” Siri Hustvedt, ku odważnej mistyfikacji: pięćdziesięcioletnia artystka konstruuje swoją artystyczną tożsamość powtórnie, przywdziewając żywe maski – wynajmuje trzech mężczyzn, którzy udają autorów jej prac. Hustvedt wprowadza czytelników do laboratorium, gdzie wnikliwie bada naturę ludzkiej percepcji. Pomysł Burden wydaje się genialny: gra z płcią twórcy dzieła sztuki daje sposobność do prześledzenia pracy stereotypów, przyłapania ich na gorącym uczynku, by wreszcie, w wielkim finale, zburzyć konwencjonalne sposoby widzenia i pozostawić oglądającego w niekomfortowej sytuacji – tête-à-tête z własnymi uprzedzeniami.

Sontag kontynuuje myśl: „może gdybym wydała coś pod pseudonimem (...) każdy roześmiałby się w głos i powiedział >>Przecież to Susan Sontag!<< ponieważ nie potrafię pisać w sposób, którego nie dałoby się łatwo rozpoznać”. Przeświadczenie, że dzieło obroni się samo, bez obecności ściśle dookreślonego ciała, pomija znaczenie performatywnej roli pierwszych słów, skierowanych do podmiotu. Wykluczające się stwierdzenia: „To dziewczynka”, „to chłopiec” określają zarówno zakres możliwości dla ludzkiego bycia w świecie, jak i horyzont widzenia –

innych i samego siebie. Dlatego Hustvedt do koncepcji płynnej nowoczesności dodaje kategorię płci i bacznie obserwuje, jak pod jej wpływem zmieniają się reguły gry. Projekt Burden okazuje się utopią.

Walka o równość w polskich rodzinach – procesy egalitaryzacji a upodmiotowienie

Krystyna Slany, Ewa Krzaklewska, Marta Warat
ewa.krzaklewska@uj.edu.pl, marta.warat@uj.edu.pl

Rodzina, będąc instytucją w ramach której utrwalony jest tradycyjny porządek płci, równocześnie postrzegana jest przez Polki i Polaków jako potencjalna przestrzeń dążenia do równości płci i jej wypracowania. Jak wskazały badania GEQ „Równość płci i jakość życia” (np. Slany, Krzaklewska, Warat 2016) to właśnie w ramach relacji rodzinnych deklarowane są działania na rzecz równości płci, w większości przypadków inicjowane przez kobiety. Walka o równość, dogadywanie się, dążenie do partnerstwa, praca nad równością, marzenia o współodpowiedzialności, odrzucenie roli menadżerki życia rodzinnego - to tylko przykłady zwrotów wykorzystywanych w opisie zachodzącej zmiany. Powyższe przeobrażenia w rodzinie kształtują nie tylko relacje między partnerami, ale stwarzają także przestrzeń socjalizacji rodzajowej – doświadczenie dorastania w rodzinie nie/egalitarnej ma bowiem wpływ na postawy w relacjach i codzienne praktyki w dorosłym życiu.

Wystąpienia w sesji poruszą tematykę związaną z:

- procesami egalitaryzacji życia rodzinnego tj. osiągania sukcesów oraz niepowodzeń w procesie negocjacji relacji władzy w związkach pierwszych i powtórnych, małżeństwach binacjonalnych, w związkach heteroseksualnych i nieheteroseksualnych, w różnych fazach życia rodzinnego;
- zmaganiem o sprawiedliwy podział pracy fizycznej, emocjonalnej i intelektualnej w rodzinie/związkach;
- analizą czynników „popychających” do zmiany lub tę zmianę blokujących, szukaniem „sekretnych drzwi do przemiany” lub momentu „przebudzenia do równości”;
- odkrywaniem męskich i kobiecych strategii budujących procesy demokratyzacji i egalitaryzacji relacji w rodzinie;
- procesami upodmiotowienia członkiń i członków rodzin – opuszczaniem „ciasnej komnaty”, budowaniem partnerstwa, renegotiacją relacji władzy w rodzinie;
- analizą wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań partnerskiego modelu rodziny, z naciskiem na analizy polityk społecznych oraz wpływu otoczenia społecznego;
- uczeniem równości w rodzinie, budowaniem równościowych relacji między rodzicami i dziećmi, równym traktowaniem córek i synów.

Zapraszamy autorki i autorów wykorzystujących zarówno tradycyjne i nietradycyjne metody badań rodzin, próbujące odkryć to co ukryte, złamać tabu milczenia i normę „aby było cicho”.

Sesja 1

Procesy egalitaryzacji a płć kulturowa w polsko-amerykańskich małżeństwach **Joanna Jasińska, Uniwersytet Warszawski**

Czy relacje w małżeństwach polsko-amerykańskich inaczej się układają, gdy jest to związek Polki z Amerykaninem niż w przypadku związku Amerykanki z Polakiem? Jak płć kulturowa wpływa na powodzenie takiego małżeństwa? Jakie czynniki warunkują egalitarny lub nieegalitarny model polsko-amerykańskiego związku? Jak taka para binacjonalna wypracowuje sprawiedliwy lub niesprawiedliwy podział pracy fizycznej, emocjonalnej i intelektualnej? Mimo że spośród 20 milionów Polaków mieszkających poza granicami Polski, prawie połowa żyje w Stanach Zjednoczonych, dotąd badań par polsko-amerykańskich nie prowadzono.

Zaprezentowane wnioski są próbą uzupełnienia tego braku i rezultatem badań, które prowadziłam w latach 2012-2015 w ramach pracy doktorskiej w Instytucie Studiów Społecznych na Uniwersytecie Warszawskim. Ramą teoretyczną prezentowanych badań, jest interakcjonizm symboliczny Anselma L. Straussa ze szczególnym uwzględnieniem teorii świata społecznego, paradygmat płci kulturowej, interseksyjności, wymiary kultury (indywidualizm-kolektywizm, kobiecość – męskość) oraz teoria praktyk życia codziennego. W badaniu wzięły udział 23 pary polsko-amerykańskie legitymujące się wyższym wykształceniem, pozostające w związku od co najmniej pięciu lat, w wieku 30–60 lat. Zastosowałam metody jakościowe: wywiad pogłębiony, studium przypadku i obserwację uczestniczącą, odnosząc się równocześnie do danych zastanych w oparciu o liczne raporty (m.in. CBOS, Pew Research, GUS, Bureau of Labor Statistics).

Małżeństwa zawierane z cudzoziemcami są wskaźnikiem otwartości społeczeństwa na kontakty z innymi krajami, ponieważ oznaczają największy przejaw bliskości społecznej według skali Bogardusa, równocześnie obciążone są większą szansą niepowodzenia niż związki homogeniczne kulturowo. Przeprowadzone badania realizowane w dynamicznym ujęciu tożsamości jednostki, konstruowanej w oparciu o kontekst kulturowy, w którym ona funkcjonuje potwierdziły, że cechy, jakie w człowieku wykształca kultura narodowa mają znaczny wpływ na jego funkcjonowanie, w tym również na realizowany w życiu codziennym egalitarny lub nieegalitarny model relacji. Polsko-amerykański związek, w którym zderzają się odmienne skrypty kulturowe wymaga jeszcze lepszej komunikacji niż związek homogeniczny kulturowo, niemniej zmiany którym cały czas podlega są procesualne, a pogodzenie odmiennych oczekiwań partnerów/ partnerek dotyczących ról kobiet i mężczyzn możliwe przy zastosowaniu odpowiednich strategii.

(Nie)sprawiedliwy podział pracy w rodzinie

Beata Szluz, Uniwersytet Rzeszowski

Badania przeprowadzone w 1965 r. (Sayer) wskazały, że łączna suma godzin poświęcona przez kobiety i mężczyzn na pracę zawodową i pracę w domu była podobna, z dominacją aktywności kobiet w zakresie prac domowych (nieodpłatna praca kobiet). Wraz ze wzrostem aktywności kobiet na rynku pracy, nastąpiło zmniejszenie liczby godzin ich czasu wolnego. Kobiety aktywne zawodowo doświadczają tzw. podwójnego obciążenia obowiązkami zawodowymi i domowymi. Różnice w obciążeniu kobiet i mężczyzn obowiązkami domowymi wynoszą około 50 godzin tygodniowo (aby posiadać pracę i rozwijać się zawodowo, trzeba mieć na to czas). Kobiety mają zatem nikłą szansę na emancypację (Przybysz). Są one umacniane w stereotypowych rolach. Mężczyzna jest bowiem ciągle bardziej pożądanym pracownikiem na rynku pracy. Pomimo posiadania przez kobiety wyższego poziomu wykształcenia (kobiety są lepiej wykształcone od mężczyzn), sytuacja społeczno-zawodowa nie pozwala im na wykorzystanie swoich kwalifikacji i potencjału (stracony potencjał kobiet). Dążenie do posiadania zarówno przez kobiety, jak i przez mężczyzn społecznie akceptowanej możliwości zrezygnowania z kariery zawodowej na rzecz rodziny, pozwala na poznanie, zauważenie i docenienie także przez mężczyzn nieznanymi im do tej pory aspektów życia (Fuszara). Dynamicznie rozwijający się rynek pracy, wymaganie elastyczności od pracownika, powoduje narastanie trudności w zakresie łączenia obowiązków rodzinnych i zawodowych. Zadano sobie pytanie - jaki jest podział pracy w rodzinie? W wystąpieniu/artykułe zostaną przedstawione wyniki badań (technika ankiety i wywiadu pogłębionego) przeprowadzonych na terenie województwa podkarpackiego.

Osiąganie równości w rodzinach: czynniki sprzyjające egalitaryzacji

Ewa Krzaklewska, Marta Warat, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Na równość płci w rodzinach często patrzymy przez pryzmat wartości i wyobrażeń jakie mamy na temat ról społecznych, jak również praktyk podejmowanych przez kobiety i mężczyzn w celu osiągnięcia równości w rodzinie. By jednak lepiej zrozumieć relacje i procesy zachodzące w rodzinie, należy przyjrzeć się czynnikom, które umożliwiają osiągnięcie równości płci – zarówno z perspektywy kobiet, jak i mężczyzn. W oparciu o wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu Gender equality and quality of life – how gender can contribute to development in Europe. A study of Poland and Norway przedstawimy proces dochodzenia do równości oraz zastanowimy się nad czynnikami, które mają wpływ na jej osiągnięcie w rodzinach.

Projekt Gender equality and quality of life - how gender equality can contribute to development in Europe. A study of Poland and Norway otrzymał finansowanie z programu Polsko-Norweska Współpraca Badawcza realizowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2009-2014, na podstawie umowy w sprawie projektu nr Pol-Nor/200641/63/2013.

Sesja 2

„O matko i córko!”, czyli co Polki sądzą o swoich matkach Patrycja Prochera, Uniwersytet Warszawski

Czy mamę gospodynię domową kocha się bardziej niż pracującą zawodowo? Czy córki, zakładając własne rodziny, wzorują się na schematach wyniesionych z domu, czy przeciwnie – budują je w opozycji do porządku jaki tam panował? Co córki tak naprawdę myślą o swoich matkach i jak je oceniają? Czy wiedzą o nich więcej niż inni?

Na te i na inne pytania odpowiadają wyniki przeprowadzonego przeze mnie badania (CAWI).

Pod koniec 2017 roku pięćset Polek udzieliło odpowiedzi, które w dużej mierze odzierają z lukru wyobrażenie o relacji matka-córka oraz pozwalają dostrzec zasadnicze różnice w budowie stosunków wewnątrzrodzinnych usytuowanych na osi: tradycja-egalitaryzm. Uzyskane wyniki prowokują do refleksji nad tym, jak model, w którym jesteśmy wychowani, oddziałuje na ewolucję podejścia do rodziny w młodych gospodarstwach domowych.

Prezentacja zostanie wsparta analizami przeprowadzonymi w ramach badania nad doświadczeniami ex-gospodyń domowych.

Strategie radzenia sobie z sytuacją przemocową przez starsze kobiety doświadczające przemocy ze strony męża/partnera.

Anna Szafranek, Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

Problem przemocy wobec starszych kobiet jest coraz częściej dyskutowany, zarówno na gruncie krajowym, jak i międzynarodowym. Zrealizowane do tej pory badania wskazują, że przypadki przemocy względem starszych kobiet (tj. w wieku 60 i więcej lat) ze strony męża, bądź partnera życiowego nie stanowią odosobnionych przypadków. Nadmienić należy, że duża część z poszkodowanych kobiet doświadcza przemocy długotrwałej, nawet od początku trwania związku małżeńskiego (tj. od kilku do kilkadziesiąt lat). Oznacza to, że w wielu przypadkach pokrzywdzone kobiety zostały zmuszone, bądź zdecydowały się na wypracowanie własnych strategii ułatwiających, bądź umożliwiających radzenie sobie z przemocowymi sytuacjami. W niniejszym wystąpieniu podjęta zostanie tematyka sposobów, w jakie starsze kobiety radzą sobie z sytuacjami przemocy małżeńskiej/partnerskiej. Sformułowanie strategii było możliwe dzięki zrealizowanym badaniom empirycznym, w ramach trzech międzynarodowych projektów: IPVoW - Intimate Partner Violence Against Older Women (trwający w latach 2009-2010), Mind the Gap! Improving Intervention in Intimate Partner Violence Against Older Women (trwający w latach 2011-2013) oraz SNaP – Special Needs and Protection Orders (trwający w latach 2014-2016) podejmujących problematykę przemocy małżeńskiej/partnerskiej względem starszych kobiet.

Kobieta w rodzinie wiejskiej - kontynuacja czy przemiany roli i wzorów życia?

Halina Rusek, Uniwersytet Śląski w Katowicach

Nie wymaga uzasadnienia twierdzenie o trwających nieustannie przemianach rodzin żyjących na wsi, wywodzących się z wiejskiego środowiska. Główny kierunek tych przemian prowadzi obecnie od rodzin prowadzących gospodarstwa rolne do rodzin funkcjonujących nie tylko w rolnictwie, ale coraz częściej także lub - tak jak w ostatnich dekadach - wyłącznie w innych sferach gospodarki. Oczywistym jest, że rodzina

wiejska jest jednym z głównych elementów strukturalnym wsi, który kształtuje wzory życia w społecznościach wiejskich, a co za tym idzie każda zmiana sposobu życia rodziny wpływa na zmianę sposobu życia całej społeczności wiejskiej. Badacze współczesnej polskiej wsi piszą o jej modernizowaniu się, a przede wszystkim o upodobnianiu się życia wiejskiego do miejskiego. Z drugiej strony piszą także o tradycji jako wciąż ważnym czynnikiem determinującym funkcjonowanie polskiej wsi. Tradycyjne jej ujmowanie często prowadzi się do stereotypowego, tylko częściowo prawidłowego ujmowania rodziny wiejskiej jako patriarchalnej. Studia historyczne, socjologiczne czy etnologiczne i antropologiczne podkreślają złożoność struktury rodzin wiejskich, które tylko po części można nazwać patriarchalnymi. Współczesne rodziny mieszkające na wsi zachowały w jakimś stopniu tradycyjne wzory funkcjonowania, w tym cechy patriarchalne, jednak przeobrażenia, jak wskazują badania i obserwacje, objęły ich całą strukturę, a zatem także role pełnione przez poszczególnych członków, podział obowiązków, relacje małżeńskie. W związku z tym warto postawić pytanie o to, jaki charakter mają obecnie rodziny wiejskie, jaki jest ich sposób życia w odniesieniu do rodzin przodków, czy rodzina ta zachowała cechy dawnej rodziny patriarchalnej a przede wszystkim czy i w jakim kierunku zmienia się rola kobiety w rodzinie wiejskiej. Ważną kwestią jest, czy kobiety żyjące na wsi podejmują działania w kierunku budowania partnerstwa w tych rodzinach, w których nie stanowi ono dominującego wzoru życia. Warto także pokusić się o poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, co przeważa we współczesnej rodzinie wiejskiej w kontekście miejsca w niej kobiety: tradycja czy nowoczesność?

Użytkowniczki i właścicielki gospodarstw rolnych AD 2017: Szkic do portretu socjologicznego Krzysztof Gorlach, Zbigniew Drąg, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

W referacie zaprezentowane zostaną wyniki badań, dotyczące rodzinnych gospodarstw rolnych, przeprowadzonych w roku 2017 w ramach projektu NCN MAESTRO pt. „Myśl lokalnie, działaj globalnie: Polscy rolnicy w świecie rozwoju zrównoważonego i odporności na kryzys” (projekt badawczy nr 2015/18/A/HS6/00114). Badania te stanowią kontynuację wcześniejszych inicjatyw podejmowanych w ramach realizowanych projektów badawczych i publikowanych we wcześniejszych opracowaniach. Istotna w naszych analizach będzie weryfikacja trzech zasadniczych hipotez, sformułowanych w oparciu o wyniki wcześniejszych badań, podejmowanych w latach 1994 – 2007. Po pierwsze, będziemy chcieli sprawdzić, czy gospodarstwa rolne prowadzone w Polsce przez kobiety reprezentują nadal słabszą pozycję rynkową, aniżeli te prowadzone przez mężczyzn. Po drugie, skupimy się na odpowiedzi na pytanie, czy istnieje jakaś szczególna grupa cech, która odróżnia kobiety-rolniczki od mężczyzn-rolników? W toku poprzednich badań okazało się bowiem, że kobiety były wprawdzie lepiej wykształcone od mężczyzn, ale mniej skłonne do agresywnych i ryzykownych działań na rynku, jak również bardziej sceptyczne w stosunku do polityki rządu oraz wejścia Polski do Unii Europejskiej. Po trzecie wreszcie, okazało się, że wykorzystywane źródła wiedzy na temat prowadzenia gospodarstwa różnicują kobiety i mężczyzn, jeśli chodzi o wykorzystywanie porad zewnętrznych ekspertów. Ci ostatni, czyli mężczyźni, częściej korzystają z tych porad. Natomiast korzystanie z tzw. tradycyjnych źródeł wiedzy (rodzina, sąsiedzi), opinie na temat tzw. „zdrowej żywności” czy możliwości pozbycia się gospodarstwa nie różnicują kobiet i mężczyzn. Będziemy chcieli zatem sprawdzić, czy te tendencje utrzymują się także obecnie. W końcowej części naszego referatu będziemy starali się odpowiedzieć na pytanie, dotyczące przyszłych losów gospodarstw prowadzonych przez kobiety oraz przez mężczyzn, przede wszystkim w odniesieniu do koncepcji rozwoju zrównoważonego. Spróbujemy zatem odpowiedzieć na pytanie, czy styl prowadzenia gospodarstw przez kobiety bardziej wkomponowuje się właśnie w charakterystyki tego typu rozwoju.

Kobieta w rodzinie okresu polskiego stalinizmu – między utopią a praktyką życia społecznego Dorota Pauluk, Dominika Jagielska, Beata Gola, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Zarówno Marks i Engels, jak i Lenin w proponowanych wizjach rozwoju społeczeństwa wskazują na los kobiet opisując ich dotychczasowe traktowanie jako formę dyskryminacji. Rewolucja komunistyczna nie mogła się odbyć bez zmian w zakresie funkcjonowania rodziny, bez równouprawnienia kobiet we wszystkich sferach. Idee głoszone przez twórców marksizmu i jego sowieckiej odmiany, takie jak: wolność, równość wobec

prawa, w pracy i w rodzinie, wychowanie na aktywnych członków społeczeństwa socjalistycznego, rysowały przed kobietami wizje idealnej przyszłości. Jednak praktyka życia społecznego okresu stalinizmu w Polsce jedynie w niewielkim stopniu odpowiadała głoszonym ideałom.

W referacie, odwołując się do założeń twórców marksizmu-leninizmu, na podstawie przeprowadzonych analiz podręczników i poradników do wychowania seksualnego, autorki podejmują próbę konfrontacji ideałów z rzeczywistością. Zwracają przy tym uwagę na zagadnienia związane z polityką równościową, emancypacją kobiet w kontekście pełnionych przez nie ról zawodowych i macierzyńskich, niekonsekwencji i braku spójności oferowanego wizerunku kobiety, układu jej ról, politycznych uwikłań oraz fasadowości haseł emancypacyjnych.

WYDARZENIA TOWARZYSZĄCE

Dyskusja panelowa „Bunt jest naszym obowiązkiem. Strajk RON strajkiem kobiet?”

Czas i miejsce: 22 wrzesień, godz. 17:00, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

Udział:

Alicja Jochymek - mama 20 letniej Kingi z niepełnosprawnością intelektualną. Obie protestowały w Sejmie na rzecz rodzin z osobami niepełnosprawnymi.

Kamila Albin - wiceprezesa Stowarzyszenia Strefa Wenus z Milo, od lat zaangażowana w działania organizacji pozarządowych dotyczące praw osób z niepełnosprawnościami, w tym w szczególności dostępności.

Anna Sikierska-Lohner - aktywistka społeczna, kobieta i mama z niepełnosprawnością, członkini Stowarzyszenia Strefa Wenus z Milo, kulturoznawczyni.

Katarzyna Żeglicka - prezeska stowarzyszenia Strefa Wenus z Milo, aktywistka na rzecz praw kobiet z niepełnosprawnościami, trenerka WenDo i początkująca performerka.

Prowadzi: **Agnieszka Król**

Strajk osób z niepełnosprawnościami i ich rodziców (w szczególności matek), który odbył się w tym roku w Sejmie RP, był istotnym wydarzeniem dla ruchu na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami, ale i dla ruchu feministycznego. Po raz kolejny protestując, kobiety zwróciły uwagę na dyskryminację i niesprawiedliwość. Protest dobitnie pokazał, że osoby z niepełnosprawnościami ciągle są grupą, która w Polsce musi walczyć o godne i niezależne życie. Jednocześnie podkreślił sytuację matek, które często są jedynym i całodobowym wsparciem dla dzieci aż do ich późnej dorosłości, a ich wieloletnia praca opiekuńcza nie jest wystarczająco wynagradzana, wspomagana ani odzwierciedlona w wysokości emerytur. Nie otrzymują potrzebnego wsparcia i boją się o przyszłość dzieci po swojej śmierci. Na początku września tego roku w Genewie Polska po raz pierwszy zdawała relację z realizacji Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych (KPON) przed Komitetem Praw Osób z Niepełnosprawnościami. Ten dialog dobitnie ukazał ignorancję rządzących oraz lekceważenie zaleceń samej Konwencji. Pomimo ratyfikacji KPON w Polsce ciągle nie istnieją skuteczne mechanizmy wspierające niezależne życie w społecznościach (np. system asystencji osobistej, mieszkania wspomagane, przerwa regeneracyjna). Z tego powodu nawet dorosłe osoby z niepełnosprawnościami muszą walczyć o to, by móc żyć samodzielnie, a w przypadku braku wsparcia ze strony rodziny często jedynym rozwiązaniem pozostaje dla nich życie w instytucji opiekuńczej. Dlatego w wielu miastach w wielu miastach w Polsce osoby z niepełnosprawnościami, ich rodziny, sojuszniczki i sojusznicy wyszli na ulice, by walczyć o prawa: jednak bez widocznego wsparcia tzw. „sprawnej” większości.

W trakcie dyskusji chcemy porozmawiać o proteście RON, postulatach strajkujących, o organizowaniu się ruchu na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami oraz o barierach, które stają na drodze do wspólnego działania. Chcemy zastanowić się jak bardziej skutecznie włączać postulaty na rzecz poprawy sytuacji osób z niepełnosprawnościami w ruch kobiecy? A także nad tym, czy możemy widzieć protest RON jako kolejne oblicze strajku kobiet? Podejmowanie kwestii związanych z niezależnym życiem kobiet, bez względu na stopień sprawności, a także opieką i wsparciem zapewnianym przez matki, opiekunki i asystentki jest kluczowe zarówno dla ruchu na rzecz praw kobiet, jak i na rzecz praw osób z niepełnosprawnościami.

Dyskusja panelowa „Czy kobiety potrzebują państwa?”

Czas i miejsce: 8 września, godz. 18:30, Dom Norymberski, ul. Skałeczna 2

Udział: Lana Dadu, Beata Kowalska, Sławomira Walczewska

Prowadzi: **Anna Chromik**

100 lat temu, po wieloletniej walce działaczek i organizacji kobiecych Polki uzyskały czynne i bierne prawa wyborcze. Obchodzimy zatem w tym roku stulecie uzyskania podmiotowości przez państwo i przez kobiety. Wywalczenie praw politycznych przez kobiety było ważnym krokiem w stronę emancypacji. Czy jednak sprawiło, że Polki są nie-podległe? Czy kobiety latami dobijania się o wolność „bez różnicy płci” potrzebują państwa?

Kobieca walka o przestrzeń! - spotkanie z Shaną Penn

Czas i miejsce: 20 wrzesień, godz. 18:00, Dom Norymberski, ul. Skałeczna 2

Spotkanie z Shaną Penn, gością Konferencji „Kobiece utopie w działaniu. 100 lat praw wyborczych kobiet”, autorką książki „Podziemie kobiet”. Podejmuje ona problematykę statusu kobiet w „Solidarności” i poświęcona jest kwestiom siostrzeństwa i komunikacji kobiet. Prowadzenie: Anna Chromik (spotkanie odbędzie się w języku angielskim z tłumaczeniem).

„Mieszczanki / mieszkanki ”

Małgorzata Radkiewicz, Magdalena Matysek-Imielińska

m.radkiewicz@uj.edu.pl

Czas i miejsce: 23 wrzesień, godz. 11:00, Dom Norymberski, ul. Skałeczna 2

Dwucłonowy tytuł służy zaznaczeniu, że interesują nas nie tylko mieszczanki - członkinie klasy społecznej, ale w ogóle kobiety w środowisku miejskim, w którym przebywały (lub usiłowały zaistnieć), pracowały i udzielały się społecznie, często współkreując jego strukturę architektoniczną i społeczną. W antropologicznych, socjologicznych czy architektonicznych studiach nad strukturą i historią miast dominuje wątek przestrzeni, relacji klasowych i społecznych. By zaznaczyć w nich obecność kobiet, ich historie i działania, konieczna jest zmiana perspektywy badawczej, zmuszająca do uwzględnienia wszystkich szczebli społecznej hierarchii, przestrzeni peryferyjnych i marginalnych, zagłębienia do wnętrza mieszkań, służbówek, kamienic czynszowych, dzielnic robotniczych i blokowisk. Wtedy okaże się, że miasto było/jest dla MIESZCZANEK/MIESZKANEK przestrzenią emancypacji, ale i wykluczenia, awansu lub społecznego upadku.

Cieszyn Cieszynianek - kulturowy obraz miasta w literackich narracjach Edith Schmettan-Demel i Bronisławy Uher

Grażyna Kubica-Heller, Uniwersytet Jagielloński

Narracje o Cieszynie autorstwa jego mieszkanki, próbujących oddać pluralizm etniczny, religijny, klasowy i zawodowy miasta oraz obecne w nim style życia.

Władysława Spizewska - wyemancypowana pionierka bydgoskiej fotografii zawodowej początku XX wieku

Katarzyna Gębarowska, Polska Akademia Nauk

Historia życia i pracy Władysławy Spizewskiej, która samodzielnie prowadziła polski zakład fotograficzny w Bydgoszczy. Doskonalenie zawodowe traktowała jako formę samorealizacji oraz sposób na zdobywanie statusu niezależności w modernizującym się społeczeństwie.

Zamieszkiwanie miasta. Kobiety w przestrzeni Krakowa początków XX wieku

Małgorzata Radkiewicz, Uniwersytet Jagielloński

Odtworzenie historii domów dla kobiet w Berlinie, ale także w na ziemiach polskich początku XX wieku. Przykład krakowskiej inicjatywy Władysławy Habichtówny jako odzwierciedlenie tendencji emancypacyjnych epoki i zmian w stylu życia/ zamieszkiwania kobiet.

Projektantki i performerki osiedla Żoliborz w międzywojennej Warszawie

Magdalena Matysek-Imielińska, Uniwersytet Wrocławski

Studium projektu przedwojennego Żoliborza jako obszaru emancypacji kobiet i robotników, z perspektywy twórczyni dzielnicy, mieszkających w niej i nią zarządzających.

Notesy z Łukowa – spotkanie z mieszkankami Ośrodka dla Cudzoziemek

Czas i miejsce: 28 sierpień, godz.17:00, Spółdzielnia Ogniwo, ul. Paulińska 28

Mamy przyjemność zaprosić Was na spotkanie z autorkami Notesów z Łukowa, mieszkankami Ośrodka dla Cudzoziemek w Łukowie podczas ich trzydniowych wakacji w Krakowie - Alioną, Ayną, Hava, Heleną, Larisą, Luizą, Makką, Tabarik, Taisą, Zaliną i Zariną.

W rozmowie weźmie udział Ewa Kozdraj, prezeska Stowarzyszenia „Dla Ziemi” od dziesięciu lat prowadząca działania na rzecz uchodźczyń w łukowskim ośrodku, dr Magdalena Kawa, członkini Stowarzyszenia „Dla Ziemi” oraz Pamela Bożek, artystka wizualna, inicjatorka projektu Notesy z Łukowa.

Nasza rozmowa skupiać się będzie wokół sytuacji ekonomicznej cudzoziemek oczekujących na nadanie statusu uchodźczyń w Polsce, między innymi wsparcia systemowego, możliwości podejmowania przez nie pracy czy rozwoju zawodowego. Jak wygląda życie codzienne z perspektywy kobiet mieszkających w „Hotelu Polonia”, w którym mieści się ośrodek, dla osób ubiegających się o azyl w Polsce? Porozmawiamy też o przyjaźniach, planach na przyszłość, solidarności, rękodziele i notesach.

Notesy z Łukowa to marka powstająca od 2018 roku na terenie Ośrodka dla Cudzoziemek i Cudzoziemców. Tworzy ją grupa kobiet, które wspólnie doskonaląc techniki introligatorskie w duchu DIY pracują nad unikatowymi produktami, wykorzystując materiały pochodzące w większości z recyklingu. Pierwsza seria, licząca 43 zeszyty, zasilila tegoroczny fundusz wakacyjny - dzięki publicznej zbiórce, a także hojności Krakowianek i Krakowian możemy gościć te wyjątkowe jedenaście kobiet i ich trzydzieścioro siedmiu dzieci. Druga seria trafiła już do sprzedaży i będzie dostępna podczas spotkania.

Pokaz filmu „Lejla. O sytuacji kobiet w Bośni i Hercegowinie”, reżyseria Saša Peševski

Czas i miejsce: 21 wrzesień, godz. 19:15, Goethe-Institut Krakau, Rynek Główny 20

W 2018 roku w 38 Instytutach Goethego w całej Europie realizowany jest projekt Freiraum, który w kreatywny sposób tematyzuje problemy współczesnej Europy i zadaje pytanie czym obecnie dla Europejczyków jest wolność. Każdy z Instytutów sformułował ważne dla danego kraju pytanie. Zagadnieniem, którym zajmowaliśmy się w Krakowie, była sytuacja dziewcząt i młodych kobiet. W Instytucie Goethego odbyły się warsztaty dla młodych dziewczyn, które prowadziła Anna Bednarczyk. Chcieliśmy oddać prawo do narracji o swoim życiu młodym mieszkankom Krakowa. Zaczynając od przestrzeni miejskich, w których na co dzień funkcjonują oraz tworzą różnorodne strategie życia, chcieliśmy się dowiedzieć czym jest dla nich współtworzenie miasta, kiedy czują zagrożenie, a kiedy swobodę, co sądzą o najbardziej palących problemach jakie stoją nie tylko przed polskimi, ale również europejskimi miastami. Głos młodych kobiet zaczął wybrzmiewać w ostatniej debacie na temat walki o prawa reprodukcyjne w Polsce, z drugiej strony skrajnie prawicowe partie i organizacje często wykorzystują tą grupę do wzmacniania nacjonalistycznego i rasistowskiego dyskursu - obrona młodych dziewcząt przed „falą uchodźców” czy rola kobiet w budowaniu „narodu”. Z tym tematem został skonfrontowany nasz partner, Instytut Goethego w Sarajewie. Owocem tej konfrontacji jest film Saży Peševskiego, który przygląda się sytuacji dziewcząt i kobiet w Bośni i Hercegowinie. Jego premiera odbędzie się w dniu 21.09. w Goethe-Institut.

Po pokazie filmu zapraszamy na lampkę wina i poczęstunek.

Spotkanie wokół kultury / literatury / słów „darcie pierza | darcie książki” wokół książki Naomi Alderman „Siła”

Czas i miejsce: 13 września, godz. 18:00, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

W czwartek, 13 września 2018 o godz. 18.00, zapraszamy na spotkanie inicjujące serię cyklicznych otwartych zbiórek konsolidująco-integrująco-inspirujących wokół kultury / literatury / filmu. Na pierwsze „darcie pierza | darcie książki” TA Fundacja zaprasza wraz z Domem Norymberskim – tym razem spotkamy się wokół opublikowanej przez Wydawnictwo Marginesy książki Naomi Alderman „Siła”. „Kobiety na całym świecie odkrywają, że mają siłę: jednym dotknięciem mogą zadawać straszny ból, a nawet zabijać. Nagle wszyscy mężczyźni zdają sobie sprawę, że stracili władzę. Nadszedł Dzień Dziewczyn – ale co przyjdzie potem?” – no właśnie?! Zapraszamy – zastanowimy się nad tym wspólnie!

Śniadaniowe oprowadzanie kuratorskie: finisaż wystawy TA | Keymo | Demko | Womanspreading

Czas i miejsce: 23 wrzesień, godz. 11:00, Dom Norymberski, ul. Skąteczna 2

Finisaż wystawy TA | Keymo | Demko | Womanspreading, w ramach którego odbędzie się śniadaniowe oprowadzanie kuratorskie, na które zaprasza TA Fundacja.

Wernisaż: Utopie Kobiecte

Agata Stępień

agatateresastepien@hotmail.com

Czas i miejsce: 21 wrzesień, godz. 13:30, Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ul. Grodzka 52

Kobiecte Utopie to kreatywna inicjatywa złożenia osobistego komentarza w relacji do obchodzonej w tym roku stuletniej rocznicy wywalczenia praw wyborczych Polek. Jest to możliwość ukazania tematu utopi w intersekcyjnym i interdyscyplinarnym zakresie sztuki oraz działań w sztuce. Spotkanie jest otwartą formą debaty na różne formy twórczości związane z tematyką praw kobiet oraz możliwością uzyskania bezpośredniego kontaktu z prezentowanym dziełem sztuki.

Konferencja ma być okazją osobistej transformacji osób prezentujących oraz słuchaczy/widzów za pomocą refleksji na temat form sztuki oraz ich celów. Otwartość wymiany komentarza lokalnych artystów oraz globalnych wpływów w kwestiach kreatywności/tworzenia sztuki ma na celu pogłębiania świadomości tematów związanych z upamiętnieniem sytuacji kobiet sprzed 100 lat ku różnopoziomowej transformacji czasów, w których obserwujemy, tworzymy sztukę.

Temat utopie to inspiracja dająca możliwość podzielenia się osobistą motywacją, praktycznych doświadczeń w dziedzinie sztuk wizualnych. Idea tego przedsięwzięcia w dziedzinie sztuki rozszerza badania interdyscyplinarne i skutecznie debatuje między kobietami/artystkami w globalnym społeczeństwie. Jej celem jest stymulowanie świadomości poprzez produkcję sztuki kobiet w historii.

Obszar badań/interdyscyplinarnych działań artystycznych może obejmować postawy feministyczne, których celem jest, aby były aktem politycznym, który może mieć znaczenie w sztuce. Procesem tego artystycznego i naukowego przedsięwzięcia jest akt samooceny, innowacyjne pomysły i poczucie samorealizacji. Ten plan daje widzowi korzystne i praktyczne doświadczenie w globalnym spektrum ludzkiego działania. Inicjatywa ta daje możliwość zbadania jak sztuka kobiet funkcjonuje i kształtuje doświadczenia kobiet i mężczyzn, ludzkich zmagania i osiągnięć w różnych kulturach. Analizuje ich rozwój pod władzą instytucjonalną i społeczną. Ponadto bada siły, które tworzą sens wokół płci. Jako świetne przypisanie do refleksji, propozycja partycypacji obejmuje podejścia między przedmiotowe dotyczące kontemplacji płci, istniejące w zakresie transcendentnym. Badanie obejmuje twórczość kobiet, opierającą się na intymności i związku między ciałem, jego położeniem, oraz sytuacją. Znaczenie manifestacji cielesnej i dalsze rozwikłanie paradoksu, że ciało nie może swobodnie istnieć jako jednie cielesny koncept. Część dorobku kulturowego cywilizacji jaki zawdzięczamy działaniom kobiet, manifestującymi się poprzez dzieła artystyczne.

Oczekujemy zgłoszeń znanych i mniej znanych, twórczyń/twórców, adeptów sztuki (performance/happening, street art, digital art, sztuki wizualne, taniec, muzyka, tattoo art, terapia przez sztukę, edukacja przez sztukę). Akceptowane są zgłoszenia w formie prezentacji, workshopu, wystawienniczo- prezentacyjnej.

Wystawa TA | Keymo | Demko | Womanspreading

8 – 23 września 2018

Czas i miejsce: Galeria Domu Norymberskiego, ul. Skąleczna 2, Kraków

Wystawę można oglądać od wtorku do czwartku w godzinach 12.00 – 17.00, lub po telefonicznym umówieniu się pod numerem 12 430 61 27

Manspreading to manifestacja kulturowo ugruntowanego przekonania, że mężczyzna ma niezbywalne prawo do indywidualnego epatowania sobą w przestrzeni. To przekonanie jest głęboko zakorzenione w kulturze patriarchalnej, a jednocześnie często nieuświadomione i wyrażane na poziomie cielesnym, zarówno przez zawłaszczających przestrzeń mężczyzn, jak i siadające na brzegu krzesła kobiety. Manspreading to także pewność dominacji opartej na sile i pogardzie wobec słabszych, brak liczenia się z innymi. Czym jest zatem womanspreading? Na pewno nie jest po prostu symetryczną kontrofensywą do manspreadingu, bo zawiera w sobie znacznie więcej niż tylko siedzenie z szeroko rozłożonymi nogami (także metaforycznie).

Eksploracja siły, upodmiotowienia i własnej sprawczości wynikająca z takiej kontestacji urzeczowienia kobiecej seksualności jest oczywista, ale womanspreading nie jest po prostu analogicznym do męskiego rozkroku zawłaszczeniem miejsca zgodnie z filozofią „teraz, kurwa, ja!”. Ta pozbawiona winy i wstydu ekspresja kobiecej seksualności jest oczywiście niezbędną podstawą, ale my chcemy potraktować ją jako wstęp do tego, co stanowi naszym zdaniem istotę szerokiego kobiecego gestu. Proponujemy zatem takie rozumienie terminu womanspreading które wychodzi ponad poziom indywidualny i staje się „kobięcym rozprzestrzenianiem” lub „rozplenianiem”, rozsiewaniem „kobiecego wirusa”, infekowaniem. Tym właśnie kluczem chcemy czytać prace duetu Keymo & Demko.

Efekt współpracy Keymo i Demko nie jest kolejnym projektem indywidualistycznym i „autoterapeutycznym”, fetyszującym jednostkowe przedstawienie osobistego seksualnego wyzwolenia kolejnej uprzywilejowanej dziewczyny z dużego miasta przekonanej o rewolucyjnym wymiarze swego emancypacyjnego gestu. Tutaj afirmacja obszaru ciała i seksualności przekracza jednostkowość. Dzieje się tak po pierwsze dlatego, że prace ukazują synergiczne działania stworzonego ad hoc kolektywu Keymo/Demko. Każda z nich w swoich własnych działaniach kwestionuje kulturowe wykluczenia ciał nienormatywnych, obydwie zgłębiają „szalony”, „nieładny”, czasami trochę dziwaczny, wymykający się patriarchalnym kryteriom estetycznym wymiar

kobięcych fantazji seksualnych. W indywidualnych pracach Demko działa się to dotąd przez przerysowanie, epatowanie różem, pluszowymi waginami, zabawie z "boginicznym" mistycyzmem, ale także dosłowne dotyknięcie fizjologicznej, materialnej strony „mistyki kobiecości”. Keymo z kolei znana jest z przełamywania konwencjonalnych póz i przedstawień kobiecych ciał, z feministycznego rozbrajania erotyki fetyszu. Natomiast to, co Keymo i Demko tworzą razem, to obłądnie fascynujący kobiecy wirus-mutant, „glitch” infekujący poukładaną rzeczywistość estetycznych norm i osobnych bytów. To niesamowita mieszanka wybuchowej oniryczności i bezczelnej bezwstydnosci, dziwacznej obskurności i dziewczynskiego różu, bajkowego rozmarzenia i radosnej, pełnej życia wulgarności.

W tych życiodajnych paradoksach i erotycznej energii rozumianej też jako przepływająca przez nas nieznaną wstydu moc życia tkwi kolejny wymiar womanspreadingu jako symbolicznego kobiecego procesu „rozprzestrzeniania się”. Takie „rozplenianie się”, pozbawione winy i wstydu epatowanie sobą – nie tylko własnym podmiotowym „ja”, ale również kolektywnym i siostrzanym „my” – można rozumieć jako mówienie pełnym głosem, zagarnianie miejsca dla siebie i innych, również tych wciąż niewygodnie skulonych, nieśmiało szepczących, śniących i zamyślonych. W tym sensie rozkrok kobiecy robi coś zupełnie innego niż rozkrok męski, choć wydawać by się mogło, że operuje tym samym ruchem. Zawieszenie pomiędzy jawą i snem, politycznym gestem a fantazją seksualną, jest tu uprawomocnione i zupełnie na miejscu. Roznoszenie epidemii, infekowanie to przenoszenie właściwości jednego podmiotu na inny, zacieranie wyraźnych granic pomiędzy ja i nie-ja, lub raczej bolesne przypominanie, że te pilnie strzeżone granice, na których opiera się patriarchalne status quo, są w istocie kruchymi, półprzepuszczalnymi błonami. Gdy modelem „ja” staje się podmiotowość kobieca, otwieramy się na te przepływy i gościnnie przyjmujemy wirusa Innego, tworząc nową jakość niehierarchicznych relacji wzajemnego wpływu i przenikania się. Keymo infekuje Demko pełnym napięcia erotycznym niepokojem i fantastyczną dziwacznością, Demko infekuje Keymo łobuzerską i dziewczęcą energią niczym „Alicji z Krainy Czarów”. Ale siła tych prac wykracza poza wzajemną relację artystek i rozlewa się. Szeroko. To, co się tutaj pleni, to afirmacja wolności kobiecej ekspresji, sprawczość, kolektywność, wirus sennie niesamowitości, kontestacja racjonalnego męskiego porządku i dużo żywiołowego rozrabiania.

Wystawa Agaty Stępień Body Games/Gry Ciała

28 września – 19 październik 2018

Czas i miejsce: Galeria Sztuki OFF FRAME, Kraków, ul. Krakowska 41/1

Strona: www.off-frame.com

Godziny otwarcia: wtorek-sobota 12.00 - 18.00

Prezentowana seria prac opowiada o życiu prywatnym autorki i udowadnia, że nikt nie jest wolny od niedoskonałości czy niepewności. Artystka wykorzystuje sztukę jako sposób podkreślenia swojego niepokoju, a proces tworzenia definiuje jako akt pobierania emocji. W ten sposób jej twórczość staje się bardzo intymną, a zarazem atrakcyjną motywacją dla widza. W jej pracach rozważania koncentrują się wokół ciała jako przedmiotu artystycznej aktywności, na twórczym poziomie fizycznej transgresji, krążą w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania o granice obrazu ciała i wolności artystycznej, w kontekście współczesnej kultury. Centrum zainteresowań artystki stanowi ciało jako strefa eksperymentalna, wpływ władzy, własność podlegająca ciągłemu udoskonaleniu oraz miejsce, w którym można zdefiniować własną podmiotowość.

BODY GAMES „Gry ciała” dokonują ponownej oceny sfery wizualnej, a także koncepcji sztuki, piękna i estetyki. Funkcja powinna być interpretowana jako objawienie, pokazujące to, co nie jest oczywiste, co jest „podskórne”, niejasne i marginalne. Poszukiwania oparte są na badaniu intymności kobiety i skrajności intymnej transgresji, za pomocą interpretacji i badań psychoanalizy, filozofii, szeroko pojętej humanistyki naszych czasów. Inspiruje się autorami, którzy badali tematykę cielesności i ich uczestnictwa w kontekście władzy.

Te właśnie bieguny intelektualnych napięć przekraczania granic, w kontekście wartości i norm różnych społeczeństw, dają kulturowe istnienie sztuki i przyczyny transgresji w obliczu bieżących spraw, badając, w jakim stopniu możemy przewidzieć konflikt i opracować strategię spotkań ze względu na tabu, aby utrzymać konstruktywne doświadczenia międzyludzkie. Jak mówi Artystka, „Przez cztery lata badań tych wartości i tendencji, mogłam stworzyć autoportret w produkcji malarsko-rysunkowej. Jest ona prezentowana wraz z kompozycją muzyczną w 2018 roku na wyłączność galerii OFF-FRAME, specjalnie dla Państwa”.

dr AGATA STĘPIEŃ - urodzona w Krakowie w 1986 r. Studia rozpoczęła na Akademii Sztuk Pięknych w Kra-

kowie, skąd wyruszyła w artystyczną podróż po Europie. Ostatnie 11 lat spędziła, studiując i zdobywając stypendia w 6 krajach. Tytuł magistra sztuki uzyskała na Akademii Sztuk Pięknych w Rzymie (dyplom z malarstwa z wyróżnieniem), po czym zamieszkała w Barcelonie i tam studia doktoranckie zakończyła zdobyciem tytułu międzynarodowego doktora sztuki na dwóch uczelniach: Universidad Castilla La Mancha w Hiszpanii oraz Universidade Belas Artes Lisboa w Portugalii.

Obecnie mieszka w Krakowie, w roku 2017-2018 była wykładowcą autorskiego dwujęzycznego kursu, 'Global perspective of body in actual art. The introductory topics in vision of gender phenomenon" oraz, 'Transgresje w sztuce. Dynamiki kulturowe" na Wydziale Humanistycznym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Wygłasza także referaty na zaproszenie europejskich uniwersytetów (między innymi podczas Womens Leadership Symposium w Oxfordzie) Jest członkiem Indevol International Research Group oraz Euro-Śródziemnomorskiej Fundacji Kobiet w Barcelonie. Włada biegle czterema językami. Jej naukowe badania dotyczą kobiecej percepcji artystycznej i oparte są na zainteresowaniu intymnością i ciałem kobiecym.

